

T.C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI (YENİ TÜRK DİLİ)
ANABİLİM DALI

BİR 19. yy. (H. 1257) METNİ OLAN MĀ HAZAR'IN DİL İNCELEMESİ
(İmlâ, Ses Bilgisi ve Şekil Bilgisi Özellikleri İncelemesi - Metin)

Yükseklisans Tezi
Zeyneb Atiye AKSARAYLI

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Ayşe İLKER

Manisa-2013

ÖZET

Bu çalışmamız Manisa İl Halk Kütüphanesi Yazma Eserler bölümünde “MHK 5332” numarada kayıtlı olan Ebû Bekir Nusret’in 18. yüzyılda telif ettiği **Mâ Hazar** adlı eseri üzerinedir. İncelediğimiz nüsha 19. yüzyılda (H.1257: M. 1841) Abdülkadir el-Besim tarafından istinsah edilmiş olan yazmadır.

Mâ Hazar, “hazır olan her ne varsa” anlamına gelir. Eserde yer alan konular; tıp bilimleri, farmakoloji, hastalıkların tedavisi, ilaç tarifleri ve ilaçların kullanma usulleridir. Müellif, eserinde tavsiye ve tedavilerinden yararlanan hasta vakalarından örneklere de yer vermiştir.

Eserde hastalıklar için tarif edilen ilaçların - terkip, macun ve sular - dışında nüsha (muska) tarifleri de vardır. Bu nüshaların bir bölümünde vefkler bulunur. Vefklerde ayet ve ayet bölümleri, Arap harfleri ve rakamlar yer alır.

Eserin dili, tıp terimleri ve bazı Arapça ve Farsça kelimeler dışında sade ve anlaşılır.

Bu çalışmada **Mâ Hazar**'ın çeviri yazısı yapılmış, eserin imlâ özellikleri, şekil bilgisi ve ses bilgisiyle ilgili özellikleri incelenmiştir.

Çalışmamızın asıl amacı 19. yüzyıl Osmanlı Türkçesinin özelliklerini görmek ve göstermek, 18. yy.'da tıp - tedavi alanında yazılmış metni tanıtmak olmuştur.

ABSTRACT

This study focuses on “**Mā Ḥazar**” which was compiled by Ebubekir Nusret in the 18th Century and is registered under number “MHK 5332” in Manisa Public Library. This edition is the one which was copied by Abdulkadir El-Besim in the 19th Century.

“**Mā Ḥazar**” means “everything on guard”. The content of the book includes medical sciences, pharmacology, treatments of diseases, medicine recipes and medicine use. The author in his book describes the cases of patients benefiting from his advice and treatment.

Apart from the medicine recipes listed in the book, there are also prints known as “Mascot” and within these Mascot are “Vefk” which are a coligraphic style of diagram. Also within these prints are extracts and full verses from the Quran, Arabic letters and Arabic numbers.

The language of the book is very basic except for medical terms, Arabic and Farisi words.

In this study “**Mā Ḥazar**” has been translated from Ottoman Turkish into Modern day Turkish and its orthography, morphology, phonetics have been analysed.

The main purpose of this study is to uncover the text which was written in the field of treatment in the 19th century and to show the properties of 19th century Ottoman Turkish.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelere uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(.../ 01/2013)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

İmzası

.....

Adı ve Soyadı

Zeyneb Atiye AKSARAYLI

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ
TEZ VERİ GİRİŞİ VE YAYIMLAMA İZİN FORMU

Referans No	465488
İşlem Türü	İşlemede
Yazar Adı / Soyadı	Zeyneb Atiye AKSARAYLI
Uyruğu / T.C.Kimlik No	T.C. 26948247956
Telefon / Cep Telefonu	
e-Posta	zeynep.atiye.aksarayli@gmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	Bir 19. yy. (H. 1257) Metni Olan Ma-Hazar'ın Dil İncelemesi (İmlâ, Ses Bilgisi ve Şekil Bilgisi Özellikleri İncelemesi - Metin)
Tezin Tercümesi	Language Review of Ma-hazar as a 19th Century Text (Spelling, Features of Phonetics and Morphology Study - Text)
Konu Başlıkları	Türk Dili ve Edebiyatı
Üniversite	Celal Bayar Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bölüm	Türk Edebiyatı Bölümü
Anabilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Bilim Dalı / Bölüm	Yeni Türk Dili Bilim Dalı
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2013
Sayfa	235
Tez Danışmanları	Prof. Dr. Ayşe İLKER, Yrd. Doç. Dr. Ferhat KARABULUT, Yrd. Doç. Dr. Alpay BİZBİRLİK
Dizin Terimleri	19. yüzyıl=19. century Çeviri=Translation Dil özellikleri=Language characteristics Dilbilgisi=Grammar Ses bilim=Phonology Tıp=Medicine Tıbbi bitkiler=Plants-medicinal Tıp-geleneksel=Medicine-traditional Tılsım=Talismanic Tıbb-1 Nebevi=Tıbb-1 Nebevi
Önerilen Dizin Terimleri	
Yayımlama İzni	☒ Tezimin yayımlanmasına izin veriyorum ☐ Ertelemesini istiyorum

a. Yukarıda başlığı yazılı olan tezimin, ilgilenenlerin incelemesine sunulmak üzere Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi tarafından arşivlenmesi, kağıt, mikroform veya elektronik formatta, internet dahil olmak üzere her türlü ortamda çoğaltılması, ödünç verilmesi, dağıtımı ve yayımı için, tezime ilgili fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere hiçbir ücret (royalty) ve erteleme talep etmeksizin izin verdiğimi beyan ederim.

14.03.2013

İmza:.....

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 07.03.2013 tarih ve 5/9 sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisans Üstü öğretim Yönetmeliği'nin 24. Maddesi gereğince Enstitümüz Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Dili Yüksek Lisans Programı öğrencisi Zeyneb Atiye AKSARAYLI'nın "Bir 19.yy. (H. 1257) Metni Olan Ma-Hazar'ın Dil İncelemesi" Konulu tezi incelenmiş ve aday 14.03.2013 tarihinde saat 13:30'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 75 dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI olduğuna	☒	<u>OY BİRLİĞİ</u>	☒
DÜZELTME yapılmasına	*	<u>OY ÇOKLUĞU</u>	☐
RED edilmesine	**	ile karar verilmiştir.	☐

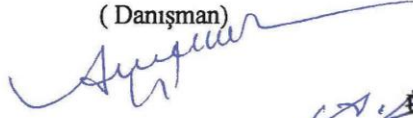
* Bu halde adaya 3 ay süre verilir.
** Bu halde adayın kaydı silinir.

BAŞKAN

Prof. Dr. Ayşe İLKER
(Danışman)

ÜYE

Yrd. Doç. Dr. Ferhat KARABULUT

ÜYE

Yrd. Doç. Dr. Alpay BİZBİRLİK

<u>Evet</u>	<u>Hayır</u>	
*** Tez, burs, ödül veya Teşvik prog. (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir	☐	☐
Tez, mutlaka basılmalıdır	☐	☐
Tez, mevcut haliyle basılmalıdır	☐	☐
Tez, gözden geçirildikten sonra basılmalıdır.	☐	☐
Tez, basımı gereksizdir.	☐	☐

ÖNSÖZ

Manisa İl Halk Kütüphanesi Yazma Eserler bölümünde (MHK 5332) numarada kayıtlı bulunan “**Mâ Hâzar**”, Osmanlı Türkçesi döneminde yazılmış tıp – tedavî içerikli bir yazma eserdir.

Mâ Hâzar'da müellif, kitabı yazma sebebini ‘Allah’ın kullarına hayır ulaştırmak ve âlem kütüphanesine bırakmanın ilham olunması’ şeklinde açıklar (Mâ Hâzar MHK 5332 3/3-5).

Eser harekesizdir, harekesiz olmasına rağmen okunaklıdır. Az sayıda Türkçe, Arapça ve Farsça kelimelerin imlâsında noksanlık ve yanlışlıklar vardır. Arapça ve Farsça kelime ve tamlamaların imlâsına bu dil kurallarına uyulmuştur. Metnin doğru okunmasında karşılaşılan tek zorluk harekesiz olması sebebiyle tıbbî kelime ve terimlerin okunuşunda olmuştur.

Kütüphane kayıt bilgisinde verilen bilgiye göre Ebû Bekir Nusret b. Abdullah, Harputludur. Vefat tarihi “öl. 1210 / 1796” olarak kaydedilmiştir.

İncelediğimiz yazma, Abdülkadir el-Besim tarafından istinsah edilmiştir. Yazmanın sonunda istinsah tarihi olarak “senetü seb‘a ve hamsîn ve mi‘eteyn ve elf” (H.1257: M. 1841) ibâresi vardır.

Mâ Hâzar'ın içerdiği konular: tıp bilimleri, farmakoloji ve tedavîdir. Eser Arapça rakamlarla orijinal olarak numaralanmıştır, IV+176 sayfadır. İçindekiler hakkında bilgi veren ilk dört sayfa numarasızdır.

Eserin Türkiye kütüphanelerinde **Mâ Hâzar** ismiyle kayıtlı 7, Mâ Hâzar fi’t-tıb ismi ile kayıtlı 37 nüshası vardır. İncelememize esas aldığımız “MHK 5332” numaralı nüsha 15’er satırlı sayfalar şeklinde tertip edilmiştir. Yazmanın okumasında zorluk çekilen kelimeler için **Mâ Hâzar**'ın Manisa Yazma Eserler Kütüphanesi’ndeki diğer nüshalarından yararlanılmıştır.

Tez için önce, YÖK’ün “Ulusal Tezler” kısmından ve çeşitli üniversite enstitülerinin “tez arama motoru” kısımlarından taramalar yapılmış ve “yüksek lisans tezleri” başlığıyla daha önce üzerinde çalışma yapılıp yapılmadığı araştırılmış ve çalışma yapılmadığı görülmüştür.

Çalışmamızda ilk olarak eser, okunmuş, çeviri yazılı metni yapılmış, daha sonra da fişleme yöntemiyle **Mā Ḥāzar**'ın imlâ, ses bilgisi ve şekil bilgisi özellikleri incelenmiştir.

Eserde; hastalıklar – hastalıkların tedavisi, ilaç ve ilaç hazırlama ve kullanma üzerinde durulmuştur. **Mā Ḥāzar** o yüzyılda halkın da yararlanabilceği “halk tabâbeti” türünde bir eserdir. Ebû Bekir Nusret, eserinde kendi tavsiye ve ilaçlarından yararlanan kişilerin tedavîleri sırasındaki süreçlerden ve tedavilerin sonuçlarından da bahseder.

Eserde ayrıca, müellif “tıbb-ı rûhânî” dediği tedavî usullerini de anlatır. Ebû Bekir Nusret, tıbbî rûhânî konusunda; manevî hastalık ve sıkıntılarla ilgili nüshalara (muskalara) ve bu nüshaların bir kısmında, ayet ve ayet bölümlerinin yer aldığı vefklere yer vermiş ve bunların tertibini göstermiştir.

Bu tez giriş ve sonuç bölümleri dahil toplam dört (giriş, inceleme, sonuç, metin) bölümden oluşmaktadır.

Çalışmamızın hazırlanmasında, eserin tespit, okunma ve incelenmesinde yardım ve rehberliklerinden dolayı başta tez danışmanım değerli hocam Prof. Dr. Ayşe İlker'e teşekkür ederim.

Ayrıca kelimelerin okunmasındaki katkılarından dolayı Prof. Dr. Adem Ceyhan, Prof. Dr. Kenan Erdoğan, Yrd. Doç. Dr. Selim Altıntop ve Yrd. Doç. Dr. Mehmet Demir'e, kaynak ve çeviri yazı programı yardımlarından dolayı Öğ. Gör. Davut Şahin'e, çeviri yazı 'atabey' programı ve fontlar için araştırma görevlileri Tuğba Aydoğan ve Ramazan Ekinci'ye, Arapça ibare için Manisa Merkez Vaizi Ömer Dereli'ye, Manisa ve İzmir kütüphanelerinde araştırma ve çalışmalarında bana eşlik etmesi ve tez süresince yardımlarıyla annem Ayşe Aksaraylı'ya, babam İsmail Aksaraylı'ya, İstanbul'dan kaynak kitapların temini ve İngilizce metin için ağabeyim M. Fâtiḥ Aksaraylı'ya ve burada isimlerini zikredemediğim Türk Dili ve Edebiyatı bölümü, Sosyal Bilimler Enstitüsü, CBU Merkez Kütüphanesi, Manisa İl Halk Kütüphanesi ve İzmir Milli Kütüphane'de yardımcı olan bütün idareci, öğretim elemanı, memur ve görevlilere ayrı ayrı teşekkürlerimi sunarım.

Zeyneb Atiye Aksaraylı
Ocak 2013

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
ABSTRACT	III
ÖNSÖZ.....	VII
KISALTMALAR	XII
I. BÖLÜM.....	1
GİRİŞ	2
I.1. Araştırmanın Konusu.....	2
I.2. Araştırmanın Önemi	2
I.3. Araştırmanın Amacı.....	2
I.4. Eserin Müellifi.....	3
I.4.1. Eserleri.....	4
I.5. Mâ Hazar'ı Yazma Hazırlığı.....	5
I.6. Mâ Hazar'ı Yazma Sebebi	5
I.7. Eserin Kütüphane Bilgileri.....	6
I.8. Eserin Nüshaları	7
1.8.1. Mâ Hazara fi't-Tıbb.....	8
I.9. Yöntem.....	11
II. BÖLÜM.....	12
İNCELEME.....	13
II.1. İMLÂ ÖZELLİKLERİ	13
II.1.1. ÜNLÜLERİN YAZILIŞI	13
II.1.1.1. 'a' Ünlüsünün Yazılışı	13
II.1.1.2. 'e' Ünlüsünün Yazılışı	15
II.1.1.3. 'ı' ve 'i' Ünlülerinin Yazılışı	16
II.1.1.4. 'u' ve 'ü' Ünlülerinin Yazılışı	18

II.1.1.5. ‘o’ ve ‘ö’ Ünlülerinin Yazılışı:.....	19
II.1.2. ÜNSÜZLERİN YAZILIŞI.....	20
II.1.2.1. ‘b’ Ünsüzü Yazılışı.....	20
II.1.2.2. ‘p’ Ünsüzü Yazılışı.....	21
II.1.2.3. ‘t’ Ünsüzü Yazılışı.....	22
II.1.2.4. Nazal n’nin (ñ) Yazılışı.....	22
II.1.2.5. ‘s’ ve ‘ş’ Ünsüzleri Yazılışı.....	23
II.1.2.6. ‘c’ ve ‘ç’ Ünsüzleri Yazılışı.....	24
II.1.2.7. ‘d’ Ünsüzü Yazılışı.....	24
II.1.2.8. ‘h’ ünsüzü yazılışı.....	25
II.1.2.9. Ön Damak ‘g’ ve ‘k’ Ünsüzlerinin Yazılışı.....	25
II.1.2.10. Arka Damak ‘ğ’ ve ‘k’ Ünsüzlerinin Yazılışı.....	26
II.1.3. İmlâda ‘y’ (ﻯ) Yerine ‘n’ (ﻥ) Koruyucu Ünsüzü Kullanılması.....	26
II.1.4. İmlâda Hareke Kullanılması.....	26
II.1.5. İmlâsı Eksik İşaretle veya Yanlış Yazılmış Kelimeler.....	27
II.2. SES BİLGİSİ.....	30
II.2.1. ÜNLÜLER.....	30
II.2.1.1. ÜNLÜ UYUMU.....	30
II.2.1.1.1. Kalınlık-İncelik Uyumu.....	30
II.2.1.1.2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu.....	30
II.2.1.2. ÜNLÜ DEĞİŞMELERİ.....	31
II.2.1.3. ÜNLÜ DÜŞMESİ.....	31
II.2.2. ÜNSÜZLER.....	31
II.2.2.1. ÜNSÜZ UYUMU.....	31
II.2.2.2. ÜNSÜZ DEĞİŞMELERİ.....	31
II.2.2.2.2. Tonlulaşma.....	32
II.2.2.2.3. Tonsuzlaşma.....	33
II.2.2.3. ÜNSÜZ DÜŞMESİ.....	34
II.2.2.4. ÜNSÜZ TÜREMESİ.....	34
II.2.2.4.1. -y- (ﻯ) Ünsüzü Türemesi.....	34
II.2.2.5. ÜNSÜZ İKİZLEŞMESİ.....	34
III.3. ŞEKİL BİLGİSİ.....	35
III.3.1. EKLER.....	35
III.3.1.1. YAPIM EKLERİ.....	35
III.3.1.1.1. İsimden İsim Yapım Ekleri.....	35
III.3.1.1.2. İsimden Fiil Yapım Ekleri.....	36
III.3.1.1.3. Fiilden İsim Yapım Ekleri.....	36
III.3.1.1.4. Fiilden Fiil Yapım Ekleri.....	36
III.3.1.2. ÇEKİM EKLERİ.....	37
III.3.1.2.1. İSİM ÇEKİM EKLERİ.....	37
III.3.1.2.1.1. ÇOKLUK EKİ.....	37
III.3.1.2.1.2. İYELİK EKLERİ.....	37
III.3.1.2.1.3. HAL EKLERİ.....	38
III.3.1.2.1.3.1. Yalın Hal.....	38
III.3.1.2.1.3.2. Belirtme Hali.....	38
III.3.1.2.1.3.3. Yönelme Hali.....	38
III.3.1.2.1.3.4. Bulunma Hali.....	39
III.3.1.2.1.3.5. Ayrılma Hali.....	39
III.3.1.2.1.3.6. İlgi Eki.....	39
III.3.1.2.1.3.7. Yön Gösterme Hali.....	40
III.3.1.2.1.3.8. Vasıta Hali.....	41

III.3.1.2.1.3.9. Eşitlik Hali.....	41
III.3.1.2.1.4. ÂİTLİK EKİ.....	41
III.3.1.2.1.5. SORU EKİ.....	41
III.3.1.2.2 FİİL ÇEKİM EKLERİ.....	41
III.3.1.2.2.1. BASİT FİİL ÇEKİMLERİ.....	42
III.3.1.2.2.1.1. BİLDİRME KİPLERİ.....	42
III.3.1.2.2.1.1.1. Görülen Geçmiş Zaman Çekimi.....	42
III.3.1.2.2.1.1.2. Duyulan Geçmiş Zaman Çekimi.....	42
III.3.1.2.2.1.1.3. Geniş Zaman Çekimi.....	42
III.3.1.2.2.1.1.4. Gelecek Zaman Çekimi.....	43
III.3.1.2.2.1.1.5. Şimdiki Zaman Çekimi.....	43
III.3.1.2.2.1.2. TASARLAMA KİPLERİ.....	43
III.3.1.2.2.1.2.1. İstek Çekimi.....	43
III.3.1.2.2.1.2.2. Şart Çekimi.....	43
III.3.1.2.2.1.2.3. Gereklilik Çekimi.....	44
III.3.1.2.2.1.2.4. Emir Çekimi.....	44
III.3.1.2.2.1.3. EK FİİLİN ÇEKİMİ.....	44
III.3.1.2.2.2. FİİLLERDE BİRLEŞİK ÇEKİMLER.....	45
III.3.1.2.2.3. ÇEKİMLİ FİİLLERİN SORU ŞEKLİ.....	46
III.3.1.2.2.4. GÖREV DEĞİŞTİRİCİ EKLER.....	46
III.3.1.2.2.4.1. Sıfat - Fiiller.....	46
III.3.1.2.2.4.2. Zarf - Fiiller.....	47
III.3.1.2.2.4.2.1. Ek Fiilin Zarf - Fiili.....	47
III.3.1.2.2.4.3. İsim - Fiiller.....	47
 SONUÇ.....	 48
 III. BÖLÜM.....	 51
 METNİN ÇEVİRİ YAZISI.....	 52
 KAYNAKÇA.....	 125
 SÖZLÜK.....	 128
 METNİN FOTOKOPİSİ.....	 143

KISALTMALAR

Ar. : Arapça

a.g.e. : adı geçen eser

a.g.m. : adı geçen makale

bkz. : bakınız

C. : cilt

S. : sayı

s. : sayfa

çev. : çeviren

Far. : Farsça

Gr. : Grekçe

haz. : hazırlayan

Lat. : Latince

TDK : Türk Dil Kurumu

vb. : ve bunun gibi

yy. : yüzyıl

M.Ö. : Milattan Önce

HK: İl Halk Kütüphanesi

MHK: Manisa İl Halk Kütüphanesi

H. : Hicri

öl. : Ölüm Tarihi

I. BÖLÜM

GİRİŞ

Cumhuriyet öncesinden günümüze edebî, dinî, tarihî ve ilmî birçok eser kalmıştır. Bu eserler Türk dili, edebiyatı, tarihi ve kültürü bakımından araştırmacıların sürekli ilgisini çekmiş ve çekmeye devam etmektedir.

Biz bu çalışmamızda, kütüphanelerde çok sayıda yazma nüshasının bulunmasına rağmen dil özellikleri üzerine çalışma olmadığını tespit ettiğimiz Ebû Bekir Nusret'in **Mâ Hâzar** adlı Manisa İl Halk Kütüphanesi Yazma Eserler bölümünde MHK 5332 numara ile kayıtlı, IV+176 sayfa ve sayfaları 15 satır üzerine yazılmış eserini incelemeye aldık.

I.1. Araştırmanın Konusu

Tezimizin konusu, **Mâ Hâzar**'ın imlâ, ses bilgisi ve şekil bilgisi özellikleri incelemesinin yapılması ve çeviri yazı alfabesine aktarılmasıdır.

I.2. Araştırmanın Önemi

Mâ Hâzar, yazıldığı 18.yy. ve istinsah edildiği 19. yüzyılın ilk yarısının dil özelliklerini göstermesi ve kelime hazinesi bakımından önem taşımaktadır.

Eser Ayrıca, müellifinin yaşadığı 18. yüzyıldaki Osmanlı tıp ilmi ve terimleri hakkında bilgiler vermektedir. Tıp metinleri, tıp bilim adamlarının ilgisini çektiği kadar Türk dilinin özelliklerini tesbit etmek, unutulmuş bazı kelime ve terimleri gün ışığına çıkarmak açısından dilbilimcilerini de ilgilendirmektedir.

Tez konumuz olan eserin, devrin dil özelliklerini göstermesi bakımından incelenmeye değer nitelikte olduğunu düşündük ve eseri bu yönüyle incelemek istedik.

I.3. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı; Ebû Bekir Nusret'in **Mâ Hâzar** adlı eserini; çeviri yazısını yaparak araştırmacılara tanıtmak, imlâ, ses bilgisi ve şekil bilgisi özellikleri açısından incelemesini yapmaktır.

Çalışmamız, eserin yazıldığı dönemin Türkçesi hakkında kaynağa dayalı olarak verdiği bilgilerle bu sahadaki araştırmalarda kullanılabilir.

Türkiye Türkçesinin ses ve şekil yapısı, Eski Türkçe döneminden günümüze kadar uzun bir zamanda meydana gelmiştir. Bu süre içinde Türkçede birçok ses ve şekil değişimleri olmuş ve halen de olmaya devam etmektedir. Bu incelemenin, günümüzde Türkçenin geçirmiş olduğu aşamayı göstermesi bakımından bu sahadaki çalışmalara katkısı olacağını düşünmekteyiz.

İncelediğimiz eser, E.A.T. ve Türkiye Türkçesi arasında Türk dilinin bir ürünü olarak yerini almıştır. **Mā Ḥazar**, diğer eserler gibi yazıldığı zaman içindeki Türkçenin bir kısım özelliklerini yansıtan ayna durumundadır. Metnimizde ayrıca müstensih'in ağız özelliklerinin de imlâya yansıdığı görülür. Bu özelliklere, kelime başındaki ünlü türemeleri, ünsüz değişimleri, ünlü ve ünsüz değişikliklerinde rastlanır.

Eser, Osmanlı Türkçesinin konuşulup yazıldığı önemli bir kültür ve eğitim merkezi olan İstanbul'da yazılma özelliğini de taşımaktadır.

Bu çalışmamız ile bugüne kadar hakkında yazılan birkaç yazıyla sınırlı kalmış Ebû Bekir Nusret ve dil incelemesi yapılmamış eseri de araştırmacılara tanıtılmış olacaktır.

I.4. Eserin Müellifi

18. yy. münevverlerindedir. Adı, Ebû Bekir'dir. Babasının adı Abdullah Harpûfî'dir. Ebû Bekir Nusret'in ailesi yöresinde Çankalzade ismiyle tanınmıştır. Devrin önde gelen ilim adamlarından ders almıştır. Arapça ve Farsçayı iyi derecede bilen Ebû Bekir Nusret, hem şair kişiliği hem de şârih olarak dikkat çeken bir sima olmuştur.¹ Süleymaniye Kütüphanesi'nde 'hâfız-ı kütüb' hizmetinde bulunduğunu söyleyen Ebû Bekir Nusret'in² şiiir yanında birçok ilimle meşgul olduğu, tıbbın yanında kimya ile ilgilendiği **Mā Ḥazar**'dan anlaşılır.

¹ Hüseyin Gönel, *Nusret Ebubekir Efendi ve Sâ'ib Şerhi Üzerine Bazı Notlar*, Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 6/4 Fall 2009, s.194-195.

² "süleymāniyede hâfız-ı kütüb iken". (Ebûbekir Nusret, *Māḥazar* MHK 5332 (39/9-10).

Teshir ider, merâmını vaktinde ah iden.” mısrası ona aittir.³ Şairlik yönü **Mâ Hâzar**’da da kendisini gösterir, eser bir tıp kitabı olmasına rağmen, kitapta mevzu ile ilgili kendi beyitlerine yer vermiştir.

Ebû Bekir Nusret, **Mâ Hâzar**’da yer alan bilgilere göre Malatya, Diyarbakır, Şam⁴, Halep⁵ ve Kudüs’te⁶ bulunmuştur. **Mâ Hâzar**’ı yazdığı sırada otuz senedir İstanbul’da oturduğunu eserinde söyler.⁷

“Ebû Bekir Nusret, H. 1210 (M.1795/6) tarihinde vazife başındayken vefat etmiştir. Sururî’nin “Nusret Efendi eyledi azm-i bekâ meded” mısrası vefat tarihidir. Kabri Eyüp civarında Kaşgarî Dergahı’ndadır.”⁸

I.4.1. Eserleri

Türkçe, Arapça ve Farsça şiir yazar Ebû Bekir Nusret’nin beş eseri vardır.

1. Divan: Türkçe, Arapça ve Farsçadan ibaret altı - yedi cüz miktarı divanı vardır.
2. Sa’ib’in Elif ve Ta Kafiye Gazellerine Şerh,
3. Şerh-i Ba’zı Gazeliyât-ı Sa’ib-i Tebrizî⁹,
4. Muhtasar Hetkü’l-Esrar,
5. Mâ Hâzar

“Maddi-manevi hastalıklara tedavi yollarından bahsettiği kitabı devrinde *Nusret Efendi Mecmuası* adıyla tanınmıştır. Eserden faydalananların çokluğu ve şahitliği eserin

³ Gönel, a.g.m., s. 193-212.

⁴ Ebûbekir Nusret, Mâ Hâzar MHK 5332 (111/13, 15).

⁵ a.g.e., (12/10).

⁶ a.g.e., (5/6).

⁷ “zira otuz senedir islâmbolda bu nedir deyü vâkıf olamadım”, Ebû Bekir Nusret, Ma Hazara fi’t-Tıbb, Manisa HK 7214 (2-b).

⁸ Gönel, a.g.m., s. 195.

⁹ “Sebk-i Hindî’nin büyük şairi Mirza Muhammed Ali Saib-i Tebrizî İsfahanî, hicri 999 yahut 1000 (m.1590-91) yıllarında İsfahan’da doğmuştur. Aslen Türk (Yazıcı 1967:75-76) olduğu iddiası vardır. İran’da, Hindistan’da ve Osmanlı ülkesinde büyük bir değer ve saygın bir yer kazanmış olan Saib, “hikemî tarz” olarak adlandırılan hikmetli şiir geleneğinin en büyük temsilcisi ve “Sebk-i Hindî” nin en büyük şairidir. Saib-i Tebrizî, Türk edebiyatında büyük tesir uyandırmış bir şairdir. Saib, Ali Nihad Tarlan’ın deyimiyle “edebiyatı fikri ve hakimâne bir sahaya sevk etmek suretiyle Türk edebiyatına bir devir açmıştır.” (Bilkan 2003), bkz: Gönel, a.g.m., s. 196.

kalıcılığına hizmet etmiştir.”¹⁰ Kütüphanelerde birçok nüshası bulunan **Mâ Hâzar**, “*Mâhazar fî't-tıbbu'r-Rûhânî ve'l-Cismânî*” adıyla İstanbul’da 1245/1829 ve 1301/1883’de olmak üzere iki defa basılmıştır.¹¹

“Ebübekir Nusret’in en önemli eserleri ise Sâib-i Tebrizî Divânı şerhleridir. Bu şerhler farklı zamanlarda yazılmış üç ayrı eserdir. Fakat çoğu kütüphane kayıtlarında bu metinlerden sanki tek bir esermiş gibi bahsedilmektedir. İlk eser, Sâib-i Tebrizî’nin “elif” kafiyesinden yazdığı gazellerin, ikincisi “te” harfindeki gazellerin şerhidir. Son eser ise Sâib-i Tebrizî Divânı’nın her harfinden birkaç gazel seçilerek yapılan şerhin bulunduğu metindir.”¹²

Ebübekir Nusret, bizim incelediğimiz **Mâ Hâzar** nüshasında Şerh-i Ba’zı Gazeliyât-ı Sa’ib-i Tebrizî eserinden şu şekilde bahseder: “*sen kendi fennünde sâbi’i [sa’ib] şerh eyledün taraf taraf maqbûl olup yazıldı.*”¹³

I.5. **Mâ Hâzar’ı Yazma Hazırlığı**

Müellif, eserini yazma sebebini ve yazma hazırlığını kitabın başlangıç kısmında anlatır. Ebû Bekir Nusret, kitabını yazmadan önce, uzun müddet -üç sene üzeri- mevcut olan tıp kitaplarını mütaala ettiğini, onların bazen terkiplerinden bazen müfretlerinden yardım alarak ve bazen maâarif sahiplerinin lisanından istifade ile tecrübe etmeye muvaffak olduğunu, bu şekilde doğru tecrübe ile birçok güzel faydayı kaydettiğini söyler.¹⁴

I.6. **Mâ Hâzar’ı Yazma Sebebi**

Mâ Hâzar’da kitabı yazma sebebini anlatır. Yazma sebebi özetle: “Tıbb-ı ruhânîye tam intisabı, Allah’ın kullarına faydası olacak latîf hususiyetleri -kitapların içinde ve kenarlarındakileri- tamamen telifiyle şereflenmesi ve böylece 60-70 yaşları arasında

¹⁰ Gönel, a.g.m., s. 195.

¹¹ Osman Ünlü, *Türk Edebiyatında Sâib-i Tebrizî Şerhleri*, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 4, Sayı:1, Manisa, 2006, s. 88.

¹² Ünlü, a.g.m., s. 88.

¹³ Ebû Bekir Nusret, *Mâ Hâzar* MHK 5332 (4/15, 5/1).

¹⁴ a.g.e., (2/6-15).

iken Allah'ın kullarına hayır ulaştırma niyetiyle **Mâ Hazar** isimli risaleyi tertip etmek ve âlem kitaphanesine bırakmanın kendisine ilham olunması"dır.¹⁵

Müellif, risalesini yazarken ileri gelen tabiplerden hiçbirine hizmet etmediğini, kitabına aldığı cismanî tıbla ilgili terkip ve müfredlerin hepsini, tabiplerin kitaplarında "tecrübe edilmiştir" diye yazdıklarını ve onların tecrübe ettiği bitkilerin hususiyetlerini biraraya getirdiğini söyler; yazdığı bir terkip veya müfredi kullanacakların, itimat ettiği tabiplerden birine danıştıktan sonra kullanmalarının uygun olacağına dikkat çeker.¹⁶

Ebû Bekir Nusret, kitabı yazmaktaki "murâdı"nın, şöhret ve fazilet göstermek olmadığını; çünkü yazdığı 'Sâbi'i Şerhi' ile şöhretinin her tarafa yayıldığını ve buna ihtiyacı bulunmadığını da söyler ve bu risâleyi yazmakla maksadının tıp usulüyle çeşitli hastalıkların, vaqt ve ömr ve mizâc gereği üzerine tedbirini beyân için değil; muradının ibâdullaha hayırda bulunmak olduğunu ayrıca vurgular.¹⁷

I.7. Eserin Kütüphane Bilgileri

İncelediğimiz eserin Manisa İl Halk Kütüphanesi'deki bilgileri şunlardır:

Genel Bilgiler

Arşiv Numarası: 45 HK 5332

Eser Adı: Ma Hazar

Yazar Adı: Ebû Bekr Nusret b. Abd-Allâh Harpûtî (öl. 1210/1796)

Müstensih: Abdulkadir el- Besim

Konu: Tıp İlimleri

Dili: Türkçe

Telif Tarihi Hicri (Miladi): -

İstinsah Tarihi Hicri (Miladi): 1257 (1840)

İstinsah Yeri: -

Bulunduğu Yer: Manisa İl Halk Kütüphanesi

Koleksiyon: Manisa İl Halk Kütüphanesi

Özellikleri

Boyut (Dış-İç): 170x115-115x63 mm.

Yaprak: II+89

Satır: 15

Yazı Türü: Nesih

¹⁵ Ebû Bekir Nusret, Mâ Hazar MHK 5332 (3/3-5).

¹⁶ a.g.e., (3/7-13).

¹⁷ a.g.e., (4/14-15, 5/1-8).

Kağıt Türü: Cedit

Notlar

Miklebli, yıldız şemse ve zencirekli, kahverengi meşin cilt. Söz başları kırmızı, müzehheb mihrabiyeli cetveller yıldızlı, hatimede müzehheb ve mülevvendir.

I.8. Eserin Nüshaları

Mā Hazar'ın çeşitli kütüphanelerde kayıtlı nüshaları şunlardır:

<u>Yazar Adı</u>	<u>Eser Adı</u>	<u>Yer / Arşiv Numarası</u>
Ebû Bekr Nusret b. Abd-Allâh Harpûtî (öl. 1210/1796)	Ma Hazar	Manisa, 45 HK 5332
Ebû Bekr Nusret b. Abd-Allâh Harpûtî (öl. 1210/1796)	Ma hazar	Manisa, 45 HK 5334
Ebû Bekr Nusret b. Abd-Allâh Harpûtî (öl. 1210/1796)	Ma hazar	Manisa, 45 HK 5336/1
Nusret Ebû Bekir Efendî (öl. 1210/1795)	Ma Hazar	Safranbolu, 67 Saf 398
Ebû Bekr Nusret b. Abd-Allâh Harpûtî	Mahazar	Milli Kütüphane, Yer Nu- marası: Mf1994 A 2166
Ebû Bekr Nusret b. Abd-Allâh Harpûtî	Mā -Hazar	Milli Kütüphane, Yer Nu- marası: Yz A 9521
Ebû Bekir Nusret	Mahazar	Milli Kütüphane, Yer Nu- marası: Mf1994 A 2166

1.8.1. Mâ Hazara fi't-Tıbb

Mâ ~aḍar'ın kütüphanelerde Ebû Bekr Nusret yazar adı, Ma Hazara fi't-Tıbb ismiyle kayıtlı nüshaları vardır. Bunların bulunduğu kütüphaneler şunlardır:¹⁸

<u>Yazar Adı</u>	<u>Eser Adı</u>	<u>Yer / Arşiv Numarası</u>
Ebû Bekr Nusret b. Abd-Allâh Harpûtî (öl. 1210/1795)	Ma Hazara fi't-Tıbb	Hafid Efendi (Süleymaniye Ktb.) 271
Ebû Bekr Nusret b. Abd-Allâh Harpûtî (öl. 1210/1795)	Ma Hazara fi't-Tıbb	Cerrahpaşa 108
Ebû Bekr Nusret b. Abd-Allâh Harpûtî (öl. 1210/1795)	Ma Hazara fi't-Tıbb	Kılıç Ali Paşa (Süleymaniye Ktb.) No. 1/355
Ebû Bekr Nusret b. Abd-Allâh Harpûtî (öl. 1210/1795)	Ma Hazara fi't-Tıbb	Esad Efendi (Süleymaniye Ktb.) No. 2492
Ebû Bekr Nusret b. Abd-Allâh Harpûtî (öl. 1210/1795)	Ma Hazara fi't-Tıbb	Nuruosmaniye 5069
Ebû Bekr Nusret b. Abd-Allâh Harpûtî (öl. 1210/1795)	Ma Hazara fi't-Tıbb	Manisa 5334
Ebû Bekr Nusret b. Abd-Allâh Harpûtî (öl. 1210/1795)	Ma Hazara fi't-Tıbb	Kastamonu İl Halk Ktb. 2522
Ebû Bekr Nusret b. Abd-Allâh Harpûtî (öl. 1210/1795)	Ma Hazara fi't-Tıbb	Cebeci 2/759
Ebû Bekr Nusret b. Abd-Allâh Harpûtî (öl. 1210/1795)	Ma Hazara fi't-Tıbb	Ali Emîrî Efendi 284
Ebû Bekr Nusret b. Abd-Allâh Harpûtî (öl. 1210/1795)	Ma Hazara fi't-Tıbb	Halet Efendi (Süleymaniye Ktb.) 744
Ebû Bekr Nusret b. Abd-Allâh Harpûtî (öl. 1210/1795)	Ma Hazara fi't-Tıbb	İstanbul Üniversitesi Ktb. No. 7049
Ebû Bekr Nusret b. Abd-Allâh Harpûtî (öl. 1210/1795)	Ma Hazara fi't-Tıbb	Ali Emîrî Efendi 333
Ebû Bekr Nusret b. Abd-Allâh Harpûtî (öl. 1210/1795)	Ma Hazara fi't-Tıbb	Mevlana Müzesi 2821

¹⁸ T.C.Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye yazmaları yazma eserler kataloğu.

Harpûtî (öl. 1210/1795)		
Ebû Bekr Nusret b. Abd-Allâh Harpûtî (öl. 1210/1795)	Ma Hazara fî't-Tıbb	Cerrahpaşa 114
Ebû Bekr Nusret b. Abd-Allâh Harpûtî (öl. 1210/1795)	Ma Hazara fî't-Tıbb	Ali Emîrî Efendi 329
Ebû Bekr Nusret b. Abd-Allâh Harpûtî (öl. 1210/1795)	Ma Hazara fî't-Tıbb	Muhammed Arif-Muhammed Murad 204
Ebû Bekr Nusret b. Abd-Allâh Harpûtî (öl. 1210/1795)	Ma Hazara fî't-Tıbb	Manisa 1859
Ebû Bekr Nusret b. Abd-Allâh Harpûtî (öl. 1210/1795)	Ma Hazara fî't-Tıbb	Bağdadlı Vehbi Efendi (Sü- leymaniye Ktb.) No. 1382
Ebû Bekr Nusret b. Abd-Allâh Harpûtî (öl. 1210/1795)	Ma Hazara fî't-Tıbb	Cerrahpaşa 555
Ebû Bekr Nusret b. Abd-Allâh Harpûtî (öl. 1210/1795)	Ma Hazara fî't-Tıbb	Reşit Efendi (Süleymaniye Ktp.) No. 692/2
Ebû Bekr Nusret b. Abd-Allâh Harpûtî (öl. 1210/1795)	Ma Hazara fî't-Tıbb	Lala İsmail Efendi (Murad Molla Ktb.) 386
Ebû Bekr Nusret b. Abd-Allâh Harpûtî (öl. 1210/1795)	Ma Hazara fî't-Tıbb	Fatih (Süleymaniye Ktb) No. 3562
Ebû Bekr Nusret b. Abd-Allâh Harpûtî (öl. 1210/1795)	Ma Hazara fî't-Tıbb	Dârülmesnevî (Murad Molla Ktb.) 373
Ebû Bekr Nusret b. Abd-Allâh Harpûtî (öl. 1210/1795)	Ma Hazara fî't-Tıbb	Kasidecizade Süleyman Efendi (Süleymaniye Ktb.) 459
Ebû Bekr Nusret b. Abd-Allâh Harpûtî (öl. 1210/1795)	Ma Hazara fî't-Tıbb	06 Mil Yz A 1133/1
Ebû Bekr Nusret b. Abd-Allâh Harpûtî (öl. 1210/1795)	Ma Hazara fî't-Tıbb	İzmir 436
Ebû Bekr Nusret b. Abd-Allâh Harpûtî (öl. 1210/1795)	Ma Hazara fî't-Tıbb	06 HK 473

Ebû Bekr Nusret b. Abd-Allâh Harpûtî (öl. 1210/1795)	Ma Hazara fî't-Tıbb	Manisa 1/5336
Ebû Bekr Nusret b. Abd-Allâh Harpûtî (öl. 1210/1795)	Ma Hazara fî't-Tıbb	Amasya Bayezit İl Halk Ktb. 1852
Ebû Bekr Nusret b. Abd-Allâh Harpûtî (öl. 1210/1795)	Ma Hazara fî't-Tıbb	06 Mil Yz A 792
Ebû Bekr Nusret b. Abd-Allâh Harpûtî (öl. 1210/1795)	Ma Hazara fî't-Tıbb	06 Mil Yz A 1133/1
Ebû Bekr Nusret b. Abd-Allâh Harpûtî (öl. 1210/1795)	Ma Hazara fî't-Tıbb	06 Mil Yz A 3231
Ebû Bekr Nusret b. Abd-Allâh Harpûtî (öl. 1210/1795)	Ma Hazara fî't-Tıbb	Ali Emîrî Efendi 330
Ebû Bekr Nusret b. Abd-Allâh Harpûtî (öl. 1210/1795)	Ma Hazara fî't-Tıbb	Ali Emîrî Efendi 332
Ebû Bekr Nusret b. Abd-Allâh Harpûtî (öl. 1210/1795)	Ma Hazara fî't-Tıbb	Ali Emîrî Efendi 334
Ebû Bekr Nusret b. Abd-Allâh Harpûtî (öl. 1210/1795)	Ma Hazara fî't-Tıbb	Çapa 4492
Ebû Bekr Nusret b. Abd-Allâh Harpûtî (öl. 1210/1795)	Mâ Hazar fî't-Tıbb	R 6691

- Ebû Bekir Nusret'in Milli Kütüphane'de diğer eserleri ve Mâ Hazar'ın Risale-i Nusret Efendi ve Mecmû'a-i Tıbb adıyla kayıtlı nüshaları:

<u>Yazar Adı</u>	<u>Eser Adı</u>	<u>Arşiv Numarası</u>
1. Ebu Bekir Nusret,	Şerh-i divan-ı Sa'ib Tebrizi	Mf1994 A 3011
2. Sa'ib Mirza Muhammed b. Mirza Abd er-Rahim et-Tebrizî,	Şerh-i ta'iyye-i Sa'ib-ı Tebrizî	Mf1994 A 2916
3. Tabîb Ebubekir Nusret,	Risale-i Nusret Efendi	06 Mil EHT A 107
4. Ebû Bekir Nusret,	Mecmû'a-i Tıbb	Yz A 9326

I.9. Yöntem

Çalışmamızda yöntem olarak çeviri yazı ve dil incelemelerinde uygulanan klasik gramer inceleme yöntemi kullanılmıştır.

İnceleme yöntemimizde amaç, eser üzerinden devrin imlâ, ses ve şekil özelliklerini görmek ve göstermek olmuştur.

Çalışmaya başlamadan önce Manisa İl Halk Kütüphanesi Yazma Eserler bölümündeki eserler muhteva ve yazıldıkları zaman bakımından taranmış, sonra üzerinde çalıştığımız eser, 19. yüzyıla ait bir nüsha olması ve o zamanın imlâ, ses ve şekil bilgisi özelliklerini göstermesi dolayısıyla seçilmiştir.

Çalıştığımız nüsha; Manisa İl Halk Kütüphanesi Yazma Eserler bölümünde bulunan diğer **Mâ Hâzar** nüshalarına göre daha hacimlidir, 157. sayfadan sonra diğer nüshalarda olmayan “fihrist bâb” vardır ve harekesiz olmasına rağmen okunaklıdır. Metin noksansız ve orijinal olarak 1-176 Arap rakamlarıyla numaralanmıştır.

Kitabın başında yer alan ve kitabın içindekileri ihtiva eden dört sayfa ise numarasızdır. Bu kısım, incelememizde Romen rakamlarıyla I-IV gösterilmiştir. Burada verilen sayfa numaraları metnimizin sayfa numaraları ile uyuşmamaktadır. Meselâ burada 27 olarak gösterilen sayfanın metnimizdeki karşılığı 52, 29’un 57, 31’in 59, 39’un 75, 42’in 81, 44’ün 87. sayfalardır. Kitabın içindekileri gösterme amaçlı hazırlandığı anlaşılan bu kısımdaki sayfa numaraları muhtemelen incelediğimiz eseri istinsah eden müstensihinin örnek aldığı nüshadan yazılmıştır.

Metnin okunmasında Türkçe tıp kitapları üzerine yapılmış çalışmalardan, doktora tezlerinden ve Manisa İl Halk Kütüphanesi Yazma Eserler bölümündeki kaynaklarda gösterdiğimiz **Mâ Hâzar**’ın diğer nüshalarından faydalandık. Metni okurken, zikrettiğimiz kaynaklara müracaatla oluşan sözlüğü de çalışmamızın sonuna ekledik. Metnin çeviri yazısında ‘Atabey’ yazı simgelerini kullandık.

II. BÖLÜM

İNCELEME

II.1. İMLÂ ÖZELLİKLERİ

Eldeki metin harekeli olmadığından eserin okunması sırasında okutucu ünlü bulunmayan kelimelerin okunmasında çoğunlukla Osmanlı Türkçesi ses özellikleri göz önünde tutulmuştur. Birçok kelimedede ünlülerin okutucu harflerle gösterilmiş oluşu metni okumamızı kolaylaştırmıştır.

Metnimizde aynı kelimenin farklı yazılışları da görülür. Bir kelime, bir yerde ünlü ile yazılırken başka bir yerde ünlü kullanılmadan yazılmıştır. Ünlülerin dışında ünsüzlerin yazılışında da farklı seslerin kullanılmasına metnin imlâsında sıkça rastlanır. Aşağıda ünlü ve ünsüzlerin imlâsına değinilirken bu farklı kullanılışlar görünecektir.

II.1.1. ÜNLÜLERİN YAZILIŞI

II.1.1.1. ‘a’ Ünlüsünün Yazılışı

Metnimizde ‘a’ ünlüsü daha çok elifle (ا) ve elifsiz olarak, az sayıda he (ه) ile, birkaç örnekte ise medli elifle (آ) yazılmıştır.

Başta

Kelime Başında Elifle (ا) Yazılışı:

anuñla انكده (3/12), ayrılmaz ايرلر (11/3), aldum الدم (41/6),	azar azar ازارازار (73/13), ah itmez اه اتمز (82/11), ağrısı اغريسي (155/1).
--	--

Medli elifle (آ) yazılışı:

avuc اوج (96/3),	açık اچيق (138/15).
------------------	---------------------

Alınma kelimelerde başta yazılışı:

ādemler آدملر (116/10).

İçte

Kelime İçinde Elifle Yazılışı:

kaldıki قالدیکه (3/6), vardur واردور (5/11), yaqışur یاقشور (14/14),	qarışdırarak قارشیدیره واق (67/3), Şalmaz قالماز (99/7).
--	---

Kelime İçinde Elifsiz Yazılışı:

bulmaqdır بولقدیر (4/5), her qanda هر قنده (16/13), başqa باشقه (18/4),	olmayorlar اولیورلر (107/11), şabun صبون (116/13).
---	---

Kelime içinde he (ه) ile yazılışı:

yaraya یره ید (56/13),	olamadum اوله مدم (148/12).
------------------------	-----------------------------

Sonda

Kelime Sonunda he (ه) ile yazılışı:

olsa اولسه (4/3), yoħsa یوħنه (7/7), başına باشنه (13/8),	nüşaya نسخیه (14/1), olmağla اولماغه (72/12), istanbulda استانبولده (152/10).
---	---

Kelime Sonunda elif (ﺀ) ile yazılışı:

saña سنا (7/7),	buña بونا (103/5),
baña بنا (62/9),	aña انا (125/1).

II.1.1.2. 'e' Ünlüsünün Yazılışı

Metnimizde 'e' ünlüsü daha çok elifle (ﺀ) ve elifsiz olarak, az sayıda he (ه) ile, birkaç örnekte ise medli elifle (ﻪ) yazılmıştır.

Başta

Kelime başında elif (ﺀ) ile:

eyle nazar ايله نظر (12/9),	ekşisinden اکتیسندن (131/4),
eger اكو (22/8),	elile اليله (142/10),
ezüp ازوب (39/1),	etler اتلر (164/3).

İçte

Kelime içinde he (ه) ile:

iderek ایده وک (19/7),	yyeler ییهلر (164/6),
eyleseler ایلهلر (120/2),	giyeler گیهلر (175/6).

Kelime içinde elif (ﺀ) ile:

sen سان (7/9),	seksen سکسان (64/13).
----------------	-----------------------

Kelime içinde harf gösterilmeden:

señ سڤ (29/11), seni سڤي (43/9), görmedüm كوردمدم (74/11), çekirdeginden چكوردكذن (116/12),	kemiklerden ككلردن (119/5), gerek كوك (122/10), berü بر (133/5), görene كورنه (166/14).
--	--

Sonda

Kelime sonunda he (ه) ile:

üzre اوزره (2/11), kimseye (3/11), böyle بوبله (148/8),	dere otı دره اوتی (152/5), yile (166/15), üstüne اوستونه (175/6).
---	---

II.1.1.3. 'ı' ve 'i' Ünlülerinin Yazılışı

Başta

Kelime başında elif+ye (ى + ا) veya yalnızca elif (ا) ile yazılmıştır:

iderek ايدرک (2/9), itmez ايتمز (5/9), içün ايجون (13/6),	idelüm ايدلم (52/14), ise ايسه (54/2), idüp içmek ايدوبايچك (97/10).
---	--

Kelime başında hareke ile:

ince اينجه (76/9).

İçte

1. ye (ی) ile yazılmıştır:

göriilen كوردیلان (4/9), mücerrebidir مجربیدر (4/7,8), bilürler بیلورلر (14/6), diyerek دیه ركه (38/11),	görinür كورینور (52/9), ziyānsızdır زیانسیزدیر (54/11), qaldırıp قالدیروب (98/1), şıkup هیقوب (152/6).
---	---

2. Hiçbir harf ya da işaret kullanılmamıştır:

dikerler دیکرلر (14/1), olınmamış اولنممنش (20/10), yüzinde یوزنده (57/7),	silinmek سلینمک (109/14), evlādına اولادنه (113/14).
--	---

Sonda

1. Kelime sonunda ı / i ünlüsü ye (ی) ile yazılmıştır:

kuvvetli قوتلی (4/10), dağı دخی (40/9), yigirmi یگومی (66/15),	itdügi ایتدوکی (77/13), çeligi چلیکی (80/9) oldı mı اولدی می (117/11).
--	--

ı / i ünlüsü sonda, –I belirtme hali görevinde çoğunlukla ye (ی) ile yazılmıştır:

mürekkebi مرکب (3/10), kāinātı کائناتی (9/7),	hālikı خالق (10/4), ʿameli عملی (10/15),	menāfi‘i منافی‘ی (79/10), a‘zāsını اعضاستنی (137/15).
--	---	--

2. Sonda 'I' ünlüsü, '-I' belirtme hali görevinde bazı yerlerde hemze (ء) ile yazılmıştır.

risāle'i رسالة (7/8),	a'zā'i اعضائى (60/12),
kebîre'i كبيرهئى (36/4),	tecrüpe'i تجربهئى (132/4),
şorbā'i شوربانئى (56/1),	bu kīse'i يوكيسهئى (136/1).

II.1.1.4. 'u' ve 'ü' Ünlülerinin Yazılışı

'u' ve 'ü' ünlüleri okutucu kullanıldığında vav (و) ile yazılmıştır.

Başta

elif (ل) +vav (و) ile:

üzre اوزره (2/7),	uydırup اويديروب (142/4),
uyğu اويغو (95/14),	uzadıgıñ اوزاديعك (48/12),
üzerinde اوززنده (44/5),	üstüne اوستونه (174/15).

İçte

Okutucu kullanıldığında vav (و) ile:

geçürmek كجورمك (20/10),	tutışup طوتشوب (64/4),
olunmağdır اولومتقدير (30/8),	süd سود (73/14),
pulunmayınça بولونماينچا (37/14),	bunuñ بونك (154/3).
gelür كلور (43/6),	

Sonda

vav (و) ile:

ne deñlü نه دنگلو (9/5),	eyü ايو (56/14),
şu شو (31/13),	şu صو (62/12),
diyü ديو (51/14),	bu بو (70/1).

II.1.1.5. ‘o’ ve ‘ö’ Ünlülerinin Yazılışı:

Başta

elif (ل) +vav (و) ile:

olup اولوب (2/10), öyle اويله (21/6), öksürük اوكسروك (98/12),	on ikinci اون ايکینجی (170/12), öksürüğü اوكسروك (170/14).
--	---

Başta az sayıda kelimedede ise vavsız yazılmıştır:

okuyup اقيوب (32/2), öksürüğe اوسرکه (168/6),	ziyâde olur زياده الور (174/7).
--	---------------------------------

İçte

Kelime içinde okutucu kullanıldığında vav (و) ile yazılmıştır.

görmeyüp كور ميوب (I, 39), görülen كور بيلان (4/9), göre كوره (5/11), böyle بويله (6/11), yokdur يوقدر (17/14),	görünür كور سينور (26/11), gördümki كوردومكه (28/14), okudum اوفودوم (36/11), şöyle شويله (38/10).
---	---

Kelime içinde okutucu vav (و) kullanılmadan:

toğuz طقوز (17/12), toğuzlu طقوزلو (39/4), toğunmağdan طقمقندن (75/6),	toğuzuncı طقوزنجی (157/8), toğ طق (160/13), onuncı اوننجی (168/11), toğuz قپارور (169/3).
--	---

II.1.2. ÜNSÜZLERİN YAZILIŞI

Metnimizde ünsüzlerin yazılışında genelde birlik vardır. Fakat b - p, c - ç, d - t, t - ð, g - ğ, k- k, s - ş, nun -kef- nazal n harflerinin birbirinin yerine kullanıldığı görülür.

II.1.2.1. 'b' Ünsüzü Yazılışı

'b' ünsüzü, (ب) ile yazılmıştır.

Başta

beñzer بكنز (17/15), başlayup باشليوب (76/3), baldırı kıara بالدری قره (76/6),	başka باشقه (79/12), bağlayup بعليوب (83/13), boya بويه (110/4).
--	--

İçte

ķabanmaz قبانمز (79/10), gibi كبي (84/13), diblerine ديبلرینه (96/13),	ķabarmaz قبارمز (97/6), ķabaca قباچه (111/2), ķıbana چيانه (160/11).
--	--

Türkçede **sonda** 'p'li kullanılan kelimeler metnimizde 'b' ile yazılmıştır.

şap kıoyup شاپ کويوب (106/1),	sarılyup ساريلوب (13/8),	süzüp سوزوب (60/8).
-------------------------------	--------------------------	---------------------

Alınma kelimelerde kelimenin aslına uygun olarak 'b' kullanılmıştır.

kitāba كتابه (5/10),	aķbāba احبايه (65/4),	ķalbe قليه (II-42).
----------------------	-----------------------	---------------------

II.1.2.2. ‘p’ Ünsüzü Yazılışı

‘p’ ünsüzü metnimizde (پ) ile yazılmıştır.

Başta

Tarihi metinlerde ‘b’li olan kelimeler metnimizde bazen ‘p’ ünsüzü ile yazılmıştır:

parmak پرمق (83/8), parmağı پارمغی (96/12),	parmak ucıla پرمقا و جيله (105/5), pişirüp پيشروب (127/5).
--	---

Alınma kelimelerde:

perişāna پريشانه (2/11), penebe پنبه (III-53), pederine پدرينه (16/4),	para پاره (29/6), peyniri پينيزی (76/5), perhîz پرهيز (92/13).
--	--

İçte

ķapanması قپانمسی (57/6), ķapaca قپاچه (64/12),	ķapagını قپاغتی (82/15), ķoparır قوپاریر (174/4).
--	--

Sonda

Klasik olarak ‘p’ ile biten ‘-Up’ eki metnimizde ‘b’ ile yazılmıştır:

idüp ایدوب (3/6), olmayup اولیوب (4/12),	bağlayup بعلیوب (108/14), döküp دوکوب (122/5).
---	---

II.1.2.3. ‘t’ Ünsüzü Yazılışı

Metnimizde ‘t’ ünsüzü te (ت) veya tı (ط) ile yazılmıştır.

t (ت) ile yazılışı:

elbetde البتّه (10/3), itmeyüp ايتيؤپ (105/5), qatup قاتوب (136/12),	terdür تردور (162/2), tavuq eti توقاتى (165/10), teni تنى (175/9).
--	--

‘t’ (ط) ile yazılışı:

tuşuşmasını طوشوشمىنى (25/5), taş طاش (147/1),	tuhtar طوتر (159/14), taşradan طشره دن (15/11).
---	--

Günümüzde ‘d’li olan bazı kelimeler metnimizde ‘t’ (ط) ile yazılmıştır:

tokuz طقوز (38/10), toqunmamaq طوقونمىق (83/11),	tuorduqdanşoñra طوردقدنصكره (97/2), tamla طله (104/4).
---	---

II.1.2.4. Nazal n’nin (ñ) Yazılışı

Metnimizde nazal n (ñ), kelimelerin içinde ve sonunda kef (ك) veya üç noktalı kef (ك) ile gösterilmiştir:

illetüñ rütbesine علتك رتبه سنه (5/11), biñ بيك (6/8), keseñler كسكئر (7/5), deñlü دئلو (9/5), beñzemez بئزمز (11/10),	gelürseñ كلورسئك (43/9), kimesnenüñ كىسنه نك şuyuñ صويك (80/11), soñra صكره (109/7).
--	---

(ñ), metnimizde iki örnekte belirtme halinin gösterilmesinde kullanılmıştır:

fāidelerüñ فائده لركڻ (105/13),	miskālūñ مشكالك (139/9).
---------------------------------	--------------------------

II.1.2.5. 's' ve 'ş' Ünsüzleri Yazılışı

's' ve 'ş' ünsüzleri çoğunlukla; ince sesli hecelerde sin (س), kalın sesli hecelerde sad (ص) ile yazılmıştır.

Başta

saña سنا (7/7), sekiz سكر (119/9), şakız صاقو (119/8), sıçak سیچاق (134/14),	şıçak شیچاق (130/5), señ سنك (131/11), şusuzlığı موسونئی (163/6), serce eti سرجه اتی (165/9).
---	--

İçte

bir kimseye برکسیه (8/6), yasdıķ یصدیق (144/14), olsa اولسه (147/5),	tıamlatşalar طلمطسه لر (149/4), ise ایسه (156/11), bağırsaķ بقرسوق (168/3).
--	---

Sonda

ses ساس (IV-74),	bir şas برطاس (83/3).
------------------	-----------------------

Alıntı kelimelerde sonda yazılışı:

herkes هرکس (5/9), pes پس (6/5),	nefes نفیس (78/12), heves هوس (122/2).
-------------------------------------	---

II.1.2.6. ‘c’ ve ‘ç’ Ünsüzleri Yazılışı

Metnimizde Türkçe kelimelerde çoğunlukla ‘c’ ünsüzü cim (ج) ile, ‘ç’ ünsüzü çim (چ) ile yazılmıştır.

cıkarur جقارور (13/7), ucurup اورجوروب (111/2), bu kadarca بوقدرجه (11/4), olacak اولجق (87/9), diloc dik (135/3). çakduğda چاققدده (18/10),	içmek ايچمك (97/10), buçuk بچوق (132/11), çokça چوقچه (153/14), küçük كچوك (165/15), azık ازچق (173/10).
---	--

II.1.2.7. ‘d’ Ünsüzü Yazılışı

‘d’ ünsüzü dal (د) ile yazılmıştır.

Başta

degül دگل (5/10), dört دورت (13/2), deligine دلگنه (20/10),	develerün دوه لرنك (26/3), dek دك (28/11), dün beri دن برى (37/5).
---	--

İçte

giderdin كيدردين (5/14), odun اودون (7/5), virdiler ويرديلر (16/9),	yedi kerre يدى كره (28/11), didükde ديدكده (29/13), gördüm كوردم (35/6).
---	--

Sonda

süd سور (73/14), yad eyleye يادايله (75/1),	ağ dud اقدود (159/3), yoğurd يعورد (162/2).
--	--

t > d

Türkiye Türkçesinde ‘t’li olan bazı kelimeler metnimizde, ‘d’ ile yazılmıştır.

dürlü دورلو (11/15), depesine دپه سنه (98/3), derledükce درله دکیجه (109/13).

II.1.2.8. ‘h’ ünsüzü yazılışı

Metnimizde ‘h’ için üç harf kullanılmıştır.

‘h’nin ‘he’ (ه) ile yazılışı:

ah itmez اه اتمز (82/11), her هر (134/15),	herkesün هرکسک (138/9), hıc bir هیج بر (174/5).
---	--

‘h’nin ‘ha’ (ح) ile yazılışı:

hayli حیلی (133/5).

‘h’nin ‘hı’ (خ) ile yazılışı:

yoḥsa یوخسه (26/2), aḥşam اخشام (116/15),	ḳuruḥ قروح (95/14), uyḥu اویجو (151/6).
--	--

II.1.2.9. Ön Damak ‘g’ ve ‘k’ Ünsüzlerinin Yazılışı

Ön damak ‘g’ ve ‘k’ ünsüzleri metnimizde kef (ك) ile yazılmıştır.

‘g’nin yazılışı:

itmegin اتمکین (2/14), döṣege دوشه که (89/3), geldi کلدی (90/7),	gögüse ککوسه (167/10), öksürüğe اکسرکه (168/6).
--	--

‘k’ nin yazılışı:

ikide أكیده (25/5), itdiklerinde انتدیکرندہ (26/4),	çekenler سکندر (87/3), eküp اکوب (94/11).
--	--

II.1.2.10. Arka Damak ‘ğ’ ve ‘ķ’ Ünsüzlerinin Yazılışı

‘ğ’ ünsüzü gayin (غ), ‘ķ’ ünsüzü kaf (ق) ile yazılmıştır.

ğ ünsüzünün yazılışı:

ğargara غرغره (IV-68), ağrısı اغریسی (IV- 76), kılılcım قعلیم (25/12),	boğazda بوغازده (67/5), yaprağı یلراغی (103/4), kağısı قنغسی (123/13).
---	---

‘ķ’ ünsüzünün yazılışı:

kulaklarda قولقورده (101/15), uykusı اویقوسے (137/15), sıcak tavuk سیحاقطاوق (147/3),	çıkmağdur چقماقدور (147/7), kaynadalar قیناده لر (152/8), kuyruk قویروق (167/1).
--	---

II.1.3. İmlâda ‘y’ (ی) Yerine ‘n’ (ن) Koruyucu Ünsüzü Kullanılması

Metnimizde tek örneği vardır:

hüsnaı[yı] اسماءحسانى (51/3).

II.1.4. İmlâda Hareke Kullanılması

Metnimizde Arapça ibareler–daha çok ayetler- hariç hareke kullanılmamıştır. Bunların dışında bütün harfleri harekeli kelime ‘havic” kelimesidir:

havıc حَوِج (171/8). Bu kelime harekesiz olarak şu şekilde yazılmıştır: havic هوج (162/6).

‘ince’ kelimesinde bir harfte hareke kullanılmıştır: ince اِنِحِه (76/9).

Dört yerde ‘elbette’ kelimesi şedde ile yazılmıştır: elbette اَلْبَتَّة (5/4).

II.1.5. İmlâsı Eksik İşaretle veya Yanlış Yazılmış Kelimeler

İmlâda çoğu alınma kelimelerde olmak üzere birçok kelimedede harf eksikliği veya yanlışlığı görülür.

Türkçe Kelime veya Eklerde

buru[n] kanı بوروقانی (IV-73), kıyâmet[e]dek قِيَامَتِكَ (16/10), mürûrında[n] مَرُورِنْدَه (18/2), vârid ola[n] اولَا aḥbâruñ (27/11), içüe (içüre) اِجْوَه (45/11), kend[i] كِنْد (69/7), üç qarın اوج قورين [aç qarın] (78/5), қанамети قَمَتِي [қанамayı] (106/6), envâ‘ından[du]r انْوَاعِنْدِن ر (112/7),	şova[n] ile مَهِوَايِلَه (117/15), [i]demedim يَدِه مَدِيم (136/7), sü[r]medür سَوِمدِر (136/10), qon[y]salar قونسلر (139/15), qur[ı] قور (149/6), gülmeş şeker گلش شکر [gülbeşeker] (150/13), yasız [yağsız] koyun ياسزيتون (151/7), qopar قوپور [qoparur] (158/11), yağdur ياغدر [yaşdur] (162/1).
---	--

Alınma Kelimelerde

penebe پِنْبِه [penbe] (III-53), çin چين [cîn] (III-54), ḥunnā[k] حَنَّا (III-55),
şābān شَابَان [şebān] (IV. sayfa kenarı), mer[d]ide مَرِيدِه (2/6), mā ḥazar مَاخْزَر [mā

ḥazar **ماحض**¹⁹ [3/4], tenīmi **تنبي** [tenbihi] (4/7), ifti'ārī [ifti'ārī] (9/8), āfāt-ı
 müh[li]kenūñ **افان هكنك** (28/12), taşy[h]iḥ eyleyeler **تصيح ايليه لر** (30/6), ba'de'l-
 m[b]esmele **بعدا السمله** (31/11), hercend **هرجند** [herçend] (32/9), sa'ībi **سعيبي** [šāhibi]
 (33/4), a[da]muñ **امك** (39/6), envāgına **افواغنا** [envā'ına] (43/2), ḳamel tıraş **قلتراش**
 [ḳalem tıraş] (44/4), kitā[b] **كنا** (47/11), evcāgını **اوجاغنى** [evcā'ını] (59/11), 'ilme
علمه [‘amele] 66/10), vāfi' **واقع** [vāsi' (73/13), ḳaderi **قده ري** [ḳadri] (74/12),
 muḥarrir **مخوير** [taḥrīr] (75/9), [ve]cihesinde **جيهه سنده** (77/15), müdāveme[t]de
مداومد (85/7), zam'[k]-ı 'azlī **ضمع عزني** (87/1), sirkencübīl[n] **سركنجييل** (87/10),
 merrameni **مزمني** [marazını] (87/13), iḥtilā[f] **احتلا** (90/15), şars[t]ıladur **شريدلر**
 [şartıladur] (96/1), tecvīr[z] **تجويز** (99/10), hehve **ههوه** [kahve] (101/8), tenkīd[l]e
تنقيده (105/3), iltifāb[t] **التفاب** (105/6), işbāb[t] **اشباب** (109/12), maḥ[m]ūmların
مخوملرين (112/7), tenkīş **تنقيش** [teftiş] (115/5), me[m]lū **ملو** (122/11), muḳavvızdur
مخوضدر [mütevakkıfdur] (124/6), münāzağ **منازغ فيه** [münāza' (126/1), muḥıll **محل**
 [muḳıl] (128/4), ḥıllīt **حليت** [ḥıltīt] (128/4), ğalesiz **غله سز** [ğāilesiz] (129/9), hilāl
هلال [ḥilāl] (134/6), istiskāya ḫablīye **استسقايه طيليه** [istiskāy-ı] (145/2), ḳadā[r] **قدا**
 (145/13), müşetted **مشتد** [müşeddet] (147/5), ḳın[f]āl **قنال** (149/6), cevdi **جودي**
 [cevzi] (151/14), ıtrāfıl **اطرافيل** [ıtrfıl] (159/4), cezb **جذب** [cerb] (163/4), kişmiz
كشميز [kişniz] (163/5), kiş[n]izle **كشمزله** (165/8), gūrāş **گوراش** [güvāriş] (167/14),
 güllā[b] **گلا** (173/8).

¹⁹ Bu kelime Manisa HK 7214 nolu nüsha s. 3b/10'da mā ḥazar **ماحض** şeklindedir. Bu yazılış da kitabın ismine ve hazırlanış maksadına uygundur. Mā Ḥazar. 'hazır olarak bulunan her ne varsa' anlamındadır.

İmlâsı Belirsiz Kelimeler

Metnimizde imlâsı belli olmayan şu kelimeler vardır:

lebâh (?) لباه (I-39), sertakdan (?) سرتقدن (76/6),	ķuvâtı‘dan (?) قواطعدن (124/11), sisķaya (?) سسكايه [istisķaya (?)] (171/8).
--	---

Mâ Hâzar’da Değişik Bir İmlâ

Metnimizde tespit ettiğimiz değişik bir imlâ da kelimelerin başına elif (l) getirilmesidir.

(e)balğam ابغغم (IV), (e)mâliḥūlyā امالحوليا (27/10),	(e)parmak ابرماق (110/7), (i)sıtmaya استيمه (128/8), (e)tene [tene] انه (163/6).
--	--

II.2. SES BİLGİSİ

II.2.1. ÜNLÜLER

Metnimizde elif (ا), medli elif (آ) ve az sayıda he ile (ه), a ve e; he (ه), e; ye (ي), ı ve i; vav (و) o, ö, u, ü ünlüleri için kullanılmıştır.

II.2.1.1. ÜNLÜ UYUMU

II.2.1.1.1. Kalınlık-İncelik Uyumu

Metnimizde kalınlık-incecik uyumu hemen hemen tamdır.

sersemliğini (IV-69), deligine (20/10), virmesün (24/8), çeligi (80/9), itmege (91/14).

taşması (22/1), olmayınca (27/3), kalmayınca (59/7), uyuşuklığı (59/11), olduğda (90/10), kabuğı (119/1).

ki aitlik eki kalınlık – incelik uyumuna uymaz:

bundaki (23/3) yolındaki (118/9), boğazındaki (126/9).

II.2.1.1.2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu

Metnimizdeki birçok kelimedede düzlük – yuvarlaklık uyumuna aykırı kullanımlar vardır. Bunlar, metnin yazıldığı zamanda düzlük – yuvarlaklık uyumunun yazı dilinde yerleşmediğini gösteren örneklerdir.

olduğı (13/7), bilürsin (29/15), gelüp (30/1), yazılup (30/7), içürel (32/13), kendü kendüne (32/14), olmasun (41/3), yaturken (56/15), altun (69/2,11), katup (80/11), kuvvetlü (82/6), kabuğı (119/2), içüp (119/12), başlayup (122/2), kendüsi (128/11), biñ altun (130/11), eyüdür (158/6, 9, 11), kurıdur (166/12).

II.2.1.2. ÜNLÜ DEĞİŞMELERİ

Eklerdeki koruyucu ünlü değişmelerinin dışında kelimelerde e > i değişmesi sıkça görülür:

iderse (114/15), itdigi (86/1), dimekdür (135/3), dimişler (6/3), virmişler (15/14), gic (167/11).

II.2.1.3. ÜNLÜ DÜŞMESİ

Metnimizde az sayıdaki örnekte ünlü düşmesi görülür:

ayran (155/9), altmışından (121/11), uyhu (95/14).

II.2.2. ÜNSÜZLER

II.2.2.1. ÜNSÜZ UYUMU

Metnimizde genelde ünsüz uyumu yoktur, ekler çoğunlukla tonlu olarak yer alır:

virilmedikce (4/11), istedükde (4) ‘illetde (100/1), sā’atden (102/12), itdükde (104/12), şüretde (101/9), itdükce (142/5).

II.2.2.2. ÜNSÜZ DEĞİŞMELERİ

Metnimizde, aşağıda örneklerini verdiğimiz ünsüz değişmeleri görülür.

v > b

‘v’ ünsüzünün ‘b’ olarak yazılmasının, metnimizde tek örneği vardır.

tabada (89/8).

ç > ş

şorbā (55/14, 94/10, 101/7), şorbā’i (56/1), şorbāsı (165/3).

ķ > ħ

uyhusuzluk (152/4).

k > t

‘k’li bir kelime metnimizde ‘t’ ile yazılmıştır.

petmez (97/9).

II.2.2.2.1. Göçüşme

Metnimizde birkaç örneği vardır:

amrud (158/9),
kamel tıraş (44/4).

II.2.2.2.2. Tonlulaşma

Metnimizde bir çok ek veya kelimedede tonsuz ünsüzlerin tonlulaştığı görülür. Örnek olarak tonsuz ünsüz olan ‘ç’ler ‘c’; ‘t’ler ‘d’; ‘k’lar ‘ğ’; ‘p’ler ‘b’ olarak tonlulaşmıştır.

ç > c

Tonsuz ‘ç’ ünsüzü iki ünlü arasında bazı kelimelerde tonlulaşarak ‘c’ olmuştur. icer imiş (109/6), ucında (151/7), ucurup (111/2), üçüncü (141/9), icilür (168/14).

t > d

Metnimizde tonsuz ‘t’ ünsüzü, bazı örneklerde tonlulaşmış ‘d’ olmuştur. idmeyor (48/10), depesine (98/3), dürlü (101/12), derledükce (109/13), süde (32/12).

Alınma kelimelerde: dāne (tane) , dülbend (20/9), kesdāne (160/3).

k > ğ

Metnimizde tonsuz ‘k’ ünsüzü, iki ünlü arasında tonlulaşarak ‘ğ’ olmuştur. çubuğı (76/2), kabuğı (76/7), yanığına (97/4), uyuzluğı (101/14), kulağı (149/4).

p > b

Günümüzde tonsuz ünlü ‘p’ ile kullanılan bazı kelimeler metnimizde asli şekli korunarak tonlu ünsüz ‘b’ ile yazılmıştır.

Başta

barmak (59/10), barmağlar (154/4), bişüreler (32/13, 95/7), bişmiş (159/7).

İçte

Metnimizde bazı kelimelerde iç seslerde tonsuz ünlü olan ‘p’ler tonlu ünsüz olan ‘b’ ile gösterilmiştir.

kasımbaşada (22/13), ibi (31/11, 32/5), yabışdıruñ (61/10), kıabanmaz (79/10), iblerüñ (83/9), cöblerinden (100/15), yabılır (138/10).

Alınma kelimelerde başta: berişan (5/9), berhız (92/7), bir bārelık (99/13).

II.2.2.2.3. Tonsuzlaşma

Metnimizde bazı ek ve kelimelerdeki tonsuzlaşma Türkiye Tükçesindeki ünsüz benzeşmesi eğilimini göstermektedir.

d > t

etteki (IV-41), elbette (4/12).

b > p

Metnimizde aslı ‘b’li olan bazı kelimeler tonsuz ‘p’ ünsüzü ile yazılmıştır, bunu ağız özelliği olarak değerlendirebiliriz.

Başta

peş yüz (4/3), pulunmayınça (37/14), puçuk (119/11), paşladı (131/6), pedenine (125/6).

İçte

ķapaca (64/12), ķaparķıklardan (65/13), ķapul (100/11), ķapuđınıñ (118/11).

Alınma kelimelerde:

bıķaper (36/13), ķaperine (40/10), pesāpāse (besbāse) (99/14), teçrüpemüzi (142/9), şerpeter (169/5).

c > ç

Metnimizde birçok kelime ‘c’ ünsüzü tonsuzlaşarak ‘ç’ olmuştur:

ideçek (9/6), kıırılacak (17/9), öyleçe (42/15), a‘lāçasından (45/8), şıçak (58/15), böyleçe (86/3), itmeyeçegi (99/10), uçuzdur (142/3-4).

z > s

Bir örnekte tonsuz ‘z’ ünsüzü yerine tonlu ‘s’ ünsüzü kullanılmıştır.
dökmesler (55/15).

II.2.2.3. ÜNSÜZ DÜŞMESİ

ko‘ada (138/12), yasız (151/7).

Alınma kelimedede: dācīn (166/13).

II.2.2.4. ÜNSÜZ TÜREMESİ

II.2.2.4.1. -y- (ﻱ) Ünsüzü Türemesi

Metnimizde ünlü çatışmasını önlemek için iki ünlü arasında ‘y’ ünlüsü kullanılmış ve ‘ye’ (ﻱ) ile yazılmıştır; ‘y’ ünsüzü türemesi yalnız kelime içinde görülür.

kütüb-i eṭṭibbāyı (2/8), ḳudret-i dānāyı (12/10), imāteyi (22/7), ṣafrayı (99/3), ḡünāḡināyı (101/3), ṣuyı (81/12), nezleyi (86/12), kendüye (23/15), havaya (113/9), olmayan (124/7), baḡlayup (20/9), diyerek (36/11),	olmayup (4/12), idemeyüp (53/12), itmeyüp (73/12), oḡuyup (31/12), almayınca (16/6), getürmeyince (131/15), ḳalmayınca (59/7), tenezzül eyleye (21/13), ādet olmaya (92/12), ḳusdurmaya (101/9), noḡud ṣuyıdur (77/2).
---	--

II.2.2.5. ÜNSÜZ İKİZLEŞMESİ

Metnimizde üç örnekte ünsüz ikizleşmesine rastlanmıştır:

Tek örnekte görünen bellürsüz (II-40) kelimesi ile birçok yerde kullanılan elli (100/3) ve ıssı (158/3) kelimeleri.

III.3. ŞEKİL BİLGİSİ

III.3.1. EKLER

III.3.1.1. YAPIM EKLERİ

Metnimizde isim ve fiil yapım eklerinin, günümüzde de sıklıkla kullanılan birçok örneğine rastlanmıştır. Bu eklerden, günümüzde daha çok yansımış kelimelerden fiil türeten ‘-dA’ isimden fiil yapım ekinin bu çeşit kelimelerin dışında ‘aldamak’ şeklinde kullanılması, isimden isim yapım eki olarak kullanılan ve metnimizde tek örneği olan ‘-sA’ eki ve yine tek örneği olan fiilden isim yapım eki olarak kullanılan ‘-sAğ’ eki dik-katimizi çeker.

III.3.1.1.1. İsimden İsim Yapım Ekleri

+II / +IU: tuzlu (I-28), sür‘atli (1a-50), misillü (IV-74), südli (32/13), beşlü (39/1), cerahatlü (1a-50), ‘illetlü (149/4).

+sİz / +sUz: üstadsız (4/13), tefriķasız (10/6), sebebsiz (151/15), tuzsız (155/10).

+IIğ / +IUğ: sersemliğini (IV-69), şarılığ (98/15), ihtiyārılığdan (100/10), günlük (102/9), çoğluk (143/1), aylık (152 / 11), şusuzluk (158/5), ķurūbānlık (166/1).

+cI / +cU: falcılar (131/12).

+CIğ / +CUğ : oğlancıklara (175/2), azçık (173/10),

+IncI / +UncU: toğuzuncı (168/4), dördinci (157/5).

+CA: Asıl görevi eşitlik olan bu ek, isimden isim yapım eki olarak da kullanılmıştır:

pārça (146/5), akçe (36/10).

+düz: gündüzlerde (137/5).

+An : oğlanlar (II-39).

+AK: erkek (81/3),

+Ar / +şAr: üçer (95/4), beşer (95/8); ikişer (88/13), yarımşar (79/5).

+rAğ: küçürek (63/3).

+gü: temregü (IV-74, 146/4).

+II: kızılbaş (22/5), yeşil (45/5), kızıl gül (171/12).

+(u)ğ: ķabuğı (76/2).

+sa: viremsalık (143/8).

III.3.1.1.2. İsimden Fiil Yapım Ekleri

+A: ‘ömri uzadır (48/7), kanayan (144/9).

+Ar / +r: şarardur (123/6).

+dA: aldamağ (42/13).

+lA: hürdalayup (81/5), ağlamağa (131/10).

III.3.1.1.3. Fiilden İsim Yapım Ekleri

-Ağ: dudakları (121/6), yumuşak (158/5).

-Az: boğazda (105/2).

-ku : uyku (19/9).

-I : yağı (130/5).

-sI : tütsi (86/11):

-(I)m / -(u)m: yarım (58/6), kuyruk şokumu (59/13).

-(U)K / -(I)K: uğrakları (54/6), bölük (66/1), açık (138/15), büyük (165/14), kapagını (82/15).

-mur: yağmur (116/3).

-sAğ: unutsaklık (162/11).

-t (d): yoğurt (92/6) - yoğurd (162/2).

-A: yaraya (56/12).

-z: uyuza (102/3).

III.3.1.1.4. Fiilden Fiil Yapım Ekleri

-mA: olumsuz fiil yapım eki: etmemek (6/4), almamağdur (23/1), komamağ (63/7), tokunmamağ (83/11), çıkmamağdur (147/7).

-(In / -(U)n: silinmek (III-53), olındı (57/6), bulına (6/15), aldandukdañ (22/12), görünür (52/9).

-(I)l / -(U)l: diş dökülmesi (II-49), sarılıp (13/8), (2) oñıldur (117/2), yazılmağ (38/10), yazılaçak (45/14).

-(I)ş: şavışmaz (115/1), yabışmamak (81/7-8), karşıdıra (102/10).

-dİr / -dUr: yidirmişler (37/8), kan aldirmek (174/3), ovişdurmak (152/3), karşıdırup (149/3), çekdirmekdür (51/7).

-İr / -Ur: gecirüp (104/13) – geçirüp (132/9), içirüp (1007), içürürler imiş (64/8) .

-Ar: kıparur (161/8) – kıparır (174/4).

-(İ)t / -(U)t: akıtmayup (148/5), akıdup (148/4),

-y: kıyarak (83/2), kıyup (83/9), kıymayalar (141/10).

-t (d): aldatmak (23/6), akıdalar (104/5), kıynadalar (109/6), kırıdalar (111/4).

III.3.1.2. ÇEKİM EKLERİ

Metnimizde isim ve fiil çekimlerinin birçok şekli kullanılmıştır. Kullanılan ekler ve örnekleri aşağıda **İsim Çekim Ekleri** ve **Fiil Çekim Ekleri** başlıkları altında verilmiştir. Örneklerde görüneceği gibi eklerin kullanılmasında kararlılık yoktur.

III.3.1.2.1. İSİM ÇEKİM EKLERİ

III.3.1.2.1.1. ÇOKLUK EKİ

Çokluk eki +IAr (ل) ile gösterilmiştir.

şular (77/6), ma'cūnlar (80/13), ma'şūmlar (101/13), olanlar ve hābbeler (105/3), kimseler (120/1).

III.3.1.2.1.2. İYELİK EKLERİ

Mā Hāzar'da daha çok, 3. teklik ve 3. çokluk iyelik ekleri kullanılmıştır. Bir 19. yy. metni olan incelediğimiz eserde iyelik eklerinin çoğunda düzlük – yuvarlaklık uyumu vardır.

Metnimizde iyelik eklerinin teklik ve çokluk şahıslara göre kullanımı şu şekildedir:

1. Teklik Şahıs: +(U)m: niyyetüme (7/6), yazdıgum (7/10), virdümdir (28/13), ictihādum (62/9), murādum (145/12), hālüm (147/8)l

2. Teklik Şahıs: +(U)ñ: ma'lūmuñ (7/11), ihtiyāçüñ (51/9), kitābuñ (149/15).

3. Teklik Şahıs: +(s)I(n): allāhuñ iznile (8/8), zeyt yağı (59/5), fakīrūñ tecrübesi (62/11), tuğla hūrdasını(63/2), kışkıonmaz köki (76/7).

1. Çokluk Şahıs: +(U)mUz: murādımız (7/12), ülfetimüz (43/8), yağımız (63/12), arzımıza (72/4), yazdığımız (92/12).

3. Çokluk Şahıs: +lArI(n): yazdukları (3/9), kullarından (26/7), nisvān t̄ā'ifelerine (35/2), zārr isimleri (53/9), dillerine (54/3), dizlerinden (61/2-3), 'illetinūn ibtidālarında (75/10-11), kāmış parçaları (82/15).

III.3.1.2.1.3. HAL EKLERİ

III.3.1.2.1.3.1. Yalın Hal

ben (8/13), kadın (21/4), altunlar (41/3), kesmek (138/7), kabağ (162/9), kuru et (164/13), yürek (166/11).

III.3.1.2.1.3.2. Belirtme Hali

Metnimizdeki belirtme hali '-I' eki çoğunlukla ye (ع) ile gösterilmiştir.

illetleri (IV-70), müfredi (3/10), zārarı (8/8), hādīdi (9/9), insanı (9/15), birini (29/5), sihri (38/2), kâğıdı (39/1), mālı (40/5), aḥvālimi (42/5), gözi (43/15), (10) kısmını (45/10), şifāyı (54/11), zararını (125/11), taḥlīl oldığımı (135/1), ağzını (138/15).

Eksiz Belirtme

Metnimizde bir çok yerde eksiz belirtme görülür:

olmayacağıın (6/7), şāḥiblerin (24/6), şoñrasın (29/15), şarābuñ ḥāşşasın (84/14), fāidesin görmedüm (84/15), çiçeğin döğüp103/(2.), nüşhasın (88/9), iki cāriyesin (90/4), cümlesin (95/10, 129/4), bir dānesin (115/8), arasın (116/5), risālesin (124/9), yāḳūb sürmesin (136/8), sancusın kaṭf ider (151/3), esmāü'llāh (53/14), şiddet-i nüfūzın (67/15).

III.3.1.2.1.3.3. Yönelme Hali

Metnimizde yönelme hali eki '-A', elif (ل) veya he (ه) ile gösterilmiştir:

yaralara (I-29), ḳalbine (I-42), yıllere (I-31), illetlere (II-40), sokmasına (III-59), birine (3/6), risāleye (4/12), ḥalka (7/11), dibācesine (7/14), kimseye (8/6), herkese (10/9), etrāfına (13/3), başına (14/9), derde (15/2), öñine (31/10), baña (72/2).

III.3.1.2.1.3.4. Bulunma Hali

Metnimizde bulunma hali ‘-dA’ dal+he (د ا) ile gösterilmiştir:

ayaqlarda (I-29), insānda (1/10), imkānda (4/3), ihsānda (5/15), maḡamda (8/8), bābda (14/10), faşilda (14/13), vefḡde (15/6), elimdedir (41/15), ayaqlarda (57/6), marāzlarda (59/15), ḡaḡḡında (60/10), aşāğıda (61/13), kitāblarında (62/11).

III.3.1.2.1.3.5. Ayrılma Hali

Metnimizde ayrılma hali ‘-dAn’ için dal+nun (ن د) kullanılmıştır:

burūdetden (I-34), taşradan (IV-66), terākībinden (2/10), eṡībādān (3/16), hastadan (6/6), me’mūlinden (6/10), ḡalḡdan (6/14), ḡalḡından 9/13), du‘ādān 12/11), nūşādān (14/3), ervāḡdan (14/5), fakirden (15/11), aḡvālinden (15/14), yaḡdan (59/13).

III.3.1.2.1.3.6. İlgi Eki

Metnimizde isimlerin ilgi hali için ek olarak üç noktalı kef (ك) veya yalnız kef (ك), az sayıda +In (ك-ي) ve +n (ن), iki örnekte de +Un (ن) kullanılmıştır.

İlgi ekleri, metnimizin çeviri yazısında kef ve üç noktalı kef ile yazılanlar ‘+ñ’ ile, nun (ن) ile yazılanlar ‘n’ ile gösterilmiştir.

İlgi eki “+ ñ” metnimizde çoḡu kef (ك) ile az sayıda örnekte ise üç noktalı kef (ك) ile gösterilmiştir.

ḡavunuñ ekşisi (IV-66), intikālūñ daḡı eşşāḡ ‘alāmeti (3/1-2), tedārīkūñ ma’nīsī (8/1), eşyalaruñ cümlesi (9/12), belesānuñ bedelidir (62/6), duhnūñ bedelidür (62/7)), rāzyāne kökinūñ ḡabuḡı (76/7), bunlaruñ cümlesi (87/8), faḡīrūñ ‘indümde (90/15), ḡakīmūñ meşhūdı (114/7).

İlgi eki için bazı kelimelerde +n (ن) kullanılmıştır:

derdmendün helākine (65/7), ṡaleb idenlerün ḡālīne (88/10), suyun pederi (113/12).

İlgi eki için bir örnekte ‘-İñ’ ye+kef (ك-ي) kullanılmıştır.

‘abdiñ i’tikādında (8/9).

İlgi eki için birkaç kelimedede ‘-In’ ye+nun (ئىن) kullanılmıştır:
yağın üstüne (61/10), nezlelerin envā’ına (110/1-2) ‘alâmetlerin hîlâfî (107/14),
ihtiyârların boğazındaki (126/9).

İlgi eki için iki örnekte ‘-Un’ (ئۇن)kullanılmıştır:
gözün zarûretleri (IV-72), budun yağını (147/5-6).

Metnimizde isim tamlamalarının bazılarında tamlayanda ilgi eki yerine ‘-dAn’
(ئىدىن) ekinin kullanıldığı görülür:

aḥbâbından biri (31/8), kibârdan birini (7/13), eczâlardan birini (36/8), münkirler-
den birine (90/1-2), mübârekelerden [i]bir[i] (65/12), ‘ulemâdan biri (93/9), eṭṭibbâdan
birinüñ ma‘şümına (108/3).

Tamlayanı Eksiz İsim Tamlaması

Metnimizde çok sayıda örneği vardır:

zift sürmesi (IV), lisân du‘asına (11/10), meşâne ‘illetinden (15/8), virem ‘illetine
(I), burun yarası (47/4-5), fulfule yağıdır (59/1), islâm kaydında (69/7), altun yağı
(73/8), kuşkonmaz köki (76/7), hindubâ tohumı (76/8), burun ıanını (86/15), sâde yağı
(98/13), boğaz ‘illetine (105/15), şam fistuğı (151/1), göz ağrısı (151/6), kerefes tohumı
(152/12), koyun südi (152/13), semüz tohumı(154/3), kitâblar cümlesi (6/12), göbeğı
üzerine (130/5).

Tamlananı İyelik Eksiz İsim Tamlaması

Metnimizde iki örneğı vardır:

herkesüñ ma‘lûm olan (87/15), mübârekelerden bir (65/12).

III.3.1.2.1.3.7. Yön Gösterme Hali

Metnimizde yön gösterme eklerinden +rA ve ArI ekleri kullanılmıştır:

1. +ra ile: taşradan (IV-66, 15/11), şoñra (14/10), üzre (62/6), içre (62/1), üzre
(110/14).

2. +ArI ile: ateş üzerinde (67/2), üzerine (130/5), dışarısı (174/9).

III.3.1.2.1.3.8. Vasıta Hali

Vasıta hali için ‘ile’ edatı ve onun ekleşmiş şekli ‘- lA’ kullanılmıştır:

hayr niyyetile (3/4), iznile (8/7), havlı ile (III-55), abdest ile (13/5), kaşuğıla (58/11), bal mümü yağıla (64/10), parmağıla (98/4), kapuğıla (98/1), parçasıyla (110/8).

-n: Türkçede yazın, kışın gibi birkaç kelimedede kalıplaşmış olarak görülen bu eke metnimizde bir örnekte rastlanmıştır.

ögün (112/15).

III.3.1.2.1.3.9. Eşitlik Hali

Eşitlik hali için ‘-CA’ eki kullanılmıştır.

qadarca (11/4) - qadarqa(84/4), ardınca (101/6), qabaca (111/2), tãzecesinden (89/2), böylece (89/14) - böyleçe (128/6), öyleçe (42/15).

III.3.1.2.1.4. ÂİTLİK EKİ

Metnimizde âitlik eki ‘-ki’ (کي) ’nin kullanıldığı birçok örnek vardır:

esfelindeki (66/7), rütbedeki (69/11), diplerindeki (98/7), mecrã yolındaki (118/10), boğazındaki (126/9).

III.3.1.2.1.5. SORU EKİ

Soru eki ‘mI / mU’ metnimizde mim+ye (می) ile gösterilmiştir:

yoħsa maraž mıdır (14/8), var mıdır (35/6), işãret midür (58/14), ‘ilãc mı (117/10).

Kelime içinde bir örnekte ‘m’ (م) ile gösterilmiştir : hemãn cin midir (35/6).

III.3.1.2.2 FİİL ÇEKİM EKLERİ

Metnimiz bir tıp metni olduğu için fiil çekimlerinin bütün kip ve şahıs ekleri yer almamaktadır Bu sebeple çalışmamızda fiil çekimlerinde metinde yer alan **kip ve şahıs eklerine** yer verdik. Fiil çekimlerini **basit ve birleşik çekimler** olarak ele aldık. Basit çekimleri de **bildirme** ve **tasarlama** kipleri olarak ikiye ayırdık.

III.3.1.2.2.1. BASİT FİİL ÇEKİMLERİ

III.3.1.2.2 .1.1. BİLDİRME KİPLERİ

Metnimizde gelecek zaman hariç bildirme kiplerinin hepsine örnekler vardır. Gelecek zaman ‘-AcAk’ ekinin kullanıldığı çekimli fiil yoktur, yalnız ‘-AcAk’ eki sıfat-fiil olarak kullanılmıştır. Gelecek zaman dışındaki basit fiil çekimleri, bütün kişiler için olmasa da çoğu metnimizde kullanılmıştır.

III.3.1.2.2.1.1.1. Görülen Geçmiş Zaman Çekimi

1. Teklik Şahıs -dIm/-dUm: eyledim (5/3, 114/11), gördümki (28/14), okudum (36/11), buldum (128/7).
2. Teklik Şahıs: eyledün (4/15, 5/2), giderdin (5/14), iderdün (7/9), itdün (131/11).
3. Teklik Şahıs -dI: oldı (5/4), giderdi (6/1), eyledi (9/4).
1. Çokluk Şahıs -dUğ: itmedük (7/15), işitdük (84/4), eyledük (105/14).
3. Çokluk Şahıs -dIIAr: oldılar (31/5), şatdurdılar (90/4-5), yazdılar (109/15).

III.3.1.2.2.1.1.2. Duyulan Geçmiş Zaman Çekimi

3. Teklik Şahıs -mİş / -mUş /-mİşdIr / -mİşdUr: buyurmuş (56/3), gitmiş (29/7), māni‘ olmuşdur (18/6), zikri görünmemişdir (65/9).
 1. Çokluk Şahıs -mİşIzdUr: itmişizdür (60/4).
 3. Çokluk Şahıs mİşlAr / -mİşlAr dur: itmişler (15/15), yazmışlar (17/11); vaz‘ itmişlerdür (18/8).
- Duyulan Geçmiş Zaman Olumsuzu: olinmamış (20/10), düşmemiş (27/7); görmemişdür (7/3), görünmemişdir (65/9).

III.3.1.2.2.1.1.3. Geniş Zaman Çekimi

1. Teklik Şahıs -ArUm/ -UrUm: yaparum (8/13), iderüm (82/2, 137/8).
 2. Teklik Şahıs: bilürsin (30/15), görürsin (43/10), bulursın (43/10).
 3. Teklik Şahıs -Ar/-Ur: gelür (10/4), yazılır (13/4), sürer (98/3), kalur (98/8).
 3. Çokluk Şahıs -Arlar/-UrlAr: içürürler (64/8), (64/8), şatarlar (115/5), şıkarlar (66/3), bilürler (14/6).
- Geniş Zaman Olumsuzu: -mAz / -mAzlAr: çekmem (87/8), yaramaz (5/13), olmaz (78/13), bulunmaz (81/2), virmez (4/13), yazmazlar (4/3), bilmezler (22/14).

III.3.1.2.2.1.1.4. Gelecek Zaman Çekimi

Metnimizde gelecek zaman kipinin ‘-AcAḲ’ eki ile çekimlenmiş örneği yoktur, fakat -AcAḲ ekinin sıfat - fiil olarak kullanılmış sıfat – fiil maddesinde gösterdiğimiz örnekleri vardır.

III.3.1.2.2.1.1.5. Şimdiki Zaman Çekimi

Metnimizde şimdiki zaman kip eki ‘-yor’ üç yerde kullanılmıştır.

hazer ideyorlar (30/2).

Olumsuzu: kabûl idmiyor (48/10), olmayorlar (107/11).

III.3.1.2.2.1.2. TASARLAMA KİPLERİ

Metnimizde tasarlama kiplerinin bütün kişilere göre çekimleri yoktur; bazı kişilere göre çekimlenmiş örneklerini aşağıda aldığımız şu tasarlama kip ve çekimleri vardır.

III.3.1.2.2.1.2.1. İstek Çekimi

İstek kip eki ‘-A’dır, istek eki he (ʼ) ile bazı kelimelerde ise he’siz gösterilmiştir:

maʼlûm ola (9/14, 69/6);

bir yerde elif (ʼ) ile: olam (7/6).

he (ʼ) kullanılmadan: yiyeler (163/1-4,) işleyeler (164/1), içeler (169/5).

1. Teklik Şahıs -A-m, -A-y-ım, A-y-ın: vireyin (6/5), olayum (41/8).

3. Teklik Şahıs -A: içe (32/4), ola (36/6), içüre (127/2).

1. Çokluk Şahıs -AlUm: idelûm (52/14, 75/9, 86/6).

3. Çokluk Şahıs -Alar: eyleyeler (30/6), içüreler (32/13), atalar (154/9), ağız yuyalar (163/7), yiyeler (166/13).

İsteğin olumsuzu için +mAyA kullanılmıştır:

kalmaya (63/2), gaflet olınmaya (78/14), eşer kalmaya (81/5), koymayalar (139/10).

III.3.1.2.2.1.2.2. Şart Çekimi

Şart çekimi için -sA, -sAlAr kullanılmıştır:

olursa (114/8), kónsalar (139/15), bıraksalar 140/1), kónşalar (166/1).

Şartın olumsuzluğu – mA+sA ile gösterilmiştir:

bulmasa (55/4), halledinmasa (72/14), rağbeti olmasa (141/7).

III.3.1.2.2.1.2.3. Gereklilik Çekimi

Metinde –mAll gereklilik kip eki kullanılmamıştır. Onun yerine gereklilik anlamı –mAk gerek; -mAk gerektür ve gerektür ile karşılanmıştır:

aldırmak gerek (174/3), yazılmak gerektür (38/10-11), itmek gerektür (122/15), i'tidāl gerektür (174/1).

Gereklilik Olumsuzluğu ‘-mAmAğ’ gerek: toğunmamağ gerektür (83/11).

III.3.1.2.2.1.2.4. Emir Çekimi

2. Teklik Şahıs: allaha sığın (831/3).

3. Teklik Şahıs: olsun (9/1), kaynasun (59/8), eylesün (91/11).

Emir Çekiminin Olumsuzluğu:

3. teklik şahıs: gelmesün (7/6), virmesün (24/8), yanmasun (82/14).

III.3.1.2.2.1.3. EK FİİLİN ÇEKİMİ

Metnimizde ek fiil ‘imek’in dört kipinin çekimine ait örnekler vardır.

Geniş Zaman

3. Teklik Şahıs -dIr, -dUr: mütevâtirdir (9/7), tenezzühidir (27/1), tiryâkıdır (59/2); böyledir (24/14), mümkün+dir (48/1); kâmilüñ biridür (4/14), ‘ilacdur (47/13), biri budur (124/5), kıridur (166/12).

3. Çokluk Şahıs -dUrlAr, -lArdur: felâsefedürler (70/7); kâni‘lerdür (10/5), menâfi‘lerdür (87/9), meleklerdür (124/3).

Görülen Geçmiş Zaman

vâcib idi (6/11), var idi (133/1); tevaşşuf idiler (25/2).

Duyulan Geçmiş Zaman

mübtelâ imiş (27/10), zîkudret imiş (117/6), var imiş (132/5).

Ek Fiilin Şartı

var ise (9/5), yoḡsa (84/14), yoḡ ise (134/1).

Ek Fiilin Olumsuzu

Ek fiilin olumsuzu için ‘deḡül’, ‘yoḡ’ ve ‘-siz’ eki kullanılmıştır:

ḡādīr degüllerdür (8/6), elemsizdir (24/1), ziyānsızdır (54/11), yoḡıdı (77/5), degül idi (82/12), lâzım degüldür (143/11), yoḡ idi (144/13), degül ise (150/6).

III.3.1.2.2.2. FİİLLERDE BİRLEŞİK ÇEKİMLER

Metnimizde ek-fiil yardımcı ile yapılan birleşik çekimlerin bütün şahıslarına örnek yoktur. Metinde şu birleşik çekimler kullanılmıştır:

Görülen Geçmiş Zamanın Hikâyesi

eyledi idi (21/4).

Duyulan Geçmiş Zamanın Hikâyesi

görmüş idüm (60/15), itmiş idüm (88/7), görmüşidüm (145/1), kaçmış idi (45/11), itmişidüm (128/6),

Geniş Zamanın Hikâyesi

1. Teklik Şahıs: iderdüm (39/11) - iderdim (144/12), içürür idüm (83/4).

2. Teklik Şahıs: iderdüñ (7/9).

1. Çokluk Şahıs: iderdük (64/10).

Geniş Zamanın Rivayeti

itdirür imiş (24/7), virür imiş (29/6), idermiş (57/15), icer imiş (109/6), içürürler imiş (64/8).

Geniş Zamanın Şartı

2. Teklik Şahıs: gelürseñ (43/9), yazar isen (29/15), virebilürseñ (66/13).

3. Teklik Şahıs -Ar ise / -UrsA: olursa (7/5), ḡalursa (110/13), çıkar ise (63/9), olmaz ise (60/13), tekrār ider ise (134/14).

Geniş Zamanın Olumsuzun Şartı –mAz ise / -mAzsA şeklindedir:
olmaz ise (47/9), çıkmaz ise (63/9), yakmaz ise (121/6), bulunmaz ise (152/9).

Şartın Hikâyesi

Şartın hikâyesi için -sA(y)dI kullanılmıştır:
olınmasaydı (74/13).

Görülen Geçmiş Zamanın Şartı

Teklik üçüncü şahıs –dI ise / -dI(y)sA:
halk olındı ise (10/1), itdi ise (146/2), işitdi ise (42/15).

Öğrenilen Geçmiş Zamanın Şartı

Öğrenilen geçmiş zamanın şartı -ImIş ise/ -mIş-sA ile gösterilmiştir:
itmiş ise (134/3).

III.3.1.2.2.3. ÇEKİMLİ FİİLLERİN SORU ŞEKLİ

Fiil çekimlerinde soru için mI (👉) kullanılmıştır:
ider mi (41/2), itdiler mi (117/10), görmez misin (107/13), olur mı olmaz mı
(130/14-15).

III.3.1.2.2.4. GÖREV DEĞİŞTİRİCİ EKLER

III.3.1.2.2.4.1. Sıfat - Fiiller

-An: ovuğdan gelene (IV -74), yazan (13/4), iden (75/9), gelen (84/13), çekenler
(87/5), idenlere (115/5).

-An sıfat fiil ekinin –(e)ñ şeklinde kullanıldığı iki örnek vardır: keseñler (7/5),
ideñ (48/6).

-dİğİ, -dUğİ: olduğu (13/7), itmediği (14/3), yazdığımız (16/10), basdığı (17/9),
oldığımız (23/11).

-mAz: kuşkonmaz (76/6), kıbanmaz çıbanları (79/11-12), nazîri bulunmaz bir
şudur (81/2-3).

-ACAk: olmayacağın (6/6-7), kırılacak rütbe (17/9), sebep olacak esrârı (34/4),
yazılacak (46/1).

-mİş: atılmış penebe (III-53).

III.3.1.2.2.4.2. Zarf – Fiiller

-Up: koyup (106/1) bağlayup (108/14), ucurup (111/2), döküp (122/5).

-ArAk: olınarak (2/10), karışdırarak (67/3), koyarak (83/3), isti‘māl iderek (94/11), bilerek (114/6).

-IncA: itmeyince (19/6), olınca (5/3), çıkınca (141/11). getürmeyince (131/15).

-dUkdA: gösterdükde (69/12), çürüdükde (66/2).

-ICAK: göricek (131/9).

-a: bağa gör (149/12-13).

III.3.1.2.2.4.2.1. Ek Fiilin Zarf – Fiili

Metnimizde ek fiilin zarf - fiil eki ‘-ken’ bitişik ve ayrı olmak üzere iki şekliyle de kullanılmıştır:

dünyāda iken (27/13), yatur iken (101/2), giderken (118/3), yaturken (119/11).

III.3.1.2.2.4.3. İsim - Fiiller

-mAḳ: celb itmek (7/14), sürmek (9/10), çakmak (18/10), olmağa (19/4), bulunmaḳ (21/11), aldatmaḳ (23/6).

-mA: olınması (4/8), virmesinden (8/9), itmenüñ (10/7), kapanması (57/6), kusdurmaya (101/9), almaya (132/2).

Metnimizde isim-fiillerden ‘-İş/-Uş’ kullanılmamıştır.

SONUÇ

İncelediğimiz **Mā Ḥaẓar** nüshası Osmanlı Türkçesi'nin son dönemine, 19. yüzyıla aittir. Metnin incelenmesinden anlaşıldığı kadarıyla sade bir Türkçeyle yazılmıştır. Tıp terimlerinin dışında Türkçe kelimeler ağırlıktadır. Esere konuşma dili hâkimdir.

Ebû Bekir Nusret, 18. yüzyılın son çeyreğinde eserini yazmış olmasına rağmen bizim incelediğimiz metin 19. yüzyılın ortalarında yazıya geçirilmiştir. Yazıldığı ve istinsah edildiği zaman arasında yarım yüzyıldan fazla fark vardır. Bununla beraber yazıldığı zamanın imlâ ve dil özellikleri hakkında bize tam bilgi vermese de istinsah edildiği yıllardaki yazı dilinin özelliklerini yansıtır.

Eser harekesiz olmasına rağmen Türkçe kelimelerin okunuşunda zorluk yoktur. Arapça ve Farsça kelimelerin yazılışında da bu dillerin imlâsına uyulmuştur. Metnin okunmasında tereddüt edilen kelimeler için **Mā Ḥaẓar**'ın Manisa İl Halk Kütüphanesi Yazma Eserler bölümündeki diğer nüshalarından yararlanılmış, dar ölçüde olsa da metnimizle bu nüshaların karşılaştırması yapılmıştır.

Eserde karşılaştığımız tek zorluk, bazı tıbbî terimlerin ve bitki isimlerinin okunmasında olmuştur. Çalışmamız, Türkçe kelimelerin imlâsı, ses ve şekil özellikleri ilgilendirmekle beraber metindeki tıbbî kelimelerin doğru okunmasına özen gösterilmiş, bu sahada yazılmış eser ve kaynakların yardımı ile bu tür kelimelerin doğru okunmasına gayret edilmiştir.

Latince ve Grekçe kökenli tıbbî terimlerin imlâsında farklılıklar dikkat çekicidir.

Örnek: ipokrāt **ابقراتك** (27/9) (Hipokrat) – ebūqırat **ابوقراط** (24/4) – büraklisüz **براكليسوز** (73/3); emālihūlyā **امالحويا** (27/10) (mālihūlyā) gibi.

İncelediğimiz nüshada müstensihin ağız özelliklerinin de imlâyâ yansıdığı görülür. Bunlar daha çok, kelime başındaki ünlü türemeleri, ünsüz değişimleri, ünlü ve ünsüz değişikliklerinde kendisini gösterir. sıtma > ısıtma **استمد** (38/3), balğam > ebalğam **ابلقم** (IV. sayfa sol kenar), etıbbā > eıppā **اطبا** (6/2), tene > etene **انه** (163/6) gibi örneklerde başta ünlü türemesi vardır.

Metinde ‘p’ yerine ‘b’ ve ‘ç’ yerine ‘c’ ve ‘c’ yerine ‘ç’ kullanımı oldukça fazladır:

cıpanlara **جپانلره** (57/7), kapaca **قپاچه** (64/13), kaparçıklardan **قپارچقلردن** (65/13), mā-i pārid **ماءپارد** (83/2), paşladı **پاشلدى** (131/6);
itdükce **ايتدکجه** (142/5), itmedükce **ايتمدکجه** (6/6), geldükce **کلدکجه** (19/2), üçde **اوچده** (25/5), üç **اوچ** (39/12), gözi ac **کوزىاج** (43/15);
olaçak **اولهچق** (5/12), giçe **کيچه** (29/7) böyleçe **بوyleچه** (41/9), çevāp **چوآپ** (49/1) gibi.

Metnimizin; imlâ, ses ve şekil özellikleri bakımından EAT’nin özelliklerinden uzaklaştığı ve Türkiye Türkçesi özelliklerinin yerleşmeye başladığı görülmektedir. Örnek olarak **Mâ Hâzar**’da, Eski Anadolu Türkçesinde kullanılan zamir kökenli şahıs eklerinden 1. teklik şahıs eki ‘-vAn’ ve 1. çokluk şahıs eki ‘-vUz’, gelecek zaman eki ‘-IsAr, emir eki ‘-gIl’, zarf-fiil eklerinden ‘-UbAn’ ve ek fiilin geniş zaman çekimi ‘durur’ hiç kullanılmamıştır.

Metinde, EAT’den geçen yuvarlaklaşmanın görüldüğü kelimeler vardır:

bazusına **بازوسنه** (20/9), kaşuq **قاسق** (55/14), yanmasun **يامسون** (82/14), altun **التون** (130/11), sancusı **سجوسى** (152/1), şaru **شارو** (159/2) gibi.

EAT’den gelen ve yazı dilinde devam eden eklerde yuvarlaklaşma örneklerinin imlâda varlığını sürdürdüğü görülür:

idüp **ايدوب** (3/6), itdügi **ايتدوگی** (65/5), qalurlar **قلورلر** (53/7), yanmasun **يامسون** (82/14), şiddetlü **شيدتلو** (121/7), sarup **ساروب** (134/1), aqzu **اغزو** (134/2) gibi.

Eser bir tıp metni olması sebebiyle 19. yüzyıl Osmanlı Türkçesinin özelliklerini tamamıyla yansıtan örneklere sahip değildir. Metinde, bazı özellikler için çok sayıda örnek varken, bir kısım özellikler için örnek azdır, bazen de tek örnek tespit edilmiş, bazı özellikler için -gelecek zaman çekimi gibi- örnek tespit edilmemiştir.

İncelediğimiz metinde bir kısım Türkçe kelime ve eklerde imlânın standartlaşmadığı görülür. Bunun bir sebebi, koruyucu ünlülerin kullanılmasında kararlılığın bulun-

maması ve eklerin yazımında kalıplaşmanın olmamasıdır. Bu sebeple metinde bir kelime, ek veya sesin birkaç farklı kullanımına rastlanmıştır.

Sonuçta maddeler halinde şunları söyleyebiliriz:

1. Metni okuma, yazma ve incelememiz sonucunda çalıştığımız nüshanın Osmanlı Türkçesiyle Türkiye Türkçesi arasında bir geçiş eseri olduğu görülür.

2. Çalıştığımız **Mâ Hâzar** nüshası bize 19. yüzyıl Osmanlı Türkçesinin imlâ, ses ve şekil bilgisinin bir kısım özellikleri hakkında birinci elden bilgiler verir.

3. Eser tıp ve ecza konularında bir yazma olması dolayısıyla tıp, eczacılık bilim dallarını ve bunların tarihini inceleyenleri ilgilendiren bilgiler taşır.

III. BÖLÜM

METNİN ÇEVİRİ YAZISI

I

ma'lûm ola ki havâşş-ı müte'allik kelâmlar beyânındadır 27 tuzlu balgama faşl kuruşun yağı 28 zekerde fercde olan yaralara dağı ayaklarda olan yaralara / ma'sûmlaruñ yüzlerinde sâir yaralara 29 fâlic 'illetine dizlerde / yıllere dağı süstlüge 31 faşl duhn-ı 'âkırkarhâ 31 faşl kiremit yağı 32 faşl senderüs yağı 33 faşl gül yağı evcâ'-ı mefâşılaya menfa'atdür dimişler 34 firenk 'illetlere 'ilâc 34 burüdetden hâşıl olan evçâ'-ı mefâşılaya ferfiyyün yağı 34 faşl altun yağı 35 kiprît-i tebyîz 37 altun yağına bedel dimişler 37 tâze iken virem 'illetine lebâh tertîb etmişler / hayzını görmeyüp şikâyet iden 'avratlara dağı / nevmden şikâyet idenlere 39 naḥve şuyı ḥummâ gibi rub'a ve sâ'ir emrâza 39

II

ağız kokuşına kâmişına / kâmişına taş durana 39 tâze kızınıñ ve oğlanlar bedenine / bellürsüz müşkil marâz izâyet 40 güllâb şu'i taşfiye'-i dem / firengi 'illetlere 40 etteki def'ine işâret / ma'cûna kâ'im çelik tobi dimişler 41 za'if kalbe laḥm suyu kalbine 42 şîşe'i erbâbına buğday unu tertîbi 43 oğul otı menâfi'i 43 çok dirilmeyi def' için menâfi' / ḥavlıncân li't-takviyye / ve't-tebevül li'l-firâş 44 üzerklik menâfi'i istiskâya 45 kusmak 'ileti / hazm-ı ta'âmdır 48 ma'de'i mefâşılıye terbiye 48 vüçüdda olan 'ileti ḥabîşe 48 omuz kol ağrısı için 48 ḥabs-i bevl 49 et yaran 49 ateş yanığı 49 kurd eşene 49 diş dökülmesi 49 burun 'ileti 50 nevâzil sür'atli inzâl def' için 50 nisyân 50 günâğınâ cerâḥatlu uyuzla işâret 51 kuru giçiyik 52 ḥunnâk 'ilâcı 53 balgamı ishâl için 53 ḥabb-ı ğariḳün şiddet-i nüzülden 'arîz ola 'illete boğaz ağrıdukda 53

III

boğaz ağrıdukda başına atılmış penebe koyalar 53 boğaz 'illetine 53 sinâmeki şerbeti şâfrâ sevdâ balgamı iḥrâc 54 çin def'ine yardım 54 çok şu içmegi def' 55 bir adam başı dirüldükde bir cedîd ḥavlî ile silinmek ḥunnâ nüzüline mâni'dür 55 nezleden dişleri şişüp zaḥmet virse enfîyye gibi isti'mâl olına 56 diş ağrısı 56 ekile ve ḥumre ve tâ'un ve ḥiddetlü ḥarâretlü cerâḥate 'ilâc 57 ḥummâ-yı rub' ğariḳün lâzımdır 58 mesânesine taş duran adam 58 virem 'illetine 'ilâc 58 diger mesânesinde taş olana 'ilâc 59 yılan

şoğmasına def' için 59 diğer mecrā yolındaki taşı fi'l-hāl çıkarır 60 şufūfī şerbetidir 60 za'if ma'de ve hażm-ı ta'ām 60 menāfi'-i cedvār 61 nāfi'-i misk ahyā-yı mevti 61 insānuñ bedenine mazarratı olan eşyā 62 za'if şadra 64 sirkenbīc dimekdür şarmısak ma'çünü dīk-ı şadra ve kesret-i balğam 'ilāc mayāşıl 64

IV

haml için mücerredür haml için mücerredür tılā itmekdir 65 ishāli kat' için / taşradan ishāli kat' için 66 ağac kavunuñ ekşisi fāhişe'i zinādan kat' ider 66 demi taşhīh 'ilācıdır 67 hınnā ve ġargāra 'ilācıdır 68 şişdigi vaqtdē küçük dile 'ilāc 68 taqviyet ve telyin ve izdiyād-ı menī için 68 göz ilācına sürme 68 zift sürmesi 68 göz tütüyāsı 69 uyku sersemliğini def' ider 69 bāsūr kanını def' için 70 hamr-ı mahrūka ayārici habı menāfi'i 70 başda gözde olan 'illetleri def' için 71 sancu için 72 gözün zarūretleri beyānındadır 72 buru kanı 73 temregü mişillü 'illetlere 74 inçkırık 'ilācı 74 bol yıkaamak 74 burun yarası 74 ses tūtulması 74 ishāli def' için 74 zūkkām 'ilācı şovukdan gelene 74 şar'a 'ilācı / bāsūr 'ilācı 75 sigil için 75 balğam ve riḥ def' için 75 tekşir-i menī için 76 göz ağrısı için / ma'şūmlar öksürüğü 76

[IV. sayfa kenarı]

ma'şūm ağlaması - taşfiye'-i şavt için [152]²⁰ / ba'de'l-müşhilāt şebān ardınca içile [152] / ruḥbet-i fāsīd def' için çörek otı / fālic def' [153] / şoğulcan def'i semiz otı menāfi'i / tuzlu ebalğam için [154] / yanık için [154] paş ağrısı için / ishāli kat' için / habs-i bevli için [155] / taqviyyet için taqviyyet için / taqviyyet için / taqviyyet ve hażm-ı ta'ām [156]

²⁰ Köşeli parantez içindeki bu numaralar metinde yoktur, bu sayfa numaralarını metnimize göre bir yazdık.

1

(1) *bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm*

(2) *elḥamdü li'llāhi ellezî ḥalaḳa'l-insāne ve seḥḥara lehü māsivāhü ve ce'alehü* (3) *mahdümen li'l-kāināti ve ḥādimi'l-mevlāhi 'allemehü mā evda'a mine* (4) *'l-ḥavāşşı fî müfredāti'l-vücüdi ve'l-himmeti'l-keyfiyyeti'l-enfā'i müddeti* (5) *'l-ḥayveti bi'l-keremi ve'l-cüdi ve erāhe serayāne esmāihi fî eczā'i'* (6) *l-kāināti liyesteykane ihāḫate rabbihi bi'l-külliyāti ve'l-cüz'iyāti* (7) *eḫraca eşerü ismihi'n-nāfi'i min ismihi'd-dārri feḫile aḫirü'd-devāi* (8) *ulkiye ve*

الحمد لله الذى خلق الانسان وسخر له ما سواه وجعله
مخدوما للكائنات وخادم المولود عليه ما اودع من
الخواص المفردات الوجود والصفة كيفية الانتفاع مدة
الحياة بالكرم والوجود وراه سرى ان اسمائه في اجزاء
الكائنات ليستيقن احاطة ربه بالكلية والجزئيات
اخرج اثر اسمه النافع من اسمه الضار فقبل اخر الدواء
الكرى واظهر عكسه صيا ناك الال الحارثة من الاستلذات
فقبل كل شئ في كل شئ والصلوة والسلام على اعد
الامرجة الاختصاصية نبيا محمد صلى الله عليه الذي

uzhira 'aksühi 'ayānen ke'l-'ileli'l-ḥārieti mine'l-müstelizāti (9) *fe ḫile küllü şey'in fî külli şey'in ve eşşalavātü vesselāmü 'alā e'dali'* (10) *l-emziceti'l-iḫtişāşiyyeti nebiyyinā muḥammed şallallāhü 'aleyhi ellezî*

2

(1) *fî kütübi'l-ḫadīmeti bi müdāvi'l-keḫlāmi feşahḫaḫa mizāce'd-dīni ve'd-dünyā* (2) *bi müfredāti'l-ibārāti ve terākibi'l 'ulūmi ve 'alā ālihi ve aşḫābihi* (3) *ve ehl-i beytihi mā neşeraḫa bimüferriḫāti tebşīrihi*

في كتب القديمة يداوى الكلام فصيح مزاج الدين والدنيا
بمفردات العبارات وتركيب العلوم وعلى له واصحابه
واهل بيته ما نشرح بمفردات تبشيره صدور العباد
وما انتفع بمجاين شفاعته امرجه اهل الاستمداد

şudūra'l-'ibādi (4) *ve mā intefe'a bima'acini şifā'atihi emzicete ehli'l-istimdādi* (5) *ammā ba'd ma'lūm ola ki bu mübtelā-yı şike kesret ya'nî* (6) *ebū bekir nuşret bir müddet-i merīde²¹ 'alā ḫasebi'l-iḫtişā'* (7) *e's-sene'i şelāşe üzre mevcüd olan kütüb-i eḫtibāyı* (8) *muḫāla'a ve zarürî gāḫ müfredātından isti'māl ve gāḫ* (9) *terākibinden*

²¹ Ebû Bekir Nusret, Mâ Ḥazar MHK 1859 nolu nüsha, s. 5b/5'te "bir müddet-i medide".

istimdāt iderek ve gāhī erbāb-ı ma’ārif (10) lisānından istifāde olunarak tecrübesine muvaffak olup (11) evrāk-ı perişāna kayd itdigümüz tecrübe-’i şāhīha üzre (12) vāfir menāfi’-i celīle ‘indimüzde cem’ olup siyyemā bu tarafa (13) mecbūr olmazdan aqdem tıbb-ı rūhānī cānibine dağı intisāb-ı (14) külliyyemüz sebkat itmegın andan dağı ‘ibādullah nef’i olaqak (15) havāşş-ı laţifeler kitāblar zāhrında ve mecmū’alar kenārında

3

(1) *bi’l-küllıye telıfıhi müşerref ve’l-ĥāletün hāzihi* ‘ālem-i berzāha intikālūñ (2) dağı eşşah ‘alāmeti ve ekser ümmetūñ i’ mār-ı dūnyevıyyesınūñ müddeti (3) olan sittın ile seb’in beyninde iken ‘ibādullahı ũşāl-i (4) ĥayr niyyetile **mā ĥazar** nām bu risāle tertīb ve vedi’a-ı kitāb (5) ĥāne-i ‘ālem itmek ilhām olındı lakin bu qadar bir noqşānum (6) qaldı ki fakır kibār-ı eţıbbādan birine müşārafe idüp (7) ĥizmet itmedüm tıbb-ı cismānıdeñ bu mecmū’aya derc olınan (8) müfredāt ve mürekkebāt cümlesi kütüb-i eţıbbāda mücerredür diyü (9) yazduqları havāşş-ı ‘aķāķıriyyın dağı tecrübe idüp şāhīh (10) olanları cem’ eyledüm bi’l-iķtizā icirenlerün²² bir müfredi ya mürekkebi (11) isti’ māline muĥtāc olan kimseye yine eţıbbādan ĥüsn-i (12) zann itdigi her kim ise anuñla meşveret idüp şoñra (13) isti’ māli münāsibdir diyü yazdıgumuz ‘avām içündür yoĥsa (14) ednā ehli olan su’ elden neş’et idecek zārarı def’ (15) için kendi taşarrufına qana’at ider ve nādir vāķi’ olur ki

4

(1) bir ‘ilāc marız-ı mu’ayyenede her mizāca muvāfiķ gele zıra emzice- (2) -nūñ iĥtilāfi benı ādemūñ cehrelerinūñ iĥtilāfına beñzer ki eger (3) bu ĥuşuş imkānda olsa bir marāza peş yüz ‘ilāc yazmazlar (4) idi hemān ma’rifet sen kendi mizācına muvāfiķ gelen ‘ilācı (5) bulmaqđır isterse āĥara zarar itsün lakin faķırde cem’ (6) olan havāş iki kıısımdır bir kıısı bizzāt kendüm tecrübe itdigüm (7) ‘ilāclardur ki taqđım olındı bir kıısı dağı şāhıbinūñ tenımi²³ (8) ve mücerredür diyü şēĥādetine ‘itimād olınup işbāt olınması (9) münāsib görilen müfredāt ve mürekkebātdur şimdi bir (10) kuvvetli mu’āraza teveccüh eyledi elbetde taĥrır idüp (11) cevāb-ı şāfi virilmedikce merātib-i sa’yimüz ma’lūm olmaz (12) meşelā elbette bu risāleye rāzı olmayup böyle bir fenn-i (13) celīle üstādsız

²² *إشتركون* kelimesi, Ebû Bekir Nusret, Mā ĥazar MHK 1859 nolu nüsha s. 6a/5’te: “iclerinden”, a.g.e., MHK 5336 s. 5a/7’de: “iclerinde” olarak yazılmıştır.

²³ a.g.e., MHK 1859 nolu nüsha s. 6b/2’de: “sāhibinūñ tenbihi”.

teşaddî itmege ṭabî‘atı ruḥşat virmez (14) kāmīlūñ biridür ki behey efendi bundan murāduñ şöhret ve (15) izhār-ı faẓl ise sen kendi fennüñde şābi‘i şerh eyledüñ

5

(1) ṭaraf ṭaraf maḳbūl olup yazıldı yok ḥalka iṣāl-i (2) mefa‘at ise sen kendüñ ikrār eyledün ki kütüb-i eṭṭibāda cem‘ (3) eyledim diyü bes böyle olunca ḥāşılı taḥşil ‘abeş bir ma‘nī (4) oldu bu su‘āle elbette vārid olur cevāp budur ki (5) evvelā bu risāle ‘uṣūl-i ṭib üzre emrāz-ı muḥtelifenüñ (6) vaḳt ve ömr ve mizāc muḳtezāsı üzre tedbiri beyān (7) için degüldür ki üstādılıksız māni’ ola ve ṣāniyen (8) murādum ‘ibādullaha iṣāl-i ḥayırdur ve keşb-i eṭṭippāda (9) berişān olan ḥavāşşı herkes tecrübe itmez ve tecrübe iden (10) ṭabīb ise daḥı kitāba yazmaḳ degül bilkülliye ferāmuş (11) itmege sa‘y ider zīrā her illetüñ rütbesine göre bir serī‘u- (12) -’l-eşer ‘ilācı vardur ki gāhice bir mühlik ve müzmin olaçaḳ (13) marāzı izāle ider lakin ṭabībüñ işine yaramaz ve ḥasta (14) bu müşkil marāzı benden giderdin diyü ikrām ve iḥsānda (15) ḳuşūr ider ve dedigümüz ki bu adam baña merḥamet idüp

6

(1) bir sene müddetde şifā olmayan ‘illeti bir günde giderdi (2) yāḥūt eṭṭippā bu ‘illet şu sinde olan adamdan (3) zāil olmaz dimişler benden bu ṭabībüñ ‘ilācıla zāil (4) oldu bāri bir ayda on kerre geldigine nisbet otuz (5) kuruş olsun vireyin pes ṭabīb ṭul dirāz (6) tedbire şurū‘ itmedükce o hastadan intifā‘ olmaya- (7) -caḡın taḥḳīḳ ider ammā ṭabīb olan ‘illeti teşḫiş (8) ve tedbirinde işābeti biñ altuna fedā itmemek lāzım (9) ve ḥasta daḥı ‘ilel-i müşkileden āsān vechile ḥalāş (10) olduḳda ṭabībe me‘mūlinden ziyāde ikrām itmek (11) vācib idi ammā ne öyle ṭabīb ḳaldı ve ne böyle (12) hasta teemmül eyleye eṭṭippānuñ te’lif eylediḡi kitāblar cümlesi (13) tedbīr-i ṭavīlden ‘ibāretdür her ‘illetüñ ḥavāşşına nādir (14) teşaddî ider meger ḥalkdan müstāgnī olan kibār-ı eṭṭippādan (15) buluna zīra nefis-i insān şuḡ ve buḡul üzre mecbūrdur

7

(1) bu ḳadār nefāyis cem‘ idüp ḥalka işā‘ itmek nādir (2) vāḳi‘ olan umūrdandur ki faḳīr el’an bu faḳīrūñ bu (3) risālesi ṭavrında bir menfa‘at bir te’lif görmemişdür üstāda (4) teşādūf itmedüm diyü ikrār itmekden ḳann itmege hemān (5) her ne olursa olsun gice

odun keseñler gibi (6) raṭb u yābis cem‘ eylemiş olam lā vallāhi niyyetüme ḥalel gelmesün (7) diyü bi’lküllüye iftiḥārı terk eyledüm yoḥsa saña bu maḳāmda (8) bir miḳdār üstādāne ḥāller taḥrīr idem ki bu risāle’i (9) ism-i a‘zamdır diyü ketm iderdüñ hemān sen bu risālede (10) yazdıgum vech üzre ziyāde ve noḳşān itmeyüp iḳtizā (11) itdükce isti‘māl idesin **nuşret** ne yazmış ma‘lūmuñ (12) olur eger murādımız bundan intifā‘-ı dünyevī olsa elbetde (13) dibācesine kibārdan birini taḳdīm idüp bir miḳdār (14) menfa‘at celb itmek için gāyet āsan idi lakin bu ana (15) dek o ṭarīḳa sülük itmedük şimdi beş günlük ‘ömr

8

(1) için tedāriküñ ma‘nisi ḳalmadı **faşl** ma‘lūm ola ki (2) ‘ālemde her ne ḳadar ‘azāyim ve ṭelāsım ve evfāk ve siḥr (3) ve aḳşām var ise cümlesinüñ meālī ve merci‘ī muḥarrikü (4) ’l-ḥarekāt olan rabbü’l-‘ālemīne du‘ā itmekdir ve bunlardan (5) żuhūr iden āsar-ı icābetdir ḥattā kelām-ı münzelve sāḥiri (6) ve siḥrini zıkr itdükde anlar bir kimseye izrāra ḳādīr degüllerdür (7) illāllāhuñ iznile diyü buyurur ve izān-ı ilāhīden murād (8) bu maḳāmda sāḥire o żararı itmege temkīn ve ḳudret (9) virmesinden ‘ibāretdür gerek ‘abdiñ i‘tikādında benüm (10) bu ef‘ālūmi ḥalḳ idüp andan bu eseri izḥār iden bizzāt (11) her cihetde şerīkden münezzeḥ olan rabbü’l-‘ālemīndir (12) diyü ‘azm ü cezm olsun ehl-i islām gibi ve gerek (13) allāhuñ izni olmasa da ben bu işi yaparum yāḥūt filān (14) şeytān ḳādirdir yāḥūd rūḥāniyyet-i kevākibde ḳudret (15) vardur hemān ma‘rifet ṭarīḳını bilmekdir küfr ü ḳalāl

9

(1) olsun ammā i‘tikād-ı saḥīḥ budur ki rabbü’l-‘ālemīn (2) ‘ulvī ve saḳlı eczā’-i kāinātuñ cümlesine żarar ve menfa‘at (3) yüzinden bir miḳdār ḥavāşş kerem itmişdür lakin murād itdükde (4) o ḥāşşadan ‘azl ider ve bu da‘vāya şāhid-i a‘zam budur ki (5) her ne deñlü aḥvāşşa var ise anuñ muḳābilinde o ḥāşşa’i (6) ibtāl idecek bir ma‘nī vardur ki erbāb-ı ma‘ārif ‘indinde (7) meşhūr ve mütevātirdir ḥakīm-i ‘alīm kāinātı bu şüret ile (8) ḥalḳ eyledi ḥattā cümle mevcūdātuñ ifti‘ārı ve ‘aczi zāhir (9) olsun diyü meşelā mıḳnaṭıs ḥadīdi cezb ider ammā (10) mıḳnaṭısa şarmısak sürmek māni‘ isminüñ mā (11) şadaḳı olup cezbden mu‘aṭṭal ider pes imdi ma‘lūm (12) ola ḥalḳuñ müeşşir diyü i‘tikād itdiği eşyālaruñ cümlesi (13) ḥicābdur ve esbābdur anlaruñ ḥalḳından

müessir-i haķikī (14) āsarı halk ider ve ma'lūm ola ki mevlā-yı müte'ālī insānı (15) cümle maḥlūqātdanşoñra halk idüp insāndan evvel

10

(1) her ne halk olındı ise ma'nāların insānda derc (2) itdigine bināen insān her ne ḥuşūşa zihni rabṭ idüp (3) şurūṭıla tevcih eylese elbetde o ḥuşūş vücūda (4) gelür ḥāliķı böyle murād itmiş cümle muḥaķķiķin bu ma'nāya (5) ḳāni'lerdür ve bu ḥuşūşa şalāḥ-ı islām şart degüldür (6) belki murād ve cem'iyet ḥāṭırı tefriķasız zabt itmenüñ (7) tariķını raşād ve mücāhedāt ile taḥşil idince her neye (8) teveccüh eylese ḥuşūle gelür gerek ḥayır ve gerek şer ve (9) çünki bu ḥālet herkese müyesser olmaz ve her mizāca (10) riyāzet-i şedīd el vırmez nāçār bu cem'iyetüñ ma'nīsı (11) olmaz ise şüreti bulunsun diyü evķāf ve a'dād (12) ve evķāt-ı sa'īde kıraāt-ı 'azīmet ve a'māle münāsib (13) buḥūrı cem'e herkes meṭālīne bir vesīle tedārik (14) itdiler gerek ḥelāl ve gerek ḥarām eger i'tiķād ve 'amelde (15) küfriyāta dā'ir iş var ise siḥr olur yoķ 'ameli

11

(1) bunlardan münezzeḥ ise ḥavāşş ıṭlāķ olunur murādımız (2) bu taķrīrlerden budur ki envā'-ı ben-i 'ādem du'ā mefhūmından (3) çıkmaz ve aşarı daḥı icābet ma'nāsından ayrılmaz bu ḥuşūş (4) bir 'ilmdür ki ehl-i İmān olana bu ḳadarca taḥşili (5) elzām levāzım-ı dīniyyedendür ve bir adam ömrinde du'ā itmese (6) yine o adamuñ ḥarekāt ve sekenātından ḥāsıl olan (7) ef'ālüñ cümlesine bir adam 'ārifāne teemmül eylese o (8) adam lisānı ve ef'āli ve muḳtezā-yı a'mālī üzre rabbü- (9) -'l-'ālemīn du'ādadur ki yā rabbi beni şu rütbeye vāsıl (10) eyle ve bu bir du'ādur ki lisān du'asına beñzemez zīrā (11) elbette ḳabül olur cezā-yı vifāķ üzre ve bu süret (12) bir sādıķuñ yāḥūd bir zālīmüñ cemī' a'zāsı ef'āli (13) lisānile yā rabbi beni bir sā'at aḳdem ḥelāk idüp bir miḳdār (14) 'ibādet-i rāḥat eyleye diyü du'ā ider iken yalnız lisān (15) ile 'afv veya 'āķıbet istemek bir dürlü fā'ide itmez

12

ve'l-ḥāletü ḥāzihi şüret du'ādan ḥurūcuñ imkānı olmadığı (2) ma'lūm olunca deryā-yı muḥiṭden bir ḳatre muḳaddeme ḥavāşş-ı (3) rūḥāniyyede tafşil olunup ba'deḥü bu fakīr-i pīr taḳşırde (4) cem' olan ḥavāşş-ı mübārekelere şurū' olındı (5) **faşl** (6) *bu el-'acib*

nādiredür kimse te'emmül itmez idesiñ bir varağa (7) şekl-i ħurūfi taħrīr bu midād ile varağ ħāşıl olan (8) adamdan marazı def' ide zāhır ola andan te'sīr (9) aç gözün eyle nazār işte tecelli itdi āfītāb-ı felek (10) kudret-i dānāyı ħabīr neşr evvelā ħalebde şoĥbet-i şeyĥimüz (11) şeyĥ kürdi²⁴ ħazretlerinden aĥz u māfūn olduĥımız (12) şar'a ve ümm-ü sıbyān nüşhasıdır ki ħālā āsitānede (13) müddet-i medīdden berü taraf taraf tecrübe olunmadadır (14) ve süreti budur

13

(1) *be sin mim elif lam lam he*

elif lam rı ha ye mim elif lam dal lam lam he rı be elif lam ayın (2) elif lam mim ye nun ilā āmin evvelā bu dört vefki yazup (3) eṭrāfına besmeleden āmin lafzına dek ħurūf-ı muḳaṭṭa'a (4) ile yazılır lakin yazan

adam ṭahāret üzre (5) gerek maḥalline vaż' iden kezālik abdest ile (6) vaż' ider

ve bunlardan ġayrı bu 'illet için ħāmil (7) olduĥı nüşhaları çıkarur ve müştemi' iktizā itmez (8) hemān birkaç kat beyāz dilbende sarılıp başına

6	1	8	4	9	2
7	he	3	3	he	7
2	9	4	8	1	6
8	3	4	2	7	6
1	he	9	9	5	1
6	7	2	4	3	8

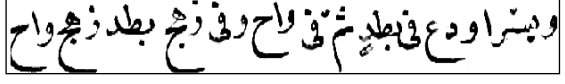
هـ ن ا ل د ر ح
he nun elif lam rı ha

14

(1) dikerler ba'dehü taħrīr-i nüşhaya te'emmül ider zīrā bir ħarf (2) noĥşān olsa eser zuhūr itmez hemān bu mübārek (3) nüşhadan bir eser zuhūr itmediĥi gibi taṭṭik olına ki (4) 'illet marazdur ve ecinne ve şeyāṭīn bu nüşhanuñ eṭrāfına (5) uğrayamazlar lakin ħalk bu marazı bi'l-küllīye ervāĥdan (6) bilürler ve eṭıbbā bi'l-küllīye cinni inkār iderler ammā bizüm (7) tecrübemüz on adamda biri cin olmak nādir vāḳi' oldı (8) hemān cin midir yoĥsa maraz mıdır fark itmek için (9) bir kerre bu nüşhayı başına diküp nazār iderler eger maraz (10) gitmez ise bu nüşhadan şoñra kemāl-i a'zam bu bābda ve sāir (11) emrāz-ı sevdāviyyenüñ ibtidāsında sināmeki maṭbūĥını (12) içürmekdir ve ṭarīĥ-i isti'māli ħavāşş-ı 'ilel-i cismāniyyeden (13) sināmeki zıkr olınan faşılta beyān olunmuşdur ammā (14) cinni inkār itmek ehl-i islāma yaĥışur ma'nā degüldür (15) hem kur'an kelāmullahdur diyü i'tikād ve hem cinni inkār el-'iyāzu

²⁴ Ebü Bekir Nusret, Mā Ḥazar MHK 1859 nolu nüsha s. 9b-1'de: "şeyh Muhammed kürdi".

15

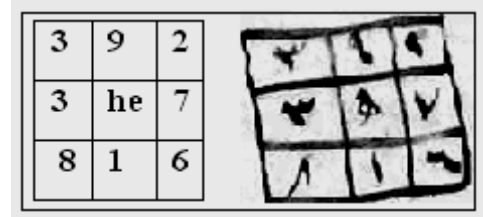
(1) billāhi te‘ālā kaldı ki bu vefkleriñ haqıqati nedür hele fātiha-i (2) şerifüñ her derde dermān olduğunu muhbir-i şādık (3) tarafından herkesüñ ma‘lūmidur ammā vefkleriñ aḥvālinden (4) şu qadār vākıf oldum ki **imām-ı ğazālī** efendimiz ḥazretleri (5) münfericesinde buyurur ki (ve *yessir*) *evda‘a fī beṭadin sümme fī* (6) *vāhin ve fī* *zehecin* ...) evvelki vefkde bu (7) tertīb üzere pes bir imām-ı celilü’ş-şān bunlar ile (8) tevessül-i du‘ā idince ma‘lūm olur ki bir esrār-ı ‘azīme- (9) -dendir ve nüşadan ‘uḳūlı müteḥayyir ider āşarları katı çok (10) müşāhede olınmışdur eger tafşil üzere yazılsa (11) cesim bir kitāb olur ḥattā ṭaşradan gelüp faḳırdan (12) bu nüşayı aḥz idenleriñ ba‘zısı naql eyledi ki henüz (13) islāmbolda iken otuz konaḳ maḥalde aşḳ ve- (14) -sātātile ta‘alluḳ iden ervāḥ-ı ‘alīle ḥaber virmişler (15) ve izḥār-ı te‘essüf itmişler ki o nüşā geldükde bir daḫı

16

(1) biz senüñle cem‘ olmak muḥāl olur diyü ḥalebde bir tācirüñ (2) kerimesi maşrū‘a olup şeyḫ muḥammed merḥūm ile ücretiñde (3) nizā‘uñ encāmı ḥaleb vālisi ḥuzūrında murāfa‘āya müncer (4) olup kızıñ pederine hüseyin pāşa şeyḫe sekiz yüz ğuruş (5) vir diyü ḥükm eyledi şeyḫ-i merḥūm her ‘alilüñ ḥāline göre (6) ücret almayınca virmez idi hemān medār-ı ma‘āşı bu nüşā (7) idi ammā faḳıre meccānen virmesi bir tül u dirāz mübeyyindir (8) ve kırk beş senegimdeñ soñra āsitāneye gelecek olduğumuz (9) da virdiler lakin bu ‘abd-i ‘āciz bir güne bedel itdüm ki (10) kıyāmet dek zāyi olmaz gerek bunda gerek sāir yazdığımız (11) rūḥānī ḥavāşlarda ‘ämme-i aḥbāb-ı kirāma izin ve- (12) -rilmişdür ve bu meşreb faḳıre ba‘z ḥavāşş-ı nādire (13) taḥşiline māni‘ oldı zirā her ḳanda bir ehl-i ma‘rifet (14) bulunur ise ḥıssat ve denāetüñ a‘lā derecesinde (15) olur tā şu rütbede ki kendi nefesine bile bezl idemez

17

(1) el-‘iyāzubillāh ne öyle ma‘rifet ve ne öyle ḥased rabbü’ (2) l-‘ālemīnüñ kerem eylediği kadar kifāyet ider ve bu nüşāda (3) ki vefḳuñ bir sırr-ı

‘azīmi daḫı bundan istinbāt olındı ki (4) **faşl** imām ca‘fer-i şādık efendimizüñ tilmizi

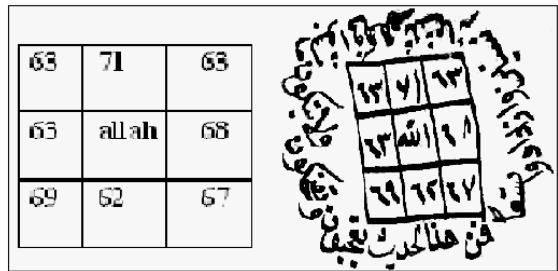
cābir bin (5) **ḥayyān** sūfī ḥavāṣṣ-ı kübrāsında zıkr eyledi ki şu sūretde (6) bir vefki iki pāra ateş görmemiş şakşıya (7) nakş itseler ve ḥāmīle olan ‘avratlar ḥamlını vaz’ında (8) sağışa mübtelā olsalar iskemlede iken bu vefkleri (9) ayağı altına koyup kırılacak rütbe kuvvetlü basdığı gibi (10) elbetde fi’l-ḥāl selāmetle vaz’-ı ḥaml ider diyü soñra (11) ba’z kibār vefkleri bir kerre göstermek şartdur yaz- (12) -mışlar güyā vefkuñ ḥānesi toköz ve ‘adedi toköz (13) olduğına ma’suma lisān-ı ḥāl ile bundanşoñra (14) o ‘ālemde tevaḳḳufuñ ma’nāsı yokdur elbetde çok diyü (15) ibrāma beñzer ve vefkuñ toköz ḥāneli olduğından

18

(1) müdde-i ḥaml olmayınca bu eşer zühür itmez ve **cābir** merḥūm buyurur ki (2) gāhice taḥallūf ider hemān bu şūretde bir sāt mürūrında (3) soñra bir daḥı yazalar zīrā gāhice vaz’-ı ḥamle māni’ (4) olan başka ‘illet bulunur ve vefkuñ ḥāṣṣası (5) sāir ‘illete ta’alluḳ itmez belki vaḳtūñ nüḥūseti māni’ olmuşdur (6) ihtimāl ile tekrarı zarar itmez ve bu sūret daḥı faḳīre (7) vāki’ oldı ‘ulemādan çok kimseler müstaḳillen bu ḥuşusı (8) risālelere vaz’ itmişlerdür bir serī’ü’t-te’sīr inkāra (9) mecāl olmayan ḥavāṣḍandır bu sūretler icābet-i ilāhiyenüñ (10) ‘aynıdur belki çakmak çakduḳda ḳavuñ tutması ve ḥiz- (11) -metkārden bir su istedikde virmesi esmā-i ilāhiyenüñ (12) sirāyetine vāḳıf olan kibār ‘inde icābet-i du’ā (13) kabīlindendür lakin herkese böyle kuvvetlü imān müyesser (14) olmaz ve her ma’lūm olan esrār-ı ilāhiyye lisāna gelmez hemān cehd idüp rabbü’l-‘ālemīnden gayrı müeşşir-i ḥaḳīkī

19

(1) bu ḳadar diyü i’tikād-ı şaḥīḥdenşoñra böyle maḥalleri (2) geldükce ‘ayn-ı başiret ile müşāhede iderek isti’dādı (3) ḳadār imānına her anda ḳuvvet peydā olup ehl-i sa’ādetdeñ (4) olmaḡa müstaḥaḳ olur zīrā insāndan a’zam esmā-i (5) ilāhiyyeye maḡhar olmuş maḥlūḳ bu ḳadar bir adam kendi (6) nefsinden ve ḳalbinden bir şey’ fehm itmeyince taşradan aña (7) esrār tefhūm ve müşāhede-i ta’līm bir güc ma’nādur ki ehl-i (8) ḥaḳīḳat aña sülūḳ tesmiye iderler **faşl ma’sūmlara** (9) *uyku için* bir mücerreb

vefkdir²⁵ yazup başına dikerler (10) ve kesret baña sen dağı tağlil ider bu vefk-i şerifün (11) süretinde olan tenäsübe teemmül ile ne güzel vâkı‘ (12) olmışdur hâşşaşına (13) muṭâbakat cihetinden bu sebebden (14) ‘ulemâ-yı evfâk kesret-i tenäsübine (15) gayet ri‘âyet idüp maṭlublarına sür‘at ile vâsıl olurlar

20

(1) zîrâ zihâm-ı tenäsüb hükmi mürür iden cem‘iyyet hâtıra ve (2) isti‘dâd-ı kâmile müşâbih olduğün taḥallüf eylemez faşl (3) ‘ağd-i nikâh eşnâsında bir ednâ hareketle racüliyyet nikâh (4) şâhibinden mün‘adim olur sebebi evveliyâta müte‘allik (5) tafşile muhtâc bir ma‘nâdır ‘ilâcı bir kâgıda ḥurûf-ı (6) muḳaṭṭa‘a ile âyete’l-kürsî ve bir kâgıda dağı ḥurûf-ı (7) muḳaṭṭa‘a ile âmene’r-rasûl süresinün âḫirine dek (8) yazılıp âyete’l-kürsî ma‘ḳûduñ sağı bazusına ve âmene’ (9) r-rasûl sol bazusına bir dülbend ile bağlayup isti‘mâl (10) olunmamış bir balṭanuñ deligine zekerini geçürmek bir ḥüsn-i (11) tefe’ül itmege beñzer lakin ḥadîdün menâfi‘i dağı şürî (12) ve ma‘nevî inkâr olunmaz amma faḳire gelüp şöretine binâen (13) bu nüşha’i taleb idenlere im‘ân-ı fikr ile aḥvâllerine (14) taḳrîr itdürüp ‘illetine muṭṭali‘ olunca ḥavlicân hâşşa- (15) -şında yazdığımız şerbeti ta‘lîm idüp bir iki günde

21

(1) ḳal‘anuñ fethi müyeşşer olur zîrâ ekserinün racüliyyetinde (2) noḳşân vasat-ı endâm bulunup merâmına vâsıl olmayınca (3) ḥayâsından nâçar iftirâya şurû‘ ider ki filân (4) ḳadın ḳarın baña teklif eyledi idi zâlim bizi bağladı (5) diyü kendi ḫâli ve aldığı ḫatunuñ câhi işâret ider ki (6) öyle adamı böyle ‘avretten ‘ağd itmege kimse tenezzül (7) itmez lakin ekser ḫalḳuñ i‘tikâdı bir adam ḫânesinde (8) kendi ḫâlinde iken ṭaşradan a‘dâsınuñ biri (9) erbâb-ı ma‘ârifden birine vâfir câize virüp bağladır (10) zu‘m iderler böyle ma‘rifet gayet nâdir eger vâkı‘a (11) bu ḳadâr ḳuvvete mâlik bir adam bulunmak farz olinsa öyle (12) adam erbâb-ı ihtiyâcdan olmaz ki böyle süflî ḫusûsa (13) tenezzül eyleye ḳaldı ki me’külâta dâir racüliyyeti ḳat‘ ider (14) bir şey yedürseler yâḫûd cehl ile kendi isti‘mâl eylese (15) meşelâ ṭâundan ḫavf idüp üzerinde dört

²⁵ fe min heze’l-ḫadîsi ta‘cibüne [vefkin altında] ve taḫḫiküne ve lâ tebküne [vefkin solunda] ve lebisü fî kehfihim selâse mieti [vefkin üstünde] sinîne ve ezdâdū tis‘an [vefkin sağında]

22

(1) mişkāl kāfūr taşıması gibi bu şüretlere söz yokdur (2) ve böyle ‘ameller olur inkār itdigümüz ve gāyet nādir didigümüz (3) yalnız taḥrīrāt ile olandur ve fakīre bir kızılbaş cāriyyesi (4) yedürdi altı ay kadar kendümde hareketden eser bulmadum (5) lakin yedürdiği ma‘lūm olduğına bināen ‘ilācına zafer (6) bulundu ve ḥālā āsitānda bu ḥuşūşı ‘azl ü naşbı (7) ve iḥyā ve imāteyi da‘vā ider ve ḥācīlenüñ envā‘ı (8) vardur böyle yalancıları taşdıķ idüp eger (9) ma‘rifeti olaydı böyle süflī ‘amellere tenezzül ve ḥalkdan (10) ḥīle ile aķçe celb itmegi kabül itmez idi ve bir ‘āķil (11) daḥı gāyet nādirdür siyyemā nisvān tāifesi beş kerre (12) aldandukdañşoñra yine i‘tikādına ḥalel gelmeyüp ğayrı (13) kadınlarla ḳasımbaşada filān şeyḥe git diyü taraf taraf (14) sipāriş idüp gönderür ve bilmezler ki ‘ulūm-ı ‘arabiyyenüñ (15) ibtidāsı ḥalkdan müstağnī olup ḥalka ḥayr olmak

23

(1) üzre bir i‘ānet iderse ücret almamaķdur her fende (2) böyle bir adam bulunur ise kemālūñ cümlesi andadır (3) gerekse külhanda yatsun ve billā bundaki vaķtimüzde (4) bu ḥuşuşda şöhret bulan nikbinler dünyā ve āḥiret (5) müflislerinden elinden ma‘rifet degül bir uslūb ile adam (6) aldatmak gelmez ve el‘iyāzü bi’llāhi te‘ālā bir miķdār ma‘ārif-i şeyṭāniyye- (7) -ye mālīk bir adam bulunsa peygambere tasdıķ ider gibi taşdıķ (8) idüp bir iblis-i sāḥiri āfitābdan ‘add iderler bu ḳadarça (9) bu mahalle ḳayd eyedüm belki bir derdmend vāķıf olup mālını (10) ve dīnini telef itmeye faşl mazarrāt-ı tāūn def’ için (11) kibār-ı nakşibendiyeden me’zūn olduğumuz ḥavāsdan biri (12) her namāz ‘aķabinde on yedi kerre *lā ilāhe illā ente subḥāke* (13) *innī küntü mine’z-zālimīn* demekdir amma āyete’l- kürsī ve tesbiḥlerinden (14) şoñra zīrā şer‘ide vārid olan ezķarı terk (15) idüp kendüye lāzım olan her ne ise aña meşğül

لا اله الا انت سبحانك
انك انت الظالمين

24

(1) olmak aşlā netice virmez böylece elemsizdir ḳaldı ki (2) sirāyet mes’elesi eṭippānuñ cümlesi bir miķdār emrāz-ı (3) sāriyedir diyü taḥķīķ etmişler ve taḥzīrde mubālağa (4) iderler ḥattā **ebukrāt** her gün bīmārḥānesinüñ (5) saķfına çıkup hubūb riyāḥı taḥķīķ ve cinsini (6) taḥķīķ itdükdenshoñra emrāz-ı sāriye şāḥiblerin (7) başķa maḥallere naķl

itdirür imiş ki rāyihaları (8) ğayrı hastalara zarar virmesün diyü ve şeri‘atde (9) sirāyet yoĝdur bu huşuş muhātaralı bir mes‘eledir (10) herkes temyīze kādīr olamaz şimdi faķīr mā vaķ‘a üzre (11) bu maħalle sebt itmek murād eyledim im‘ān-ı nazar iden ahyānuñ (12) şūret-i mes‘elede şūbhesi qalmaz rabbū‘l-ālemīn (13) kāinātı ħalk itmede bir miķdār şurūt ve esbāb (14) ‘indinde ħalk ider i‘tikād-ı şaħīħ böyledir yāħūd (15) isbāt ve şurūt ile ħalk ider bu daħı şeri‘atde

25

(1) delīl ile şābit bir mes‘eledir lakin ehl-i keşf evvelkinde (2) tevaķķuf idiler ve bu mes‘ele sūnetullahdır ki tebdīl (3) ve taħvīl qabūl itmez meşelā qaķmaķ qaķduķda şurātlar (4) zuhūr ider ise ve qav daħı quru mülāyim ise fi‘l-ħāl (5) tuţuşmasını ħalk ider ammā birde ya ikide ya üçde (6) tuţması cümle şurūtuñ kemālinden ve noķşānından neş‘et (7) iden ma‘nālardır sırruñ cümlesi fā‘il ile fā‘ilūñ (8) beyñinde müşterekdir ammā tabīb ehl-i īmān degül ise (9) ben allahuñ ħalk itmedigini bilmem ateş yaķar şu söyündirir (10) deyüp sūķūt ider ma‘zūrdur şimdi mes‘elemüzde (11) tã‘ūn daħı böyledür bir mizācda isti‘dāt tām (12) bulunup hemān şurūtuñ tekmīline kıĝılcım meşābesinde (13) bir ma‘tūnuñ nefsinden ya rāyihāsından māye qalmış (14) iken o sebeb daħı bulunduĝı gibi tã‘ūn ħalk olınur (15) bu uslūbda ħalk olınması ekserī ben-i adem sirāyet

26

(1) add iderler bu ise esbāb ‘indinde ħalk olınmada- (2) -dur yoħsa sirāyet yoĝdur bu sebebden a‘rābī (3) rasūlullah sallahu ‘aleyhi vesellem develerūñ uyuz- (4) -lıĝı sirāyet itdi diyü şikāyet itdiklerinde evvel (5) uyuz olan deveye kimden sirāyet itdi diyü (6) buyurdılar ve tabīb ma‘zūrdur didüm zīrā qudretü’- (7) -llāhuñ maķdūra ta‘alluķını müşāhedetu’llah maħşūş qullarından (8) ne beşer ve ne melek bu keyfiyyete muţtali‘ olur muţtali‘ olmayınca (9) peygamber-i ma‘şūma teba‘iyyetten a‘lā tarīķ yoĝdur pes (10) suāl gelür ki fi‘l-cümle tã‘ūndan qaķmaķ fāide (11) itmek gibi görinür ne‘am i‘tikādı şaħīħ olana fetvā (12) virdiler iħrāķa qaçdıĝımız gibi ĝāyetī iħrāķı maħşūş (13) tã‘ūn-ı ma‘nevīdür yā efendi **ebūkrāt** kibār-ı hükemādan (14) o qadar ‘akl ile bu qadār ‘ilm ile sirāyete izāhib (15) olması ħaţādur dinür mi cevāb budur ki ‘uķūlūñ

(1) ilâhiyyâtda nihâyet kemâli tevḥîd ile tenezzühidir bundan (2) ğayri mevlâ-yı müte‘âlûñ evşâfında bir ma‘şûm peygampere (3) tâbi‘ olmayınca ğatı çok ğaḩâ iderler ve ḩâlâ bu ümmet-i muḩammediyyede (4) envâ‘-ı ‘ulûm ile mütebaḩḩir kimseler bâḩın ḩarafından ve esmâ (5) cihetinden ḩaberleri olmadığına binâen ḩükemâya ḩâbi‘ (6) olup mesâil-i azîmelerinde ekşerinde anlara teba‘iyyetle (7) derecât-ı muḩtelife üzre dalâlete düşmemiş ğatı (8) çokdur ammâ şûfiyye efendilerimizüñ vasaḩ-ı sülûkda (9) bir zekî mürîdi ipokḩraḩuñ ilâhiyyâtda kelâmına nazâr itse (10) emâliḩülyâ²⁶ ‘illetine mübtelâ imiş diyü istihzâ ider zîrâ (11) kur‘ân-ı kerîmde ve eḩâdis-i şaḩîḩada vârid ola aḩbâruñ (12) zâhiri üzre i‘tiḩâd itdükdenşoñra daḩı dünyâda (13) iken ayne‘l-yaḩîn müşâhede idenler ile ‘aklına tâbi‘ (14) olanlaruñ bir dürlü münâsebeti yoḩdur bir adam ‘ilm-i esmâda (15) mütebaḩḩir olmayınca ‘âlemde vâki‘ olan esrârı idrâk

(1) idemez ve bu tafşîlden ḩâşıl olan netice bu oldur ki (2) isti‘dâddan büyük sebep yoḩdur her ḩuşuşuñ isti‘dâd (3) tām oldığı gibi rabbü‘l-‘âlemîn anı elbetde ḩalk ider gerek (4) şürî gerek mâ‘nevî herkes rüşdi ḩadâr vukâ‘âta (5) te‘emmül eylese bu mes‘elenüñ ḩaḩḩ-ı şariḩ oldığını taşdıḩ (6) idüp raḩâta vâsil olur faşl beş vaḩt (7) namâz ‘aḩabinde vird idüp tesbîḩâtdan şoñra (8) **leḩad cāeküm rasûlün min en füsiküm azîzün ‘aleyhi mâ ‘anittüm** (9) **ḩarîsun ‘aleyküm bi‘l-mü‘minîne raūfün raḩîm** bu maḩalle ḩadar (10) bir kerre oḩıya ve ikinci **leḩad cāeküm rasûlün** ya‘nî âyeteyn (11) âḩirine dek yedi kerre tekrar eyleye ḩâ‘ün ve sâ‘ir (12) âfât-ı müh]kenüñ tılsımıdır ve otuz seneden mütecâviz- (13) -dür ki faḩîrin virdümdir şoñra ba‘zı ḩavâs (14) kitâblarında gördüm ki virdüñ şaḩibi terk (15) itmedükce vefât itmez diyü yazmışlar **lî ḩamsetin eḩfâ biḩâ**

لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ
حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُوفٌ رَّحِيمٌ

لِي خَمْسَةَ عَشْرًا
تَاوَلُوا بَاءَ الْحَاظِمَةِ الْمُصْطَفَى وَالْمُرْتَضَى وَأَبْنَاهَا وَ
الْفَاظِمَةَ

²⁶ Ebû Bekir Nusret, Mâ ḩazar MHK 1859 nolu nüsha s. 15a-10‘da: “mâl-i ḩülyâyı”.

29

(1) *nārū'l-vebā' el-ḥāṭimetū'l-muştafa ve'l-murtaza ve'bnāhümā* ve (2) *el-fāṭima* meşhūr bir beyt-i kerîmdir eyyām ve bâde okunur (3) mücerrebdür lakin altmış tokuz ṭā'ūnuḡda eyyūbde bir (4) muḥammes vefke tenzîl eyledüm hizmetimüzde bir ṭālib (5) var idi birini aña virdüm derdmend daḡı ṭālib (6) olanlara bir kaç para alup yazar virür imiş bir (7) giçe rü'yāsında **idris köşküne** gitmiş anda (8) daḡı çok çadırlar ve pür silāḡ leşkerler müşāhede (9) iderken bir kaç askeri işte budur diyü pîçāreyi (10) tutup beglerinüñ ḡuzurlarına getürince 'azîm ḡazab (11) ile yā menle señ allahuñ ḡazāsına ne ḡarşusun ki (12) bu vefki yazup ḡalka ṭaḡıdursun diyü 'iṭāb idince (13) baña ḡoçam **nuşret** virdi didükde **nuşret** saña (14) ve yoḡsa 'ālemüñ ḡalkına sat dimedi (29/14), eger (15) bir daḡı yazar isen şoñrasın bilürsin didükde

30

(1) bîdār olup 'azîm telaş ile gelüp faḡire nakl eyledi (2) taḡkîḡ itdüm ki bu beytten ḡazer ideyorlar ve rü'yā (3) vefḡden zuhūr itdigine binā'en vefki daḡı bu maḡalle ḡayd (4) eyledüm ḡalaṭ yazarlar ve muḡābele itmezler a'dād-ı keşire olan (5) vefḡlar ikinci ya üçünci kitābda bi'l-külliyeye telef olur (6) meger bir ehline müşārefe idüp taşyih eyleyeler bu vefke (7) münāsib olan ṭā'ūndan eser yoḡıken yazılup (8) ma'sūmlaruñ

لیحسنة ۱۰۴۰	المصطفى ۲۰	والمصطفى ۱۴۸۷	وابنهما ۲۸۷	۱۰۴۰
۲۹۲ ۱۴۵	۲۸۴ ۲۶۳	۲۸۶ ۲۹۲	۱۴۹۱ ۱۰۳۸	۲۵۹ ۲۸۶
۱۰۳۷ ۲۶۱	۲۸۴ ۲۹۵	۱۴۴۱ ۲۸۹	۲۶۳ ۲۸۴	۲۹۶ ۲۸۸
liḡarsetin 1040	itfā biḡā el-ḡāṭimetū 494	el-mustaḡā 26	ve'l- murtaḡā 1487	ve ebnāḡūmā 287
2 he 9 28 he	1491 1538	286 492	284 263	493 1490
496 488	262 273	1241 489	284 49 he	1037 261

başına ta'lîḡ olunmaḡdır ve ṭā'ūndan (9) cismānî 'ilāc ile taḡarrüz-i fuşūlda taḡrîr itdügümüz (10) ayāric ḡabına ya ma'cūnına mülāzemet ḡadar taḡaffüt olmaz (11) belki mülāzemet idenler 'ömrlerinde şîr peçe namla ve ḡurda

31

(1) sivilciler ve ekile gibi ḡuruḡ ḡabîseye mübtelā olmazlar (2) **faşl** ḡamze siḡrine 'ilāc istedim olyār didi beni (3) şu ḡamzemi ḡāṭırda ṭut allaha sıḡın meşhūr (4) adamlara bu

faşılta taḥrīr olan rūḥānī ilāclar ‘azīm (5) fāide idüp qatı çok ḥalāş oldılar cümleden (6) taḳdīme şāyeste mübārek ‘ilācuñ biri budur ki (7) siḥir olınan insanuñ ḥuzūrında aḥbābından biri (8) iki üç zirā‘ bir ibe iki yüz dört ‘adet ḥafif (9) düğümler düğüp meshūre teslīm eyleye ve ol adam (10) daḥı öñine bir def‘ada iḥecek qadar bir zarfa şū (11) ḳoyup ve ma‘ḳūd olan ibi eline alup ba‘de’l-mesmele (12) *ḳu’l-e-‘üzü birabbi’l-felaḳ* sūresin oḳuyup evvelki ‘aḳdiye (13) üfürüp fi’l-ḥāl çöze ve söyleye ki benüm iḥün aḳd olınan (14) siḥri acdum ve bāṭıl itdüm yine ba‘de’l-mesmele *ḳul e-‘üzü birabbi’* (15) *n-nās* sūresin oḳuyup ikinci ‘aḳdiye üfürüp

32

(1) yine o kelāmı söyleye bu tertīb üzre sūrenüñ (2) gāḥ birini gāḥ birini oḳuyup ve üfürüp ve çözüp söyleye- (3) -rek cümle ‘aḳdeler temām olduḳda ibi şū ile ḡasl (4) idüp suyumı iḥe ve ibi ateşe yaḳa ve besmele evvelkide (5) ve ikincide oḳınduḳda kifāyet ider ve ibtidā şurū‘ında (6) çörek otı ve üzerlik toḥmı maḥlūṭ olup meshūruñ (7) ḥalfında azar azar buḥūr virmeden ḥālī olmayalar (8) hemān ol meclisde bir ‘azīm ḥiffet ḥāşıl olur te’sīri (9) muḥaḳḳaḳ ve ma‘lūm olur hercend bād-i hevā bir ma‘rifet ise de (10) ḳıymetini bilüp mübtelā olanlardan deriḡ itmeyeler **faşl** (11) meshūrlaruñ ekşerisinde siḥr eşeri vardur didükde (12) ḡaḍab ider bu gūnā meshūra bir kāse süde sūre-i (13) baḳara’ oḳuyup iḥürelər yāḥūd südli aş bişüre- (14) -ler ‘azīm fāide ider ol vaḳtde kendü kendüne bir (15) ḥiffet buldum diyü iḳrār idince ‘amelden ḥaber virüp

33

(1) üç def‘a tekmīl idince bir eşer ḳalmaz ve ma‘lūm ola ki (2) meshūrlaruñ ba‘zısı saña siḥr etmişler didükde ‘aslā (3) ḳabūl itmez ve ‘ilāc ḳaydında olmaz ve ba‘zısı iḳrār (4) idüp kendi ‘ilāc

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ قُلْ اَعُوذُ بِرَبِّیْ الْاَعْلٰی وَالْاَسْفَلِیْ	مَنْ شَرَّ مَا خَلَقَ وَمَنْ شَرَّ غَاثًا وَسَوَآءًا اَوْ قَافِیًا	وَمَنْ تَرَاتَمًا فَلِیْ لَعْنَةٍ وَمَنْ شَرَّ	حَسْبُكَ حَسْبُكَ	۱-۵ ۳۲۹۱ ۴۰۵۷ ۲۵۷ ۶۴۹	۵-۱ ۱۴۸۱ ۱۳۶۴ ۵۶۴۴
bismillāḥir'- rahmānirrahīm	ḳul e-‘üzü birabbi'l- felāḳ	min şerri mā ḥalaḳ ve min şerri ḡāsikin izā ve ḳab	ve min şerri'n- neffāsāti fi'l-'uḳad ve min şerri	ḥāsīdin izā ḥāsed	
208	3298	he 28	1779	2685	
1481	40 he 7	ism-i meshūr	1 he 72	33 he 3	
1364 he 624	6 he 7 129	3256 1751	3799 359	387 1600	

ḫalebinde olur bu ḥāletlerin sa‘ībi (5) siḥrūñ şüret-i ‘ilimlerinden neş‘et ider bir ma‘nādur ta (6) o şan‘atda bir adamuñ kemāli olmaduḳça idrāk olunmaḳ (7) müşkildir

faşl bu vefk-ı şerîfden üç kıt'a kâğıt (8) yazup birini üzerinde götürüp ve birin bir kâseye (9) vaz' idüp su içdükçe andan içe ve birin dağı (10) hânesinüñ taşra kapusunüñ 'alâsında bir maħalle (11) vaz' eyleye ki duħül ħurücında altından geçmiş ola

34

(1) maħz-ı şifâdur **faşl** bu vefkdan toĸuz dâne yazup (2) her birini ĸahve ile bel' eyleye 'acib ve ĸarib eşeri zâhir (3) olur her vefkuñ bildigümüz ĸadar icinde derc olınan (4) ħesâba müte'alliĸ ve te'sire sebeb olaĸaĸ esrârı (5) tafşil olınsa taṭvîl-i kelâma muħtâc olur (6) adeti şu'ûrı olan (7) şüretinde aħz olınan (8) işâretile şevâhidden (9) müstagnî olur (10) **faşl** meshûruñ 'aded-i ismi ĸadâr her ĸün *selâmün* (11) *ĸavlen min rabbi'r-rahîm* âyet-i kerîmesine müdâvemet (12) eylese siħirden zâtında bir eşer ĸalmaya ve gâhiçe sâħire (13) 'avdet itdigini müşâhede itdim **faşl** bu ħuşuşda (14) ħavâşdan biri dağı budur ki yedi dâne tâze defne (15) yaprağı ħammâmnda ĸurnaya ĸoyup üzerine temâm şu

۱۵۳۶	۱۵۳۷	نظام
۱۵۳۱	ما جئتم به النصر ان الله سيظفر	۱۵۳۵
۱۵۳۶	۱۵۳۹	۱۵۳۴
1532	1537	1530 sin fı he
1520	mâ ci'tüm bihi's-sihrü inne'llâhe seyaḅtühü	153 he
1536	1529	1534

35

(1) şu toĸduĸda cenâbetsiz ĸasl idüp yapraĸları (2) anda bıraĸup çıĸsa nisvân ṭâ'ifelerine bu ħaşşa- (3) ları toĸ ta'lîm itdüm ve intifâ itdiler **faşl** ħarbe (4) didükleri ħayvana ki türkide keler dirler lerye el-manzar (5) şaĸilü'l-ħareke ve her nefesde bir levn ile mütelevvin olur (6) bir kerre beytü'l-muĸaddeste gördüm bilmem asitânda var mıdır (7) ħâşılı bu fennüñ 'ulemâsı ittifâĸ itmişler ki bir şîşeye (8) ħabs idüp bir hânenüñ niħâyetine defn olınsa o (9) hâne ħalkına siħrünü te'siri muħaldür diyü ammâ faĸîr (10) tecrübe idemedüm ve asitânda 'ilâcından 'âciz (11) olduğumuz bir şüretde siħr ma'nâda degül bir müşkil (12) ħuşuş vardur henüz vâĸıf oldum meşelâ bir (13) kimesnenüñ câriyelerinden yâĸud 'ıyâlınden ya (14) ħizmetĸârından biri efendimüñ baña muħabbeti ziyâde olsun (15) diyü varup dîn dünya müflislerinden bir deccâla vâfir

36

(1) hediyeye götürüp bu huşûsı iltimâs itdükde o (2) nekbetde ise ma'rifetden eşer yok ve eger elinden bir şey' (3) gelse kendi nefsi için isti'mâl idüp dünyâ (4) için böyle kebîre'i irtikâb itmez idi nâçâr o (5) hediyeyi hazîm itmek için ezberinde bir kimseden istimâ'(6) itmiş yâhūd kitâblaruñ birinde görmüş ola bu talebe (7) emr ider ki var baña filân hayvânuñ cigarini yâhūd (8) ödini yâhūd filân saqatda eczâlardan birini (9) tedârik idüp getür diyü o divâne dağı her ne kadar (10) nâdir ise de akçe kuvvetile tedârik idüp (11) getürür şoñra bu giçe okudum diyerek imtinân-ı (12) 'azîm ile virüp var bunu o adama bir tarîk ile (13) yidür diyü tenbîh ider şimdi bu derdmend bî hâper (14) bu 'ilâcı ekl itdükde mizâcı her çanğı 'illete müsta'id (15) ise o 'illete şebih bir hâlete giriftâr olur ki

37

(1) olur ki sersem ve nisyân ve sür'at-i gâdab (2) mâl-i hûlyâ **faşl** bel ki senden sihr ve akreb (3) ve kendi dağı mütehayyir olup baña bir hâl 'arîz oldu (4) ammâ bilmem ki nedir diyerek aḥbâbına şikâyet şurû'(5) ider ve hâlâ **faşl** dün beri mecnûn-ı sırf (6) olup hânesinden taşra çıkamaz ibtidâsında (7) **faşl** göründi şoñra vâkıf oldum ki der- (8) -dümde böyle bir hâşşa yidirmişler terk eyledüm (9) bu huşûş bir günâ şalâh kabûl eylemez hemân (10) ol 'amelleri irtikâb idenleri rabbü'l-'âlemîn çahr (11) eyleye çaldı ki ya niçün muḥabbete hâş olan 'akâ- (12) -kîrden bir eşer zühûr eyledi dir iseñ ma'lûm (13) ola ki o haşşaları eşkâre yazanlar elbetde (14) şurûṭını ihfâ iderler ve şurûṭ pulunmayınca (15) meşrûṭ dağı bulunmaz zârûrî mizâçuñ isti'dâdına

38

(1) göre me'lûf olmadığından bu hâletler zühûr ider (2) bu kadarca sihrî def' ideçek havâşlardan (3) kifâyet ider **faşl** ısıtma nüşhalarından çaviyyü- (4) -'l-eşer bir nüşhadır üçini bir adama isti'mâl itdürmek (5) vâқи' olmadı ve taḥrîri bir miqdâr güç olduğundan (6) fakîr dağı sâ'ir nüşhalar gibi herkese virmedüm taḥmînen (7) cüm(1)e tecrübe bu nüşhada ya beş ya altı ziyâde degüldür (8) ve henüz isti'mâl itmeden evvel biri 'âfiyet buldı (9) şüreti budur ki bir kâğıda beş lafza-i celâl (10) ve bir kâğıda yedi ve bir kâğıda tokuz şöyle yazılmaq (11) gerekdür ki elif harfini *bismi'llâhi'r-raḥmâni'r-raḥîm* diyerek (12) yazar şoñra celâlenüñ lâmina çalemi vaz' idüp (13) *laçad câeküm resûlün min*

enfüsiküm âyeti âhîrine dek te'ennî ile oқыya- (14) -rak celâl ile tekmîl ider ve her birinde bu uslûb (15) üzre yazup 'alîle tenbîh ider ki isminüñ 'alâmeti

39

(1) zühür itdükde beşlü varaķı ezüp ve kâğıdı (2) ağızına geldükde şuyı ile içüp bel'eyleye eger (3) yine gelür ise yedili varaķı ve yine gelür ise (4) tokuzlu varaķı isti'mâl ider lakin faķîre tokuz- (5) -luyı isti'mâl itdürmek müyesser olmadı (6) *ürdüd 'aleyye dâletî*) bir amuñ ba'zı eşyâsı (7) sirķat olınsa bu âyete bilâ 'adet müdâvemet eylese (8) elbetde her ne ise bir vechile girüye red olına (9) zâyî olmaz bu bâbda ism-i a'zamdur hattâ süleymâniyede (10) hâfız-ı kütüb iken talebenüñ mushafı ya divâtı ya abâsı (11) sirķat olunur idi tenbîh iderdüm varup meşgûl (12) olup kimi bir günde kimi iki günde üç beş gelüp (13) teşekkür iderler idi ve ba'z izne bahâne için (14) yalandan gelüp filân şey benden sirķat olındı (15) diyü izin alurlar idi lakin şart eşyâsı gâib

40

(1) olan adam oқыmaķdur ve derünında sūziş (2) ve ıztırâb olup sirķat olınan mâlı için çigeri (3) yanmaķdır zîrâ bu hâletde olmayan adam bilâ 'aded bu (4) âyete mülâzemet idemez ve sirķatlerden kiminüñ ğalbine (5) sıķlet 'arız olup taħķîķ ider ki bu mâlı şâhibine (6) virmedükçe ben râhat olamam diyü ve kimine ğabs yol (7) 'arız oldu ve kimi ğasta oldu hattâ bir efendi (8) ğasta iken kendüye ğaz iden tâlib ğayâtından (9) me'yûs olunca ve vâķı'a faķîre daķı me'yûs ve mevti 10) ğaperine müntazır olduğum gice vâfir altunını sirķat ve beytü- (11) 'l-mâle abeş gitmesün diyü kaçmış idi ammâ efendi (12) o şiddetlü marâzdan 'âfiyet bulınca dört beş ay (13) gecdi ve akçenüñ sirķat olındığı ma'lûm olduķda gelüp (14) faķîr naķl eyledi ve bir 'ilâc var mıdır diyü ibrâm (15) idinçe didüm 'ilâcı var ammâ sirķatüñ 'aķabinde

41

(1) terk idi bu ğadar müddetdensoñra bilmem eşeri ğasıl (2) ider mi bu efendi müddet-i medîdenden berü ve cem' (3) itdigüm altunlar bu şüretle telef olmasun diyü (4) vâfir müddet bu âyet-i kerîmeye müdâvemet itdükde sâriķ (5) bi'l-âğirden 'azîm ıztırâb ile gelüp altunları ben (6) aldum lakin telef itdüm beni 'afv eyle yâğüd şat her ne (7) iderseñ râzı oldum hemân şu sıķletden ğâlâş (8) olayum diyü ayağına şarılup ağlamış

faķir (9) böyleçe Һaper virince ‘afvden ğayrı bir çäre ҡalmadı (10) diyü ‘afv itdirdüm bir taҺallüf itmez ‘acib ve ğarib Һařşadır (11) ibřalā envā‘ından bir miķdār Һalk ğelüp dünyā (12) cem‘iyyeti ve řān ve manşüb için vefķ niyāz ider- (13) -ler fi‘l-cümle fehm ü zekī adam ise uşul-i dünyādan ve (14) tevĥidden ba‘zı mesāil taķrir ile melzum olup gider (15) ammā ekřerī miftāĥ-ı ğınāyum elimdedir i‘tikādı ile

42

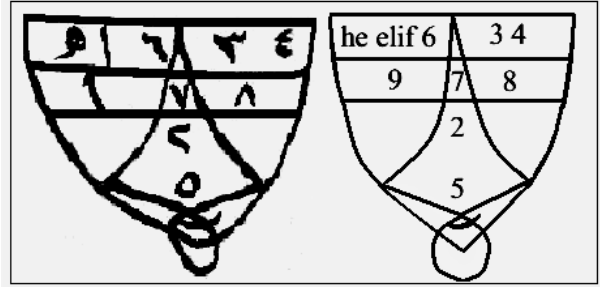
(1) bir dürlü ibrām ider ki bir vefķ tesvīd idüp (2) virmedükçe Һalāřuñ imķanı olmaz ol eřnāda (3) taķdir-i ilāhī üzre bir eşerüne maşhar olur ise her (4) meclisde zıkr iderek ‘ālemi baña Һavāle ider ve (5) kendi aĥvālimi ve kendi irādumı taķrir idüp bir kimse- (6) -nüñ ҡudretinde böyle bir Һařřa olsa elbetde nefis (7) muķaddemdür diyü biñ dürlü i‘tizār fā‘ide itmez (8) el-ĥāletü ĥāzihi bu maĥalle bir Һařřa taĥrir eyledim ki (9) şimdiye dek ne kimseye ta‘līm eyledüm ve ne bir maĥalle yazdum (10) o sırrı ‘azīmi’ř-řān budur ki Һālinde şurüt ve (11) ma‘işetinde kesret ve ğidā talebinde olan kimse (12) yalan söylemegi terk ider lakin ҡılı kırk yarmaķ (13) üzre Һattā ma‘řümü ve ‘iyālini aldamaķ için bile (14) yalan söylemez ve isti‘mā‘ itdügi aĥbārı söyle- (15) -se de ne ğünā işitdi ise öyleçe söyler bir adam

43

(1) bu şurüt üzre kırķ ğün yalandan münezzeĥ olsa (2) elbetde nāřiye-i aĥvālinde envāğına zıĥūr itmeye (3) řurü‘i idüp ve a‘māline řalāĥ ğelüp dünyā ve āĥiret (4) sü‘adāsından olur Һavāriķdan bir Һařřa yazdım (5) řalādur şübhesi olan buyursun ya su‘āl (6) ğelür ki be hey efendi filān kimse ‘ömrinde toğrı (7) söylemez iken mālınıñ Һesābını bilmez cevāp budur ki (8) o daĥı bařķa řariķdır bizim o řariķ ile ülfetimüz (9) yoķdur seni kendi řariķımıza çekdiķ ğelürseñ ğö- (10) -rürsin ve bulursın teemmül ile o řariķde teĥallüf (11) çoķdur meřelā senüñ daĥı irtikāb itdigün kizb ķadar (12) mālını devlet olsun faķirden řikāyet itmez idin (13) bu bābda olan esrār taĥrir ile temām olmaz ve su‘āle mübtelā olanlar yalan söyledükleri için māl-i ķārūna (15) mālīk olsalar yine ğözi ac ve ‘iřā‘-ı leyle’ muĥtāc

44

(1) şüretinde āhirete intikāl iderler **faşl** bu vefk-i (2) müşelleşe maħrūtdurlar hāşşaşı budur ki bir el qadār (3) kāgıda bu şekli taħrīr idüp beş ‘aded vāki’ olan (4) hāneni kamel tıraş ile çıkarup taşralarda menfī (5) olan adama irsāl iderler üzerinde taşır vefki (6) daħı iki ‘adedüñ üzerinde işāret olınan (7) delikden menfinüñ hānesinde tuvar arasında bir (8) mā’i iblik ile ta’lik iderler lakin ednā mertebe rüz- (9) -gār taħrīk ideçek maħal ola (10) elbetde menfī olan adam ‘afv olunup (11) hānesine gelür bir def’a bir adama virdim (12) geldükdensoñra menfī bir adam için isti’māl etmişler (13) o daħı geldi ve hizmeti temām olduğdansoñra maħtū’ (14) olan beş adedi çaқdığı maħalle koyup bir kitāb (15) arasında hıfz iderler diyarbakirli **yūsuf efendi**

45

(1) nām bir ma’rifet-i seyyāhuñ yādigāridur **faşl** maraz-ı (2) mechül ile tül dirāz ‘alil olan kimselerde katı (3) çok teçrūbe olınmışdur ism-i a’zam dimege şāyeste (4) bir lañif nüşhadır ki şabaħ vaқtinde taharet-i kāmile (5) ile kıbleye mütevecih olup bir sırlı ve cedid yeşil (6) kāseye bu vefki taħrīr eyleye lakin qable’ş-şurū’ namāzda (7) oқunan şalavāt-ı şerife’i bir kerre oқuya ve ba’de’t-temām bir kerre (8) daħı oқuya imkānı olduğça ‘asel a’lāçasından bir (9) iki fincān şerbetile maħv ide ve vefkuñ eṭrāfına yazılan (10) kısmını bir kerre hastaya bir kerre şerbete oқuyup üfüre (11) ve bir fātiha ricālū’llāh ervāhına hedā idüp içüe (12) ve hastanuñ vaқt-i hāliline göre der’aқab bir (13) şadaқа vire şüreti havāşşına şehādet ider (14) bir mübārek cem’iyyetdir kāseye yazılacak (15) vefk-i şerifüñ şüreti budur

ve şafi	mu 'afi	şafi	
selāmün	qavlen	mi'r-rabbir	raħim
131	137	292	289
293	288	132	133
287	590	139	133
138	134	286	291

ve lehū'l-melikū yğ, nu şafi

46

(1) bu vefkuñ eṭrāfına ḥalka olmak üzre yazılaçak (2) kısım-ı şerif budur *bismillāhirrahmānirrahīm* (3) *el-ḥamdü li'llāhi rabbi'l-‘ālemīn yā eyyühe'n-nāsü kad cā'eküm mev'izatün* (4) *mi'r-rabbiküm ve şifāün limā fi's-şudūri yā ḥalīm yā 'alīm e'r-rahmāni'r-rahīm* (5) *fihī şifāü'n-nāsi yā ḳādir yā 'azīm māliki yevmi'd-dīn*

47

(1) ve yeşfi şudūra ḳavmi mü'minīn ihdinā'ş-şirāṭa'l-müstaḳīm (2) *kēf hē yā 'ayn şād şirāṭa'l-lezīne en'amte 'aleyhim ḥā mīm 'āyn sīn ḳaf ḡayri'l-maḡdūbi* (3) *'aleyhim ve le'd-ḡallīn yā ze'l-celāli ve'l-ikrām bike 'anke* (4) *ileyke 'aleyke* bir kimseye meçhülü's-sebeb bir ṭarafdan (5) ḡaḡab ve tekdīr zuhūr idüp müteḥayyir olsa 'ilācı kendi (6) isti'dādı ḳadar ferāsetle bir muṣṭarī faḳīr bulup ḡāyet (7) ihfā ile bir miḳdār şadaḳa vire lakin işābet bu zamanda (8) müşkildür zīra insāna da muṣṭar ḡāyet nādīr bulunur (9) ammā ṭalebe-i 'ulūmda çoḳdur ziyāde muṣṭar olmaz ise (10) de elbetde ḳanā'at itdiḡi şūretde noḳşāndan ḡālī olmaz (11) siyyemā kitā ḡuşuşında ve libās ḡuşuşında söyletmek mümkin (12) olsa ekşer muṣṭar oldıḡı ma'lūm olur bu ḡuşuş (13) bir maḡfī kerāmete ḳarīb bir 'ilācdur ki ḡacc-ı şādīḳ gibi bir (14) sā'ate ḳadar 'adüvv-ü ekberi şādīḳ-ı ḳalb ider ve tafşīle (15) isrārı bu şūretle 'ilācuñ te'sşiri lisānen ba'z aḡbāba

48

(1) taḳriri mümkündür lakin herkesüñ manzūrı olaçak kitāba (2) işbāt itmek bizlere yaḳışmaz terk olındı mevlā-yı müte'āl (3) bir ḳulına imdād murād itdükde imdāduñ mazḡarı ola- (4) -çak ṭarīḳa daḡı hidāyet ider meşelā ḳur'an-ı 'azīmü'ş-şān (5) iki mübārek dudakları arasından zuhūr idüp 'ālemi pür (6) nūr ideñ zāt-ı muḳaddes buyurur ki şadaḳa ve şıla-i (7) rahm 'ömri uzradır ve belā'ı red ider ammā bizüm fażīle-i (8) cāhilānemüz bu ma'nāya dürlü dürlü maḡzūrlar tedārik (9) idüp elbette mefhūm-ı zāhirden iḡrāc ve te'vīl itmedükce (10) ḳabūl idmeyor ammā ecānibden ḳuvvet-i imāna mālik bir kimse bu (11) ḡadīs-i şerifi işidüp ve 'amel idüp ḡaḳḳa'l-yaḳīn rütbesinde (12) 'ömrinüñ uzadıḡuñ ve belālaruñ kendüsinden def' oldıḡımı (13) bir ḡūna taḡḳīk ider ki 'ālemüñ 'ulemāsı cem' olup yüz biñ (14) ḡilāfına edille serd itseler o adama 'itīḳādında tezelzül (15) gelmez zīrā ben gördüm diyene bilmem diyene muḳābele itmek muḡaldür

49

(1) ya efendi bu negūnā şūretbezīr olur dir iseñ çevāp (2) budur ki esrār-ı şeri‘atūñ nihāyeti yoğdur şāri‘a (3) te‘vilsüz ĩmān getürmekden a‘lā ĩmān olmaz ammā (4) o kadar bir şey’ vardur ki herkese bu ĩmānı virmediler (5) ve herkese kendi tavrında ma‘zūrlardır ve’s-selām hemān (6) señ ferā’izi edādanşoñra imkān-ı rütbe şadağadan (7) hālī olma katı çoğ mümsik ‘ābidlerden evvel cennete (8) gidersün ve dünyāda dağı her umūrında mesā‘id-i ilāhiyye (9) müşāhede idüp ve saña ilhām olunur bu kerāmetler (10) kesret-i şadağanuñ cezā’-i ‘ācilidir diyü ve bu taħrīr (11) olınan ĩmāndanşoñra ‘amel ve ‘ameldenşoñra dürlü dürlü bereketler (12) yazmışlardur qadrini bilüp ‘amel iderseñ saña dağı (13) gösterürler ve bundan murād maħlūqāta rabbü’l-‘ālemīn bir (14) rāhat işāl itmekdir her ne şūretle olur ise (15) olsun **faşl** ma’lūm ola ki havāşş-ı ayān ve

50

(1) esmāda katı çoğ kitāblar te’lif olınmışdur fağīr ancağ (2) ‘indimüzde ‘umūm nef’i olanlardan bu qadār taħrīr eyledim (3) ammā erbāb-ı ma‘ārif ‘indinde feryāadres nām (4) havāş bulunmak şartdur bu kısımında bir kaç havāşşa (5) bu mahalle sebt olunmağ münāsib görildi evvelā biri (6) yediyüz fātiha-i şerīfedir bir meclisde oğınmağ şartıla (7) ve her birinde besmele bulunmağ ve ‘adedinde ihtimām idüp (8) ziyāde noğşāndan hāzer itmek her birinde vācibdir (9) ve qable’ş-şurū‘ imkān-ı rütbe şalāt selām ve ‘ūd ve (10) ‘anberden yāhūd sendīrūs ve günlükden tebhīr gibi (11) edāya ri‘āyet sür’at-i icābeti müstelzimdir ve temām (12) itdükte secde ayetlerinden birini kırā’at idüp (13) ve secde varup murādı ne ise bādişāhlar bādişāhına (14) bu şūretle ‘arz-ı hāl şundukda fi’l-hāl icābeti zāhir (15) olur biri dağı bir meclisde on altı biñ altı yüz

51

(1) kırğ bir kerre yā lağif ismi adāb-ı mezkūra ri‘āyet (2) şartıla ve oğumağ fi’l-hāl lütfi zuhūra gelür ve (3) bir dağı toğsan toğuz ‘aded esmā-i hūsnānı bir meclisde (4) toğsan toğuz kerre oğumağ adāb-ı mezkūra ri‘āyet (5) şartıla **faşl** biri dağı şöhret bulañ yetmiş biñ (6) tevħīddir lakin tekyelerde ve ziyāfet hānesinde (7) vāfir adamlar cem’ ve tevħid çekdirmekdür bunlar la‘ib-i (8) şıbyān mağūlesidür ma’lūm ola ki senūñ bir (9) zengin pederin olsa ve senūñ fağr u ihtiyāçūñ (10) olsa andan bir miğdār harçlık istemeye teveccüh eyledükde (11) elbetde pederim hālīme vāğıf olınca beynimüzde olan (12)

rābīta-i nisbet deryā-yı merḥameti taḥrīk iderek (13) zārūrī kenār-ı merāma bir miḳdār cevāhir atmaḳ muḳarrardur (14) diyü ḥüsn-i zann itdigün ḳadār mālīkū'l-mülk olan rabbü- (15) -'l-'ālemīne teveccüh itdükte insānuñ derünında bu ḳadarca

52

(1) olsun bir ḫālet olmayup **nuşret** yazmış tecrübe (2) ideyüm diyü kendüye zaḫmet virür ise bu taḳrīr- (3) -densoñra zimmetimizde bir şey' ḳalmaz ḳaldı ki zārüret (4) şiddetlü bir ḳac sâ'at taḫammüli yoḳ ve derünī (5) muḫarriḳ bulunur ise biñ 'adet tevḫid daḫı bu (6) ḫidmeti edā ider lakin her adama rüḫānī 'amelde eşer (7) göremez ṭabī'atuñ ḡılzatından ve umūr-ı zāhiriyyeye (8) keşret-i tevaḡgulünden ḡüyā canı bedenine istiḫāle etmiş (9) gibi görünür evliyā'u'l-lāhuñ bedeni cānı gibi rüḫānī (10) olduḡı gibi yine bu şüretde bile ıztırāb müşeddet (11) olunca elbetde eşersiz ḳalmaz faḳīr de bu fenne dāir (12) ḫavāş ḳatı çokdur lakin kitābuñ 'arzına münāsib (13) bu ḳadarca yazıldı şimdi tıbb-ı cismāniden mücerrebātımız (14) olan mürekkebat ve müfredātı taḫrīre şurū' idelüm (15) **faşl** ma'lüm ola ki eczā'-i kāinātuñ 'ulvīsi

53

(1) ve saḳlısı ve kebīr ve şaḡīr rabbü'l-'ālemīnuñ nihāyet ḳabül (2) itmesinin²⁷ esmālarınıñ maḫarlarıdır lakin insān gibi esmānuñ (3) küllīsi maḫar olmuş bir maḫlūḳ ḫalk olunmadı binā'-i ḫilāfetü- (4) -'llāha nāil olmuşdur sāir maḫlūḳatda cümle insānuñ (5) 'alāḳası olmak imkānda degüldür lakin ḡālib ḳanḡı isim (6) ise anuñla bilinüp bāḳīleri ḫafāda ḳalurlar zīrā (7) envā'-ı esmā isti'dāda tābi'dür ziyāde zuḫūr itmez (8) bu taḳrīrden murādımız budur ki 'aḳāḳīr-i ṭabī'iycede mülā- (9) -ḫazaya şāyeste olan nāfi' ve zārr isimleri olup (10) ḫaşşa ism-i zāruñ ḫükmini izāle itmedükce isti'māl olmadıḡı (11) cümle eṭıbbānuñ ittifāḳı üzredür egerçe ṭabīb ṭabī'atdan (12) ḡayri bir şey' fehm idemeyüp kendi i'tikādı üzre (13) aḫkām-ı 'aḳāḳīri binā itdi ise de erbāb-ı keşf (14) ve şuhūd eczā'-i 'ālemde esmāu'llāh bī 'iyānen müşāhede (15) iderler ve beher ḫāl mevlā-yı müte'āl kārīḫāne-i 'ālemi

²⁷ Ebü Bekir Nusret, Mā Ḥazar MHK 7214 nolu nüsha 24b-12'de "itmeyen"

54

(1) bu nizām-ı bedī' üzre halk idüp insān halk (2) olınmazdan evvel insāna her ne lāzım ise cümlesini (3) müheyyā itdükdensoñra evvelā dillerine қарnen ba'de қарn gāh (4) vahy ve gāh ilhām ve gāh rü'yā ve 'ilm-i żarūrī menāfi' ve (5) mażārr-ı eşyā'ı ta'līm ve bu dār-ı ibtilāda müddet-i iķāmetlerinde (6) mizāclarına żarūrī 'arız olaçaқ uғrakları bu 'aķāķir (7) ile i'tidāle taķarrübüñ keyfiyyetin tefhīm eyledükce bu huşuşuñ (8) ma'nāsı 'ilm-i tıb dimekdir ve bu şüretde şofiyāne (9) muķaddeme taķdīminüñ sebebi budur ki islām kaydında (10) olanlar filān marazı filān ot giderir didükde bu (11) kelām ülfet olınmış ziyānsızdır ta'bīrdür lakin şifāyı (12) viren rabbü'l-'ālemīndür diyü derūnında eşedd-i maķzūrāt-ı (13) diniyyeden olan şirkden iķtirāz eyleye zīrā maraz (14) ve 'āfiyet ve 'aķāķir ecel-i müsemmayı geçmez bizlere lāzım (15) olaçaқ hüsn-i i'tiķāddur ki şifā'-i kāmil benī ademe

55

(1) anuñla teveccüh ider ve ğāliben 'aķāķir esmā-i ilāhiyyenüñ (2) mażharıdur didiğümüze çok kimseler rāzı degüldür ma'ahazā (3) bi'l-ittifāķ herkesüñ ma'lūmıdur ki bir adam beriyyede ekl (4) ideçek bir şey' bulmasa ve mevtini taķķiķ idüp ye's-i küllī (5) gelse ammā sā'ir eşyā ve eşnāf-ı cevāhirün her şey'e mālīk (6) olsa ve belki bizzāt bādişāh olsa beş dirhem etmegi (7) havāda mu'allak kendüye gösterüp ne virürsin diseler (8) şimdi bu derdmend 'indeinde beş sa'at ķadār daħı (9) hayatda қalmak һаққа'l-yaķīn etmekde maħsūs ve ma'lūm ve (10) şeytān daħı ol vaķitde vesvese ideçek bir şey' (11) bulmaz żarūrī salţanatı ve 'iyālini fedā ider şimdi bu (12) rütbeyi mülāhaza itdükde etmege ism-i a'zam demek vācib (13) oldu lakin oқınur isim degüldür ve bir daħı aclıқdan (14) helāke müşerref bir adamuñ aғzına bir қаşuқ şorbā d- (15) -ökmesler fi'l-ħāl a'żāsına aħyā-i mevtī şüretinde

56

(1) bir ҳālet gelür o vaķitde şorbā'ı çıkarup vezn (2) itmek mümkün olsa bir қırāt eksil-memiş olur bu sırра (3) vāķıf aғzında daħı bir hazm vardur buyurmuş şu daħı (4) böyledür ve sāir me'kūlātда cümle bu şüretde dāħildir (5) bundan anca bir miķdār esrār zımmında ba'ż şalhā' (6) mürīdlerine buğday etmegi ekl itmeñüz şükri bizüm gibilere (7) gücdür diyü tenbih buyururlar idi *men eħabbe şey'en ekşir* (8) *min zikrihi*

من أحب شيئا أكثر من ذكره بحمد الله تعالى

biḥamdi'llāhi te'ālā ṭabī'at taṣavvuf ṭarafına mecbūl (9) oldığına münāsebeti fevt itmez ve

bu risālemüz tertībini (10) ḳabūl itmediginden mücerrebātımızdan olan edhānı taḳdīm (11) eyledük **faşl** 'azimü'l-menfa'a ḥāziru'n-nef' **ḳurşun** (12) **yağı** tesmiye itdigümüz yağdur ki eger tāze yaraya (13) sürülür ise evvelā ḳanı keser o yaraya cerāḥat (14) bağlamaz ve az müddetde eyü olur ve ellerde olan tuz- (15) -lu balğama yaturken şıçak şü ve şabun ile

57

(1) yıḳayup ve muḥkem silüp bu yağı sürseler üç kerre (2) sürmeye ḳalmaz ve eger balğamı ġārīḳūn ile iḥrāc (3) bi'l-külliyeye ḥalāş olur eger itmez ise şoñra yine (4) zuhūr idüp belden aşığıdan olan ḳurūḥ-ı (5) ḥabişeye siyyemā zekerde ve fercde olan iksir-i a'zamdır (6) ve ayaklarda olan yaralara ki ḳapanması müşkindür (6) ḳatı çok tecrübe olındı ma'sūmlaruñ yüzinde olan (7) cıpanlara ve ḥarāretlü şişlere ḥāşılı ekl olunmaz (8) yoḥsa her dürlü yaraya taşradan fāide ider (9) ve bizüm bu yağa mālīk olmamız **cābir** merḥūm buyurmış ki (10) mürdeseng sirkenüñ ḥamūzateyn olur ve anda 'azīm (11) menfa'at vardır bir zarfı bir miḳdār sirke koyup içine (12) mürdesengi saḥḳ idüp ḳoyup bir ḳac gün terk idüp (14) şoñra tāt dum vāḳı'a 'aselden ziyāde ḥalāvet zuhūr (15) itmiş şoñra başḳa şuverile zeyt yağını 'aḳd idermiş

58

(1) diyü vāḳıf olınca bu şūrete vaz' eyledüm ki terkibi (2) budur yüz dirhem mürdeseng zehebī olur ise a'lā (3) sırlı toprak tencerede iki vaḳıyye keskin sirkeden (4) taḥminen yüz dirhem ḳadarı üçinciye dek ḳaynadalar (5) şoñra ateşden indirüp temām tedbīr olınduḳda bir (6) āḥir zarfa yarım vaḳıyye zeyt yağı ḳoyup bu sirkeden (7) bir ḳaşuḳ ile ḳoyup ḳarışdırarak merhem ḳıvāmına geldükde (8) ḥıfz ide eger sirke keskin olur ise bir ḳaç (9) günde şoñra ḳarışdırsan vāfir sirke ḳuvvetli virmiş (10) bulırsın o daḫı başḳa zeyt yağını 'aḳd ider ve ziyāde (11) laṭīf olur yoḳ ḳaşuḳıla ḳarışdırsañ yine mütteḥid (12) olur sirkeden eser ḳalmaz muḥill bir 'azimü's-şan merhemdür (13) bilmem **cābirüñ** murādı bu midur yoḥsa kendi şöḥret (14) buldıḳı şan'atdan bir sırı işāret midür vāḳıf olmadım (15) ve ḳaynaduḳda oḳaḳ içinde ḳaynadalar zīrā rāyiḫası

59

(1) kerihdür **faşl** edhân-ı şerîfden biri dağı **fulfule yağ**ıdır (2) evcâ'-ı bâredenüñ tiryâkıdır nüfuzı kiremit yağına (3) gâlibdür tecrübe ile ma'lûm oldu tarîkı budur ki (4) on dirhem fulful-i esved sağık olup üzerine yüz (5) elli dirhem kadâr şu ve üç fincân zeyt yağı 'atîk olur (6) ise a'lâ olur bir zarfda ateş üzerine şudan (7) eşer kalmayınca dek kaynadalar ve şu mahv olduğa bir miqdâr (8) dağı büber ile kaynasun bu şüretde fulfulüñ dağı zeyt (9) yağına sirâyet etmiş olur meşelâ fâlic 'illetine eñse (10) kökine gâyet ihmâm ile süre kollarda ve barmaklarda (11) olan uyuşuklığı giderir ve evcâgını teşkîn ider (12) ve eger belden aşağıda dizlerde ve ayaklarda süstlük (13) var ise bu yağdan kıyruk şokumu üzerine süre- (14) -ler kâide budur ki zîrâ illetüñ şun'ı bu mahallerdir (15) böyle marazlarda ağrıyan mahalle yağ sürmek 'abeşdür

60

(1) hâşılı şovukdan 'arız olan vaca'larda henüz (2) sürer iken eşeri zâhir olur şan'atı asân bir mübârek (3) duhndır katı çok isti'mal idüp fâidesin müşâhede (4) itmişizdür **duhn-ı 'akırkarhâ** bu dağı fulful yağ (5) gibi istihrâc olunur elli dirhem 'akırkarhâ gâyet sağık (6) olup üzerine dörd vakıyye şu koyup tahmînen (7) yarım vakıyye kalıncaya dek kaynadalar sonra bir aşdar- (8) -dan süzüp şıkup bu şuya dörd fincân (9) zeyt yağ (10) izâfe idüp şudan eşer kalmayınca dek (10) kaynadup hıfz ideler bu duhn hakkında bir 'uzuvdan (11) hüsn-i hareket mün'adim olsa bile fâide idüp (12) a'zâ'i evvelki hâline i'ade ider diyü şenâ itmişler (13) **faşl** 'amele vakt olmaz ise mahalline zeyt yağ (14) sürüp üzerine 'akırkarhâ-i meshûkdan ekeler (15) diyü tenbîh ider fakîr görmüş idüm aḥbâbımızdan

61

(1) birine şiddetlü nüzül 'arız olup ba'z eṭippâlar ta'yîn (2) oldu sonra harem tarafından haber verdiler ki diz- (3) -lerinden aşağıda cân yokdur çakşır çıkarmağa (4) râzı olmaz diyü fakîr ibrâm idüp açup nazâr itdüm ki (5) sarı kehribâr dizlerden aşağıda hüsn-ü hareket (6) ve harâretten eşer yok zarûrî varup bu duhn-i (7) 'azîmü's-şânı tedârik itdükden sonra bir miqdâr 'akır- (8) -karhâyı dağı sağık idüp haremine tenbîh eyledüm ki (9) bu yağ (10) dizlerinden ayağınuñ altındañ sürdüksen sonra (10) bu gubârı dağı yağın üstüne yabışdıruñ şabağdan (11) 'ale'l-'acele fakîri taleb itmişler vardım ki eyyâm-ı

‘āfiyetde (12) ne gūnā ayakların tahrīk ider ise öyleçe tahrīk ider (13) ve kan gelmiş dizlerinden aşağıda istirhān eşer (14) yok lakin henüz nüzülden on beş gün kadar geçmiş idi (15) ki böyle bir eşer-i celīli müşāhede eyledim bir kaç ay geçmiş

62

(1) olma bu te’sīri ider mi tecrübe itmedim cān içre hıfz (2) itdüm ki şāyeste bir duhn-i şerīfdir **faşl** ma’lūm (3) ola ki eṭippā ‘indinde edhān-ı maḳbūlesi üçdür (4) evvelā **belesān yağ**ıdır ki şimdi ‘unḳan ğayri isti‘māl (5) ider yokdur ve biri daḫı **noḳud yağ**ıdır ve biri daḫı (6) **kiremit yağ**ıdır belesānuñ bedelidir ihtimām üzre (7) istiḫrāc olınsa belesān bu duhnüñ bedelidür dimek (8) mümkīndür eṭippā’-i müteḳaddimīn bu duhn ketm iderler ḫattā **ibn-i** (9) **baytār** merḫūm baña kimse ta’līm itmedi kendi ictihādum (10) ile buldum diyü ḫikāyet ider ve tarīḳ-i istiḫrāc tıb (11) kitāblarında muşarraḫdur lakin faḳīrūñ tecrübesi böyle (12) oldu ki bir miḳdār cedīd şu görmemiş tuğlayı (13) bir taş havānda noḫud kadar ḫurdalayup bir zarfda (14) ateş üzerinde bir iki sāt kadar terk eyleyeler (15) ta icinde milḫıyyetden maḫlūl ruṭūbet var ise zāil

63

(1) ola ve zeyt-i ‘atīki daḫı bir zarfda bir miḳdār ḳaynadalar ki (2) anuñ daḫı ruṭūbeti ḳalmaya soñra tuğla ḫurdasını (3) imkānī rütbe ḫarāretlü iken bir aştarda nışfını küçürek (4) ṭoldırup zeytten daḫı bir miḳdār vaż’ olınuş (5) ḫicāb ile taḳṭīr olınuş hemān su taḳṭīr ider gibi (6) bir adam bir günde yarım vaḳıyye kiremit yağına mālīk (7) olur ammā zeyti çok ḳomamaḳ şartdur meşelā ḫicāb (8) ile ateş üzre ḳonıldıḫda zeyt tuğlanuñ (9) üzerine çıkar ise taḳṭīre gelmez çıḳmaz ise (10) fi’l-ḫāl taḳṭīre şurū’ ider illā ya ḳışır ateş ile (11) oynamış adamlar güzel taḳṭīr iderler şimdi bu (12) şüretde taḳṭīrūñ fāidesi zeyt yağımız kendi rengde (13) taḳṭīr olur soñra bir iki gün geçdüḫde yāḳūt-ı aḫmer (14) gibi lema‘ān ider ve nüfuzı müte‘ārif olan kiremit (15) yağından ziyāde ve te’sīri mübālağadur tecrübe şehādet

64

(1) ider ammā meşhūr olan tariķde henüz iştarta- (2) -ya²⁸ vaz‘ itmezden evvel zeytūñ nişfi muhtariķ olup (3) gider ve taķdīr ziyāde şiddetlü nāra muhtāc ve (4) muḥātaralu bir tariķdür ki ednā bahāne ile tūtüşup (5) adamı müteḥayyir ider ve siyyemā taķtīre güc gelmesi gāyet (6) adamı ta‘cīz ider ve bu duhnūñ isti‘māli zikri mürūr (7) iden maḥallerde emrāz-ı bāredede iksīrdür ve (8) gāhīçe içürürler imiş ammā faķīr tecrübe itmedim (9) belki evvel iķtizā idende dirhemini birer gurūşa isti‘māl (10) iderdük soñra ḥaberimüz oldu ki bal mūmı yağıla (11) rağş iderler imiş zīrā yüz dirhem bal mūmindan (13) seksen dirhem yağ çıkar istiḥrācı asāndur **faşl** (12) bir miķdār **senderūsi** ḳapaca döğüp bir küçük iştarta (14) ile nār-ı ḥicābda leṭāfet ile taķtīr iderseñ aheste (15) ateş ile nişfindan ziyāde fi’l-ḥāl ḥāşıl eyleye bir kimesne

65

(1) eyyām-ı şitāda ‘azīm fāide ider ḥīn-i cimā‘da zekere (2) tıla olınsa elbetde ḥamle māni‘ olur ve recmūñ bile (3) emrāzını izāle ider kendi mālından sarḳana muhtāc (4) olan aḥbāba bir menfa‘atlı yağdur lakin muḥātarası budur ki (5) bu **yağı** terk itdüğü şüretde ḥaml taḥaḳḳuk ider ve eṭippā (6) cümle māni‘ çok eşyā taḥzīr ider lakin ekşerī rahmi (7) fesād idüp derdmendün helākine sebep olur (8) faķīr kendüm istiḥrāc ve tecrübe eyledim bir maḥalde bu duhnūñ (9) zikri görünmemiştir ne‘am senderūsi mışır bezri ile ḥall (10) idüp iķtizā iden maḥallerde isti‘māli meşhūrdur yoḥsa (11) binefse²⁹ senderūsi taķtīr ider görmedüm **faşl** edhān-ı (12) mübārekelerden bir daḥı **gül yağı**dır insānuñ bedeninde her ne (13) zūhūr ider ise şişler ve ḳaparçıklardan ibtidāsından (14) siḥr gibi te’şīr idüp def‘ ider ve mu‘tedil olduğından her (15) dürlü evcā‘a şifā-i maḥz̄dur bizüm tariķimiz bu yağda bir vaḳıyye

66

(1) gül yaprağını yüz dirhem dört bölük idüp bir bölüğünü (2) bir vaḳıyye zeyt yağıla ḳaynadurlar temām gül çürüdükde (3) çıkarup bir aştardan muḥkem şıkarlar ve gülün bir bölüğünü (4) daḥı izāfe idüp bişürüp şıḳup ke’l-evvel dört (5) def‘a tekmilinde bir tūlāni şişeye vaz‘ ve aḡzını (6) muḥkem şed idüp bir haftadansoñra başḳa bir metīn (7) şişeye

²⁸ Ebū Bekir Nusret, Mā Ḥazar MHK 7214 nolu nüsha s. 2b-5’te “iştarta”; III-6’da “iştarte”.

²⁹ a.g.e., MHK 1859 nolu nüsha s. 34a-6’da “نفسه” şeklinde.

esfelindeki gül ‘uşāresiñ geçürmeksizin (8) boşaldup hıfz ider eger soñra gene esfelinde ‘uşāre (9) zāhir olursa bir aħir zarfa daħı naql lāzım gelür zīrā (10) o ‘uşāre giderek duhnı ifsād ider ve eger bu ‘ilme bir (11) rāyihasız duhn ile olsa gül tamlası gibi bir yağ (12) olur hāşılı bu ‘amel bir günde olur şemsiyyeden a‘lā- (13) -dır ve rāyihasınuñ ziyādeligi elindedir bir güli nekadār (14) virebilürseñ rāyihası o kadār ziyāde olur (15) **faşl** yigirmi dirhem şirūgan beş dirhem kibrīt çiçegi

67

(1) karışdırup bir şişede yāhūd bir sırlı tencerede (2) latif ateş üzerinde beş altı sâ‘at kadār bir ağaç (3) pârçasıla karışdırarak **kibrīt** şirūganda (4) hal idüp siyah bir rūgan olur bu **yağ** ‘illetleri (5) gāliben boğazda ve ağızda zuhūr idüp ‘azım (6) eziyyet ider o vaqtd e bir iki dirhem kadarın kızdırup (7) gārgara eyleseler lakin bir çāryek sâ‘at kadār ağzını (8) tahrik eylemek şartıla soñra döküp ağzını gāsl (9) itmeyüp o hāletile yatur ekşeri virdigim adamlar bir kerre (10) isti‘mālinde hālāş oldılar ve şabaħlarda bir denk (11) kadār içmek kahve ile daħı ‘azım fāide ider bu (12) huşuşda bir kañtar ‘anber yağından eşrefdür (13) **faşl ferfiyyūn yağı** dürlü dürlü terkibler ile kitāblarda (14) mezkūrdur ammā faķir bu şüretde olan terkibūñ te’sirūñ (15) şiddet-i nüfūzın katı çok kimselerde kendü nefsumde

68

(1) müşāhede idüp intiħāb itmişdüm meşelā yüz dirhem (2) zeyt-i ‘atik ve on dirhem saħk olınmış ferfiyyūn (3) bir sırlı zarfda on sâ‘at kadār latif ateş üzre (4) tahrik iderek ferfiyyūn temām hal olduħda içine (5) beş dirhem balmūmı beş dirhem kalem cengār izāfe idüp (6) bir miqdār daħı karışdırup ateşden indireler burū- (7) -detden hāşıl olan evcā-‘ı mefāşıla ateş karşusunda (8) muħkem şürdükd e ma’lūm ola ki duhn-i ferfiyyūn ne (9) dimekdür iki def‘a isti‘māle ihtiyāc qalmaz lakin (10) ferfiyyūn saħk iderken ğubarı ğāyet eziyyet ider (11) hāzer lāzımdur meşelā saħk iden adam ağzını ve burnını (12) hıfz ider ve havānuñ ağzını bir şey ile setr idüp (13) ğubarını qalkmaqdan men‘ ider qaldı ki bu yağa mālīk (14) olmak āşikāre ta‘līm ile bu risālenūñ cümlesi (15) şerefde müsāvidür ki ketm yoħdur her kim isti‘māl

69

(1) ider ise itsün **faşl** şimdi müddet-i medîdede (2) sa‘y idüp kuvveden fi‘le çıkmış müşkil olan **altun** (3) **yağı** kaldı ki hükemānuñ ve eţıppanuñ mütehayyir oldukları ma‘nādur (4) bu faķire vaħy-ı ‘ilm cihetinden vāşıl olanı şadr-ı maħz (5) olmak üzere bilā teħāşī bu maħalle kayd eyledim ve bu daħı (6) ma‘lūm ola ki bir islām kaydında olan kimse bir miķdār (7) kizbi kend kalemile kitābabına kayd idüp kıyāmete dek her oķındukca (8) şalavāt-ı cāriyenūñ ecri gibi anuñ özrini taħammül cesāret (9) itmez ve‘l-ħālet hazihi bir adam çarşuda meşhūr olan (10) kibrīti bir tarīķile tebyiz idüp ateşe yanmasını izāle (11) eylese şu rütbedeki bir altun üzerine iki kırāt (12) kādār koyup ateşe gösterdükde altun anı icse (13) ve düp olındukdanşoñra vezn ider iki kırāt altun (14) ziyāde oldıgım müşāhede itdükde üç misli kādār (15) bu duhn-i kibrīti bir altun hażm idince levni dökilmiş

70

(1) karanfil rengine girüp ve kendine mülāyemet gelür ve bu (2) altundan ekl idenūñ mizācına elbetde i‘tidāl (3) sirāyet idüp me‘mülinden ziyāde havāşşına vāķıf (4) olur ammā hükemānuñ zikri bu altun yağı degüldür (5) zīrā anlaruñ terkibi beşā’iğden olur ki tarīķ-i (6) evsaţda derece-i ma‘den diyü zikr iderler ve insān (7) felāsefedürler rengine ve fi‘linde altundur lakin (8) sāir edhān gibi maħlül kılup şoñra ma‘deni altuna (9) karışdurmadukça şıbgı şābit olmaz bu kādārça ‘ilm (10) cihetinden faķirūñ ‘inde şābit oldı ve bu duhni (11) her vāşıl yapmaz belki zikr itdigümüz şüretde maţlubını (12) hāşıl idüp rāhat ider mes’ele gāyet az vaķtde (13) ve afeti katı çok ve her el yakışmaz ve ‘ādetā herkese (14) müyesser olmaz hālā maħz-ı ‘abes gibi bu kadarça yazdım (15) ki altun yağı ne dimekdür hükemā-’i müdeķaddimīn ‘inde

71

(1) ekle şāliħ bu iki şüretten ğayri olmadıgı bilinüp (2) şoñra müte‘aħħirīn emlāh-ı rūhları kuvvetile dürlü (3) dürlü şüretler ile altunı kebenkden çıkarup bir miķdār (4) havāş işbāt itmişlerdür diyü ekline kimse cesāret (5) itmeye taħrīr itdigümüz şüretleri tedbire kādır olan (6) aħara ta‘līm itmek yāħūd sultāna şu bir ‘acib ğuydur (7) diyü ihdā itmek muħāl kabilindendür hemān ben altun yağı (8) iderim demek ile bu ğuşūsda kāzim demek müsāvīdir (9) ammā efendi sen benüm bilmedigümden ğayri olmaz diyü da‘vā

(10) idersin dir iseñ faķırinem bildigümden ğayri olmaz (11) diyemem belki bir kırk kāmil bu fenne sa‘y idüp muḫāla‘a (12) itmedigüm kitāb ḳalmadı meşelā **beynās** ve **elyas lūḳā** eḳādīmün (13) gibiler ve ḥükemā-yı islāmndan **ḳābir** ve **tuġrāyī** ve **ibn-i erfa‘** (14) **rās** emşāli ḥükemānuñ ‘indinde bu iki şüretten ğayrı (15) ekle şālih duhn-i zeheb yoḳdur direm ammā efrenc bir şey’

72

(1) bulmuşdur benüm fehm itdigüm ‘ulūma muḫālif ma‘nālardur (2) baña taşdıķı lāzım degüldür ve bir kimseye isti‘māl (3) itmege izīn viremem ve eger bu iki şüreti edilleler ile (4) serd eylesem arzımuza muḫālif bir kitāb olur (5) ve hīç zıkr itmek enseb idi lakin adam bilürem ki (6) zehebü‘r-ra‘d isti‘māl ile helāk oldılar bu sebebden (7) ‘indimüzde bulunduĝı rütbe tenbih eyledük **faşl** (8) **büraklisüz** milḫ ile tır tır ile bir kibrīt tebyīz (9) idüp menāfi‘inde mübālaĝa taḫrīr eylemiş ḫāşılı faķır (10) daḫı ḫama‘ idüp isti‘māl eyledüm bir dürlü nef‘ini müşāhede (11) idemedim şoñra ḫātıruma ḫuḫūr eyledi ki kibrīt (12) beyāz olmaĝla buyüseti gitmez ğāyeti bir miḳdār-ı arziyye- (13) -sinden ḫalaş olur ğālīben edhāndan biri ile (14) ḫallolınmasa elbetde i‘tidāle ḳarīb olur nef‘i zāhir (15) olmaḳ muḫtemeldür diyü rodos ḫāḫininden me‘ḫüz bir miḳdār

73

(1) şīruĝanda ḫalleyledüm ḫāşşaları zuhūr eyledi ammā (2) tebyīzi su‘übetlüdür ammā şu‘übetine nazār itmeyüp (3) ‘amel itmek murād iden ya **büraklisüz** yazdıĝı ḫarīḳ ile (4) ‘amel idüp şoñra ḫall idüp isti‘māl iderik bir (5) a‘lā tebyīz olsa ki kipritüñ cümle sevādı (6) ḫıḳdıĝını müşāhede ideyüm dir ise bir kimyā ‘amelile (7) me‘lūf kimseye mā‘ür-rās ile kibrīti nişāşta gibi tebyīz (8) itdirüp isti‘māl eylese hemān altun yaĝı bedeli (9) olur dimek mümkindür ḫarīķi evvelā mā‘ür-rās teḫārik ider (10) şoñra kibrīti anuñla ḳaynadur ḳan gibi bir su olur (11) bu şuyı bir zarfda bir ḳaç gün terk eyledükde ta ki (12) sevādı sürme gibi rüsüb eyleye şoñra leḫāfet ile (13) şāfisin bir vāfi‘ zarfa alup üzere azar azar (14) muḳaḫḫar ğāyet keskin sirke virir ta cümlesi süd gibi (15) beyāz olunca bir mevzi‘de ğubārdan ḫıfz olınarak

74

(1) bir hafta terk ider lakin rāyihası gāyet kerīhdür aña göre (2) bir maħalle muħtācdur ki halka eziyyet itmeye o müddetde (3) temām rūsüb ider ve eczā-i zamānesi şuda kalur (4) üslüb ile üzerinden şuyını döküp yine ħall-i muķaţtar (5) ile ħalt eyleyüp bir kaç gün terk ider şoñra bayağı (6) şāf şu ile ħasl idüp terk iderek kibriti bir (7) laţif ħarāret ile kurudup andan şoñra ħall idüp (8) isti'māl ider lakin böyle beyāz kibrit siyyemā mā'ür-rā'sde (9) kemālile tedbīrler olınmış ola kimyācınıñ 'aklını selb ider (10) ve ile'l-an bir kitābda bu tebyizi bu tafşil üzre (11) yazmış görmedüm her cend yine muħterik ise de (12) kaderi gāyet a'lādur ve ketme şāyestedür bu ħuşūşda (13) hīç zikr olunmasaydı münāsib idi lakin gāyet nefāsetinden (14) ve ahāli'-i asitāne böyle latif ma'nālara bi't-ţab' itdüklerinden (15) kayd eyledüm belki himmetlü kibārdan biri ħuşūle getürüp

75

(1) yazdığımı fehm eyleyüp bu faķiri ħayr ile yad eyleye (2) zīrā belesān ţabī'atdur bi'l-ħavāşş mizācı 'avāriż-ı ħarībe- (3) -den taħhīr mütekeffil bir cevherdür ve mā'ü'r-rā'süñ keyfiyyeti (4) şabun yabduķları şudur ki her maħalde mevcüd ve (5) ma'lūmdur lakin bu ħuşūşda üç def'a kirec ile (6) kalaydan muşaffā olan şudur ki ele toķunmaķdan ħazer (7) itmek lāzımdır ve her def'a kalaya ve kirec cedid olmak (8) şartıla meşrūtdur **faşl** bir miķdār tecrübemüz sebķat (9) iden şulardan muħarrīr idelüm evvelā bu şudur ki vi- (10) -rem 'illetinüñ ibtidālarında ve hüzāl-i mefrūţ 'arīz olan (11) kimselere ve şiddet-i teħāfetden ħayzı münķaţı' olan (12) kadınlara ve fesād-ı demden neş'et iden emrāz-ı cildiye- (13) -ye ve kılllet-i nevmden şikāyet idenlere serī'u't-te'sīr ab-ı (14) ħayāta bedel bir şudur gāyet mektüm olan esrārdan (15) idi lakin faķir gāyet işā eyledüm terkibi budur altı

76

(1) vaķıyye ħāliş şıgır südi bir tencereye koyup ve bir (2) ķabuğı soyılmış inķir ķubuğı ile ķarışdırup ol (3) ķadār şabr eyleyüp ki süd ħaleyāna başlayup taşmaķ (4) istedükde ateşden indirüp üzerine bir iki līmün (5) şıķup terk ideler bir iki sā'atdenşoñra peyniri (6) sertaķdan (?) ayrup 5 direm baldırı ķara 5 direm benefşe 5 direm ķuşķonmaz köki (7) 10 direm rāzyāne kökinüñ ķabuğı 10 direm hindubā kökinüñ ķabuğı 3 direm hindubā toħmı (8) 3 direm lisān-ı şevr cicegi 10 direm eftīmün 3 direm rāvend bu

eczaları hürde (9) ince toğrayup bir gice inbiķde terk itdükdenşoñra (10) laṭif ateş ile taķtīr ideler ve rāyahasını zabt için (11) inbiķuñ eṭrāfi ve muķābil vaşlını ḥamīr ve çer-çeve kāğıdı (12) ile muḥkem şed ideler bu sertakdan (?) üç dörd vaķıyye (13) şu ḥāşıl olur ağızın muḥkem bağlayup aḥşām ve (14) şabāḥ üçer fincān ķadār isti‘māl idüp mevlā-yı (15) müte‘ālūñ bu şuda olan esrārını müşāhede ide

77

(1) ve tesmīn itmede nazīri yokdur [faşl] bir mübārek (2) şu dağı **noḥud şuyı**dur ki altmış üç tāriḥinde (3) bu faķīre özbek fuķarāsından ḥummā-yı rub‘ için ta‘līmi (4) ile taķtīr eyledüm ve zann iderim ki o vaķtde asitānda (5) bu şudan eşer yoğıdı ḥatta kütüb-i ķudemā-yı eṭıbbāda (6) mezkūr olan muķaṭtar şular var ise cümlesi (7) müte‘aḥḥirīnūñ bāḥuşūs eṭıppā-yı efrencūñ iḥtirā‘larıdır (8) ki keyfiyyet-i istiḥrācı budur ki bir vaķıyye ḥāliş **naḥve**ye (9) sekiz vaķıyye şıcaķ şu koyup yigirmi dōrt sā‘atden (10) şoñra taķtīr iderler ol istiḥrācda ḥummā-yı (11) rub‘a mübtela bir kimse için taķtīr ider iken henüz (12) iki fincān ķadār muķābeleğe geçmiş idi ḥummānuñ eşeri (13) zuhūr eyledi fi‘l-ḥāl için bir iki fincān ḥiddetlü (14) şuyı ‘alīle içürdüm yarım sā‘ate varmadan (15) [ve]cīhesinde bir ‘ırķ zāhir olup ḥummā munķaṭı‘ oldı

78

(1) ve ağız koḥusına iksīrdir meşānesinde ṭaş (2) tekevvün iden adama vācibdür haftada bir kerre bu şudan (3) aḥşām ṭa‘āmı eşnāsında iki fincān içüp şabaḥdan (4) ķārüresine nazar eyleye ki **naḥve şuyı** ne dimekdür (5) ma‘lüm ola ve üç ķarın ile içüp gice yatur (6) iken müşhil isti‘māl eylese vāfir şoğulcan iḥrāc (7) ider ve bir tāze kızuñ bedenine istiḥrā ‘arız olup (8) ‘ilācda müteḥayyir olmuşlar idi büyük vālidesi isti‘māl (9) ider imiş cebr idüp o kıza bir fincān ac ķarına (10) içürmüş fi‘l-ḥāl a‘zāsından istiḥrā maḥv olup (11) ‘āfiyyet-i tāmme geldükdenşoñra ḥālā ḥayatda birķac evlād (12) şāhibidür ve dīķ-ı nefes için bu şunuñ fevķinde (13) bir ‘ilāc dağı mütaşavver olmaz ḥāşılı sevdādan neş‘et (14) iden ‘illetlere iksīrdür ğaflet olınmaya **faşl** bu (15) şu dağı bir ‘acīb ḥāsiyetlü şudur çok tecrübe idüp

79

(1) emrāz-ı cildiyyede ve firengî ‘illetlere ve taşıyie-i demde (2) menāfi‘in müşāhade itmişizdür ve aşı-ı tertīb aqşemse- (3) -’d-dīn hāzretlerinūndür tārīki iki vaqıyye hāliş (4) güllāba altı dirhem rāvend ve beş dirhem kibrīt şuyı (5) katup aqşām şabāh yarımşar fīncān isti‘māl (6) idüp ve tesmīnde gāyet eşeri zāhir bir şudur (7) lakin kibrīt şuyını çarşudan alup isti‘māl eylemeye- (8) -ler imkān-ı rütbe iktizā itdükde ihtimām idecek bir (9) şudur zīrā çok hīle götürür siyyemā yehūd tāifesi (10) çıkarmış ola şunuñ menāfi‘i bedende kabanmaz (11) çibanları olan kimsenūñ hāqkında şifā-yı maḥz̄dur (12) tūl dirāz ḥummādanşoñra yāḥūd başka esbābla (13) süddeden şikāyet iden ‘alīle eger mizācı şu (14) icmege mā’il degül ise yüz dirhem rāzyāne toḥmı (15) ve yüz dirhem anīsün ve dört vaqıyye şu ile taqṭīr

80

(1) olup aqşām ve şabāh ikişer fīncān isti‘māl olına (2) idrār ile cevfinde istiskāya müeddā olaçak (3) süddeleri cümle ḥall idüp çıkarur ḥattā bu ‘illete mübtelā (4) bir adam bu şuya müdāvemet idüp haftasında bir legen (5) elvān-ı muḥtelife şoḡulcanlar şüretinde bevl yolında (6) füzalāt çıkdı diyü faḳire teşekkür eyledi **faşl** (7) bu daḥı bir ‘acīb şudur taḥkīk itdüm ki lakin muvaffaq olup (8) isti‘māl idemedim meşelā on vaqıyye şuya bir büyük (9) çeligi ihtimām üzre kırk kerre ateş gibi kızdırup (10) söyündürdüksenşoñra yigirmi dört dirhem maştaki (11) katup şuyunı taḥmīnen şülüsi gidince kaynadup terk olına (12) temām şāf olduḡda bir destide ḥıfz olına kibār-ı (13) eṭippa ittifāk itdiler ki kütüb-i tıbda ne ḳadār kebīr ma‘cūnlar (14) var ise menfa‘atde bu şu anlarunı fi‘lini icrā ider (15) **faşl ibn-i sīnā** kānūnda **et şuyı**nı zıkr ider buyurur ki

81

(1) bu şu ḡdā-yı şırf olup edviye maḳūlesinden (2) degül ise de za‘īf ḳalbi izālede nazīri bulunmaz bir (3) şudur diyü tārīki erkek kıvrıcık ḳoyun etinūñ ḳuvvetlü (4) maḥallerinden yarım vaqıyye ḳadār kırmızı et tedārik idüp (5) imkān-ı rütbe yaḡından eşer ḳalmaya ve bu laḥmı ḥurdalayup (6) bir münāsib tencerede ḳabaḡını kāḡıt ve ḥamīr ile muḥkem idüp (7) laṭīf ateş üzre bir miḳdār terk idüp tencereye yabışma- (8) -mak için ḳaldırup ḳuvvetlüçe taḥrīk ve yine ateşe (9) ḳor bir miḳdār şabr idüp yine ḳaldırup taḥrīk ide- (10) -rek iki sā‘atdenşoñra bir maḥalde ḥālī üzre terk (11) ider tamam

şogudukdanşoñra açup cem‘ olan (12) şuyı alup nişfinuñ üzerine bir miqdār şakız (13) yāhūd saħk olınmış bir denk kadār cevz-i bevvā eküp (14) ‘alīle içürürler ve hikmet-i gerdigāri teemmül iderler ammā (15) ekmek üzerine tuz komaħ mezkūr degüldür faķır bir dirhem

82

(1) kadar yarım vaķıyye laħme tuz ekseler münāsibdür diyü (2) taħayyül iderüm ta‘affün ħavfindan lakin şakız (3) yāhūd cevz-i bevvāsız isti‘māl olınsa istifrāğa sebep olur (4) zīrā ma‘de kabül itmez ħālā bu şu laħmda meştūr olan (5) rūhuñ şüretidür gūyā cisminden tefriķ eyledük (6) eger bir ma‘desi kuvvetlü adam yarım vaķıyye laħmı iştihā üzre (7) ekl eylese aña fāide idecek bir şudur ki zarūrī (8) şikleti keyfe dönmeκ iktizā ider idi şimdi ‘alīle (9) bir kaç sa‘ātdenşoñra bedeninde bir tāze kuvvet ve (10) kalbinde bir ‘azīm rāħat bulduķda şuya muħabbet idüp (11) eger ah itmez olur ve faķır ‘alīlimüze bu şuretdē ‘amel (12) müyesser olmadı ve bu keyfiyyet ma‘lūmumuz degül idi belki bir (13) büyük tencerenüñ içine bir taş ve taşuñ çevresine (14) kāmış pārcaları dizüp laħm yanmasun diyü kāmış (15) üzre tertib idüp kaķagını ‘aķsine kaķayup

83

(1) eṭrāfını ħamirleyüp iki sā‘at kadār ateş üzre (2) kaķagına mā-i pārid koyarak ziyāde kızduķça bir sünger (3) ile alup şovuk şu koyarak taşda vāfir şu (4) bulunup anı içürür idüm ve yine kuvvetine ve fāidesin (5) müşāhade ider idim ammā beher ħāl evvelkiden za‘īfdür (6) şoñra inbikden daħı ba‘z mülūke taķviyyet için taķtīr (7) itdüklerine vāķıf oldum laħmı iblige dizüp şīşe-i (8) fer‘inüñ esfeline dört parmaķ kadār kurı tuz (9) koyup üzerine şarkıdup fer‘inüñ aġzına iblerüñ (10) uçlarını baġlayup üzerine inbik geķürüp taķtīr ider- (11) -ler imiş ammā laħm tuza toķunmamaķ gerekdür bu şüret (12) mülūki şarf olur ki yigirmi beş dirhem günde içürür- (13) -ler imiş bu şüreti daħı kendi elimüz ile ba‘z aħbāb (14) için taķtīr eyledük ħāşılı bir vechle şuya bedel (15) tedāriküñ imķanı yokdur ve bu şuya kıyās ile

84

(1) kan iktizā iden naħīf ‘alīl için buġday unı şīşe-i (2) fer‘a ile ħammām-ı māriyede taķtīr eyledük böyle olınsa (3) bir fincān vaķıyye buġday hażīm itmiş kadār kuvvet virür

(4) ammā ne itdük ve ne idenleri işitdük lakin bu kadarça (5) yazdığımız sebebi kibār-ı evliyā'u'l-lahdan bir miqdār esrār (6) istimā'ı ve buyurdıkları haqq'al-yaqīn olduğına mebnīdür (7) ifādesi mümkün olsa et şuyı bu şuyun 'inde (8) maḥv olur **faşl** şerif şu daḥı **oğul otı** (9) **şuyıdır** 'uşāre ma'nāsına yoḥsa inbikden taḥhīr (10) olan şuyun bir vaḥıyyesinde 'uşāresinün bir (11) ḳaṭresinün ḥāşşası yoḳdur zīrā nihāyet leṭāfetinden (12) ateşe taḥammül itmeyüp anda maḥfı olan sır rāyihāsile (13) firār idüp bayağı muḳaṭṭar şu gibi ḳalır ve firengden gelen (14) rūḥ-ı şarābuñ ḥāşşasın icrā ider yoḥsa oğul (15) otı ile ta'affinün anda bir fāidesin görmedüm ḥamra

85

(1) me'lūf olanlara söz yoḳ ammā 'ilāc için isti'māl (2) iden beyhūde bir ma'şiyet itmiş olur hemān iḳtizāsı (3) maḥallinde döḡüp ve şıḳup 'uşāresinden yarım (4) fincān ḳadār içmek fi'l-hāl ḥāşşasın icrā ider (5) yāḥud eyyām-ı şitāda ḳurusını çay gibi içmek daḥı (6) 'uşāreye ḳarīb fāide ider faḳīr iki adam gördüm (7) şadırlarına vaca' 'arız olmuş vāfir müddet müdāvede- (8) -nşoñra iki daḥı füccāten vefāt eyledi o zamān taḥḳik (9) itdüm ki vaca'-ı şadr didükleri vaca'-ı ḳalb imiş (10) bundanşoñra bir ḳac kimseden vaca'-i şadırdur diye- (11) -rek oğul otı 'uşāresi ve çay gibi ḳaynadup (12) içmesile bu 'illet-i mühlike suhūlet ile zāil olduğımı (13) müşāhede eyledim ḳalbün eṭrāfında 'urūḳ ve ribāṭāt (14) çok olduğına bu 'illete mübtelā olan gögsinden (15) şikāyet ider **ibn-i sīnā** merḥūm oğul otunuñ

86

(1) ḳalbe itdiği tefrīḥ virdiği ve ḳuvvet yāḳut-ı aḥmerün (2) fi'line mu'ādildür diyü şenā ider vāḳı'a faḳīr daḥı (3) böyleçe buldum hele za'if ḳalbde sihre mübtelā olanı (4) bir içmede ḳurtarur şimdi bilā tertīb biḥasebi'l-iḳtizā (5) tecrübe olınan nefāyis müfredāt ve mürekkebāt ve leṭāfet birer (6) faşl ile mümtāz olmak üzre zıkr idelüm **faşl** (7) **senderūs** didükleri **zamguñ** aşlında iḥtilāf (8) olınmış kimi ma'dendür kimi zamḡdır diyü herkes kendi (9) 'inde şābit olan terciḥ eylemişler beher ḥāl a'zāya (10) ḳuvvet virir ve başdan mi'deye manşib olan ruṭubeti (11) ḳa't ider ve şeker ile müsāvī saḥḳ olup tütsi (12) virmesi fi'l-hāl nezleyi ḳa't ider ve bir dirhemi her (13) ḳangı maḥalden ḳan gider ise döḡüp ma'-i bārid ile (14) isti'māl der'aḳab ḳa't ider siyyemā burun ḳanını (15) kesmede sihre müşābih bir 'ilācdur ve on dirhemine iki

87

(1) dirhem zâm'-ı 'azlî koyup bedeninde kesret-i ruḡubetden (2) Őikāyet idenler aralıḡda bir dirhem ve belki laḡm u Őaḡm (3) Őāhibi ḡareketde Şu'ubet çekener birer miŐkāl isti'māl (4) eyleseler 'azīm rāḡata vāŐıl olup tevsīf-i nefis (5) ve kuvvet-i a'Őāb ve taḡlil ve ruḡubetde ḡāriḡ 'āde (6) ḡāŐŐalar müŐāhede iderler ḡattā faḡīr bir maḡall-i ba'ide gitmek (7) murād itdükde bir dirhem isti'māl idüp yürümede (8) aŐlā ḡa'b çekmem bunların cümlesi kerrātla tecrübeden (9) geḡmiŐ lāzım olacaḡ menāfi'lerdür lakin hüzel getirür eger (10) sirkencübil ile isti'māl olunur ise bu 'ilāc muḡtāc (11) olanlara bu daḡı 'azīm menfa'atdür ve keşret-i 'araḡı def (12) ve bir miḡdār feraḡ virüp ba'z emzicede bir laḡif (13) telyin itdüḡi görilmiŐdür ma'ahazā ishāl merrameni ḡat' (14) ider diyü müfredātarda mezkürdür **faşl ḡavlincān** (15) herkesün ma'lüm olan bir kökdür isti'mālinde anīsün

88

(1) ve kitre zamm itmek münāsibdir evvelā taḡviyyeti bir rütbe- (2) -dür ki ta'bire gelmez ve sür'at-i inzāli def'de hemān (3) tebevül itme ḡadār inzāl olmaḡ kendi iḡtiyārında (4) olup murād itdüḡi vaḡtde inzāl ider belki bir (5) ḡaç cāriye ile cimā' idüp her ḡaḡısına murād (6) ider ise aña ifrāḡ itmeḡe ḡudret gelür kendümde (7) tecrübe itmiŐ idüm lakin her mizāc bu 'aḡarı bu ḡadār (8) isti'māle rāzı olmaz zira ḡāreḡeti ḡālibdür ve ekŐeriyā (9) faḡīrden bālāda zikr olınan ḡall-i ma'ḡūd nüŐhasın (10) ḡaleb idenlerin ḡāline vāḡif olup dört dirhem (11) ḡavlincān on altı fincān Őudan iki fincān üçinciye (12) dek ḡaynadup bir miḡdār Őeker ḡatup aḡŐām ve Őabāḡ (13) ḡa'amları eŐnāsında ikiŐer fincān isti'māl eyleye (14) diyü tenbīh idüp bir ḡaç gün zarfında maḡlūblar ḡāŐıl (15) olduḡı ḡatı ḡokdur lakin yalnız taḡviyyet iḡün isti'māl

89

(1) idenler bu Őerbete bir dirhem anīsün ve bir dirhem kitre (2) izāfe itseler eḡıbbānuñ yazdukları üzre ḡāilesinden (3) emin olur ve döŐeḡe tebevül idenler 'ale'r-rīḡ bir dirhem (4) iki üç Őufūf eyleseler seyf-i ḡatı'dur **[faŐl]** (5) **üzerklik toḡmı** isti'māline muḡtāc olanlar yarım vaḡıyye (6) ḡadār mıŐır carŐusından tāzecesinden alup Őamanını (7) ve ḡaŐlarını ayırup üç kerre Őoḡuḡ Őu ile ḡaŐl (8) idüp bir timür tabada taḡffif idüp isti'māl (9) ider balḡamdan ve sevdādan 'āriż olan 'illetlere yatur (10) iken bir dirhemini aḡzına alup

bir miqdār şu ile çigne (11) meksizin sufûf ider evcā‘-ı mefāşıla siyyemā ‘ırķu- (12) ’n- nisā ve bedende olan riyāhı def‘ ider ve bedende cıbanlara (13) mübtelā olanlar isti‘māl eyleseler az müddetde hālāş (14) olur ve bu toħm böylece isti‘māl olunca saħķ olunmaz ve (15) def‘-i ŧabi‘iye imdād ider ve taķviyyeti ekşer emzicede

90

(1) ittifāķ üzre vāki‘dür hatta taķviyyete münkirlerden (2) birine bu haşşayı naķl idince varup vāfir zamān (3) isti‘māl eylemiş ve ben cāriyelere taşaddī itmeği mürüvvet (4) görmem dir iken iki cāriyesin bir günde şatdur- (5) -dılar ve aħbabımızdan bir kimse başdan ayağına dek (6) şişüp hattā gözleri bile ķapandı faķīrden bir ‘ilāc (7) niyāz itmiş- ler **üzerlik** hātıruma geldi iki dirhem (8) ķadarını şu ile isti‘māl idince ‘alīle bir nevm (9) ‘ārız olup sekiz sa‘āt miqdārı yatmış şabāħdan (10) bīdār olduķda şişden eşer yok gelüp ‘azīm (11) teşekkür eyledi ve buħūrı evrād ve ‘azīmet kıraatında imdād-ı (12) rūhānī sür‘atine sebep olur [faşl] ‘anber herkesün (13) ma‘lūmı olan envā‘-ı ŧıbbuñ eşrefi bir mübārek (14) ‘aķārdur bu fennüñ ‘ulemāsı misk ile ‘anberün ķangısı (15) enfa‘ ve eşrefdür diyü iħtilā itmişler faķīrün ‘indümde

91

(1) mizāca tābi‘ olur bir ma‘nādur diyü yoħsa uşul-ı (2) ŧıppa mürāca‘at olunduķda elbetde birisi eşrefdür hāşılı (3) bu iħtilāfdanşoñra ittifāķ itdiler ki her ne ķadār cevāhiri (4) cāmī‘ terāķib var ise içünde ‘anber olmayınca o terkīb (5) za‘īfdür ve murād kendi tecrübemüzi isbāt ile ‘anber (6) isti‘māl line meyl iden aħbāba bir tenbīh itmekdür evvelā (7) ma‘lūm ola ki ‘anber demi ğaleyāna getirür evsedī (8) māşer³⁰ iħdās ider bu ikisi dağı faķīre vāki‘ oldı (9) ictināb lāzımdur hatta kırķdan evvel isti‘māl line muħtāc (10) olan benefşe veya zamğ-ı ‘arabī anberin rub‘ı ķadār izāfe (11) ile isti‘māl eylesün diyü kibār-ı eṭıbbā irşād eylediler (12) bir adam elli altmış yaşına varduķda elbetde ķuvālara (13) za‘īf gelüp me‘lūfāt-ı ‘āriyelerinde dürlü dürlü (14) hāl zuhūr itmeğe başlar siyyemā cimā‘da ziyāde (15) kesel ve ‘aķabinde ķillet-i harāretten nāşī envā‘-ı ‘ilel zuhūrı

³⁰ Ebû Bekir Nusret, Mā Hāzar MHK 1859 nolu nüsha 47b-11: “māşer ya‘nī ditremek iħdās ider”.

92

(1) herkesüñ ma'lûmıdır bu hâletde zîkudret bulunan (2) kimse yüz dirhem gâyet laîf ateş ile kıvama gelmiş (3) 'asel içine on mişkâl meshûk 'anber izâfe idüp (4) ma'cûn eylese ve aḥşam şabaḥ ta'amlarından bir iki (5) sâ'at muḳaddem birer mişkâl isti'mâl eylese ve imkân-ı (6) rütbe qarlu buzlu şudan sirke ve yoğurt (7) ve fevâkih-i bârede isti'mâlinde berhîz eylese o kimse (8) bir hafta şoñra taḥayyül ider ki bedenine bir başka rûh (9) nefḥ olunup a'sâb ve dimağ mi'deye bir kuvvet-i cedîde (10) ḥâdiş oldu bu ḥuşûşda aşlâ şübhe yokdur (11) lakin on günden şoñra bir kaç gün terk idüp yine (12) isti'mâl ider ki âdet olmaya ve her yazdığımız ḥavâşda (13) perhîz şart-ı a'zamdur ve belki yalnız ḥımya ile 'ilâca (14) teşaddî itmeksizin her ne ḳadâr müşkil marâz olur ise (15) def olup gider lakin ḥımyasız iksîr-i a'zam isti'mâl

93

(1) eylese fâidesi olmaz ve bu ma'cûn ta'âmdan aḳdem (2) mi'deye nüzül itdükde rabbü'l-'âlemînüñ 'anber ile 'aselde (3) vedi'a itdüğü kuvvetle alâtında olan noḳşanı tekmi'l (4) üzerine isti'mâl olınaçak ta'âmı aḥsen-i vech üzre (5) hazm itmege müheyyâ ider bu şüretde 'âfiyetüñ küllîsi (6) münderic olmışdur lakin nefsine bu ḳadârca maşrafi (7) görüp 'anber şemâmeleri teşbîhanesinde memhûr ve kündî (8) emrâz-ı mühlîke ile aḥirete giden kibâr ḳatı çokdur (9) çokdur ḥattâ 'ulemâdan biri taḳrîri faḳîrden istimâ' (10) itdükde bir kaç şemâme var lakin ḥurdalanmış bu ḳadar diyü (11) isti'mâline cesâret idemeyüp vârişlerine ihdâ eyledi (12) raḥmetü'llâhi 'aleyhi bi'aynihi şerî'atde vârid olan a'mâl-i (13) şâliḥanuñ netîcesine îmânımız var iken taḳşîr itmez (14) vâki' olduğı gibi böyle ḥavâşş-ı şerîfenüñ daḫı (15) netîcesini bilmek 'amelini iḳtizâ itmez meger rabbü'l-'âlemîn

94

(1) ḳısmet idüp isti'mâline tevfiḳ ve iḥsân eyleye (2) yoḫsa insânuñ üzerine ḥuḳûku'llahdan şoñra (3) nefsinden aḳreb ḥuḳûḳuna ri'âyeti vâcib olaçak bir maḥlûḳ (4) yokdur meşelâ 'anber isti'mâline ḳudret var iken zamâne (5) taḫîblerine temellûḳ itmek kibâra lâyıḳ degüldür **faşl** (6) mi'de ta'âm ḳabûl itmeyüp istifrâğ itmek bir marâz-ı (7) mühlîkedür ve gâliben ma'dede şafrâ olmaḳdan zuhûr (8) idüp bu şüretde yarım dirhem şūmaḳ ve yarım dirhem (9) kimmûn ḳapaca dökülüp mâ-i bârid ile sufûf olunmaḳ (10)

fi'l-ḥāl kaṭ' ider ve bir iki sā'at mürür şorbā (11) üzerine na'ne eküp bir kaşuk isti'māl iderek (12) mi'desi haẓīm itmege başlar **ibn-i bayṭār** bunuñ fevķinde (13) bu 'illete 'ilāc bulmadum diyü i'tirāf ve faķır daķı kaṭı (14) çok tecrübe eyledüm lakin gāhice teḥallüf eyledi gāliben (15) şafrādan ğayrı ḫılṭuñ mi'dede feşādına bu saķ

95

(1) münāsib gelmedigündür ğāyetī fāide itmez ise istifrā' (2) ider yoḥsa zarar iḫtimāli bu kaḍār **faşl** bu terkīb (3) daķı taķviyyetde ruṭübetlü mizāc için daķı iksīr- (4) -dür kış günlerinde ikişer üçer dirhem isti'māl (5) olına tecrübe olındı evvelā yigirmi dirhem noḥūdı kaḅaca (6) döğüp kaḅuğını ayırduķdanşoñra bir daķı döğüp ve (7) eleyüp elli dirhem süd ile muḥkem bişürelere şoñra (8) zencebīl dār-ı fulful darcīn her birinden beşer dirhem (9) ve za'ferān bir dirhem ve hindistan cevizi ici iki (10) bucuķ direm ve şaķız beş dirhem döğüp eleyüp cümlesin (11) bir yere cem' idüp yüz elli dirhem 'asel kıvāma (12) getirüp ma'çün ideler müfredātdan ğaflet olınmaya (13) ve vücūdda olan 'illet-i ḫabīse ve vücūdda olan (14) kuruḫ ḫabīse için ve uyḫu vesā'ir mevād için (15) ve 'illet-i ḫasen için mücerredür oṭuz direm kükürt

96

(1) direm göz taşı direm dāne şaķızı direm bu (2) eczā'-i erba'a müsāvāt üzre olmaķ şarıladur (3) 'alīl olan kimse bir miķdār rūğan-ı zeyt ile avuc (4) ortasında alup geregi gibi iki elile ovışdırup (5) şem'a ide buna bundan a'lā 'ilāc olmaz **faşl** (6) **ḫabs-i ebvel** için on dirhem tere yağı altı dirhem (7) toz şekeri üç fincān şıcak şu ile şerbet (8) idüp içürürler bu babda ism-i a'zamdır bu daķı (9) nādir olmak vech üzre teḥallüf eyledi lakin zarar (10) yoķdur iki sā'ate varmaz bu şerbet ğāyet münevvedür (11) **faşl et yaran** didükleri 'illet-i ḫabīse ki gāhice (12) ekileye mübeddil olur parmağı yāḫūd eli kesmek iķtizā (13) ider ve tırnaķ diblerine 'arız olur bir şiddetlü (14) nüzüldür ibtidāsında bir dirhem afyonu yarım fincān (15) keskin sirkeden ezüp parmağını icine şoķar

97

(1) fi'l-ḥāl vaca'ı sākīn olur yarım sā'at miķdārı (2) ṭurduķdanşoñra ve afyonlu sirke ile bir astārı (3) ışladup üzerine şarar ḫavāriķdan bir 'ilācdur (4) taḥallüf itmez **faşl ateş yanığna** bir miķdār sirkeye (5) ḫınnā ḫalt idüp sürmek fi'l-ḥāl hic ateş (6) görmemiş

gibi olur kabarmaz ve vaca'ı bi'l-küllüye zâil (7) olur bu dağı havârikdandır **faşl kurd eşeni** (8) didükleri 'illet için on dirhem tuğı yemişı (9) arabide ĥabb-i kırtum derler mübâlağa döğüp petmez (10) şerbetile müstaĥleb idüp içmek her ne kıadar marâz (11) ve şiddetlü olur ise üç sâ'ate varmaz maĥv (12) ider ve üç dirhem inûsî egeden gecürüp içmek (13) dağı bu fi'li ider ikisini dağı tecrübe eyledüm şaĥîĥdür (14) **faşl nezleden diş dipleri şişüp** esnâna 'azîm (15) raĥâvet gelüp eger sür'atle 'ilâc olunmaz ise sağ

98

(1) dişleri kökünden kıaldırıp döker evvelâ bu 'illetün (2) şaĥibi başını tıraş idüp ziyâde döğilmiş kıaranfili (3) depesine kıodı muĥkem sürer şoñra beş direm zencebil (4) ve beş dirhem 'âkıırkıarĥâ döğüp parmağıla diş (5) diplerine sürer ağzından şâlya akıdup bir miğdâr (6) râĥat ider ve bir kıaç sâ'atden şoñra sürer bu üslûb (7) ile diş diplerindeki ruğubeti kııkarur dişleri (8) selâmetde kıalır ve şeker ile senderûs müsâvî (9) saĥķ olınup aralıķda tütsi virmek kıadar nezle'i (10) imsâk ider bir 'ilâc yokdur ĥattâ nezleden sü'âle (11) ĥalebe idüp nevme mâni' olduķda bu tütsi fi- (12) -'l-ĥâl sü'âli kıat' ider mücerrebemüzdür **faşl öksürük** (13) envâ'ına yarım fincân kıadar sâde yağı içmek 'azîm (14) fâide ider ve zarûrî bir miğdâr mi'deyi za'if ider (15) lakin şoñra def' olur bir şey' degüldür **şarıluķ 'illetine**

99

(1) bir iki ĥıyârı kıapuğıla bir taş bedende döğüp (2) ve şıkup şuyına bir miğdâr şeker izâfe idüp (3) 'ale'r-rîķ isti'mâl itmek bir günde gözlerden şafrayı (4) izâle ider ve muĥterik şafrâyı idrâr ile kııkarup (5) aķrab evķatda bu 'illetden ĥalâş ider çok tecrüpe (6) eyledüm ve darĥîn şuyı dağı bu fi'li icrâ ider gayri (7) tedbire ĥacet kıalmaz lakin vaķtinde bir nûr ise ĥıyâr (8) şu'i darĥîn şuyından aķvâdur **faşl burunda** (9) **zuhûr iden şikâķ ve kıurûĥa** kıaymaķ sürmek kıadar 'ilâc (10) olmaz ve serî'ü't-te'sîr 'akluñ tecvîr itmeyeķegi rütbe- (11) -de nef'i zâhir olur ĥaflet olmaya ĥattâ bir 'alîle (12) altı ay miğdârı cerrâĥ baķup 'âciz olduķdanşoñra (13) bir bârelik kıaymaķ bu şikletden ĥalâş oldu **faşl** (14) **sür'at-i inzâli def' için** beş dirhem pesâpâse (15) ve beş dirhem aķ günlük beraber saĥķ olınup yatur

100

(1) iken birer dirhem kadar sufuf olma bu 'illetde bir kuvvetli (2) 'ilacdur **faşl** bir adam **nisyāna** mübtelā olsa sinni (3) dağı elli ellibeşe varmamış olsa **ilācı** budur ki (4) zıkr olunur on direm egir ve on direm fulful-i esved (5) muhkem sahk olup bir vaqıyye şudan taħmīnen elli dirhem (6) kalınca kaynadup bu şu'ı yüz dirhem kıvāma gelmiş (7) şeker ve un beş direm asele içürüp ma'cūn kıvāmında (8) aħşām şabāh cevz-i bevva kadar isti'māl eylese bu (9) 'illet bi'l-küllıye zāil olur ve elli beş yaşına dek kayd (10) eyledüm ki zırā ihtiyārılıkdan neş'et iden 'illetlere 'ilāc (11) bir dürlü kapul itmez **faşl** cerāhatlı ruṭubetli uyuz (12) ları bir günde o 'illet-i mekrūhadan halās itmek (13) ğünāġınānā ünāġınā] didükleri 'aḡar-ı şerıfūñ ḡaşşasıdur (14) katı çok tecrübe eyledüm lakin ġāyet muḡnī olduğından isti'māl (15) iden kimseye lāzımdur ki aħşāmdan üç dirhem cöblerinden

101

(1) taḡhır olınmış sināmeki dört fincān şuda kaynadup (2) iki fincān kalduğda yatur iken içe ve şabağdan (3) üç çekirdek ğünāġınāyı sahk idüp iki dirhem (4) gülbeşekere karışdırup sıcak şu ile isti'māl (5) eyleye ta'amı ve rāyiḡa bu kadar hemān yarım sā'at geçer geçmez (6) 'amele başlayup birbiri ardınca beş altı 'amel ider eger (7) kesdürmek murād itdükde bir kaşuḡ līmūnlı şorbā yāḡūd (8) bir loğma etmek yarım fincān hehve fi'l-ḡāl kat' ider (9) bir celesī müşildür bu şüretde aşlā kusdurmaya (10) meyl itmez belki sināmeki aḡlātı müheyyā itdigünden aşlā (11) ġaseyān his olunmaz lakin üç çekirdek büyük adamlara (12) ve bir dürlü zararı yoğdur ḡattā **şālīḡ efendi** merḡūm (13) ma'şūmlar ve gebe kadınlara virdüm diyü ġāyetü'l-beyānda (14) bu 'aḡarı medḡ ider ve uyuzluğı bir şerbetile bi'l-küllıye (15) zāil itdükdenşoñra başda ve gözde ve kulaklarda olan

102

(1) 'illetlere 'azım nef'i zāhir olur siyyemā istışkāya müsta'id (2) bedenlere mā'ıyyeti ishāl ile 'āfiyet-i tāmme irāş ider lakin (3) uyuza lāzımdur ki bir zamān uyuzluğı terk idüp (4) ağızına geleni ekl itmeye ve cümle 'illetlerin şāḡibi her ne kadar (5) aḡmāk olsalar marazlarına zarar idecek eşyaları (6) bilürler lakin isti'māl iderler **faşl kurı gıcık** için ki (7) aña ḡakeh dirler üç dirhem civā'i bir miğdār ḡınnā icinde (8) tükürük ile mehmā

imkan öldürüp bedenine sürmege (9) kifāyet miqdārı kara günlük yağına katup parmağıla muhkem (10) qarışdıra eger duhn-ı mezkūr ğalīz olur ise iki (11) üç direm zeyt yağı katup bedenine muhkem süre ve yigirmi (12) dört sâ'atdensoñra hammāma varup kise ve şabun (13) sürine bu 'ilāça aslā bahā olunmaz ve isti'māl itmeyen (14) kıymetini bilmez hāşşa-i 'acībedür ve **ibn-i vaḥşiyenüñ** felāḥat (15) nāmesinde gördüm tecrübe eyledim bu daḥı şahīhdür

103

(1) bir adamuñ her kañğı maḥallinde *ḥukne* 'arız olsa benefşe (2) çiçegin döğüp o maḥalle süre kıyāmete kadar ḥukne 'arız (3) olmaz bu daḥı laṭīf ḥaşşadan faķīr ḥātıruma gelür ki (4) benefşe bulunmadukda yaprağı daḥı fı'li icrā ider **faşl** (5) **fatķ iķün** 'ilācdur buña mālīk olalı bir çü kadār da (6) taḥallüf eyledi ğalīben fatķ envā'ınuñ birine te'sīr itmez taḥayyül (7) eyledim lakin bu 'ilāc ile ḥalāş olanlar katı çokdur (8) terkībi budur iki üç aded kabunbağanuñ teknesi (9) şiddetlü ateşde beyāz ḥālīş olıncaya dek iḥrāk (10) itdükdensoñra havanda döğüp vezn ider meşelā (11) otuz dirhem kadār olur ise on beş dirhem bādem (12) yağı ile muhkem qarışdırup bir gün terk ider soñra (13) toksan dirhem revāk 'asel ile ma'cün idüp her gice (14) cevīz-i rümī kadar yaturken isti'māl ider ve fıṭıķdan (15) ğayri bedene kuvvet virür mübārek bir 'ilācdur lakin

104

(1) fıṭıķuñ şāḥibi marazına maraz-ı eşyā'ı daḥı ṭabībden (2) a'lā bilür 'aķabinde perhīz 'ilāc da lāzımdur **faşl** (3) **ḥunnāk** 'arız olan adamuñ kañğı tarafında ise (4) ol tarafda olan kavuğına beş altı tamlı sıcak bādem (5) yağı aķıdalar 'azīm rāḥata sebep olur zararlı bir (6) 'ilācdur **faşl ğāriķün** didükleri bir mübārek 'aķār (7) bu isimde meşhürdür ba'zı türkī müfrādātlarda kaṭran (8) göbegi diyü zıkr itmişlerdür leṭāfetle balğamı ishāl idüp (9) ve balğamdan 'arız olan emrāzuñ cümlesinde nef'i zāḥir (10) bir cevherdür a'lāsı ğāyet beyāz ve elile taķarrubuñ itdükde (11) nişasta ğibi olandur bu şüretde nādir bulunur hemān (12) beyāz ḥālīş olup taş bedende üzerine bir miqdār (13) şu serbüp dökdukdensoñra elekden gecürüp isti'māl (14) iderler bir mişkāl veya bir direm vaķt ü ḥāle münāsib 'asel (15) ile yoğurup noḥud kadar ḥablar idüp yine bal şerbetile

105

(1) olunduğda iki ya üç ‘amel ile balgamı ishāl eyler meşelā (2) şadırda ve boğazda şiddet-i nezleden ‘arız (3) olanlar ve habbeler ve ruṭubetleri tenķide bir şey’ maķāmına (4) kāmim olmaz ġāhice şadırında balgamdan ‘illeti olan kimse (5) bir dirhemine beş dirhem ‘asel izāfe idüp parmak ucıla (6) günde bir kaç def’a siyyemā yaturken acılığma iltifāb (7) itmeyüp isti‘māl eylese şü‘āl tahrik itdükce esās (8) vechile balgamı iḥrāc idüp rahat-ı ‘azımeğe sebep (9) olur ve bir dürlü zarar ihtimāli yoķdur ve bu cevher-i (10) şerīfün virdüğü fāide bir kaṅtār ‘anberde bulunmaz balgamı (11) marāzlar ve balgamdan şikāyet idenlere maḥz-ı ‘āfiyettür (12) eger isti‘māline tevfiķ müsā‘ade eyleser evcā‘-ı bāṭına- (13) -nuñ cümlesini izāle ider kıatı vāfir isti‘māl eyleyüp (14) ḥāvāriķ suretinde fāidelerün müşāhede eyledük (15) boğaz ‘illetine siñüzli yaprağı döğüp şuyını şıķalar

106

(1) ba‘dehü bir miķdār şap koyup eridükdenşoñra ol şu (2) ile ġarġara idüp aġzında tutup bir kaç def’a itdükdenşoñra (3) tükürüp bir ġayri şu ile yumayup yata biiznihi te‘ālā (4) şifā bula diğer nişadır döğüp bir miķdār şeker kıarışdırup (5) kalem ile boğazına üfüre nāfi‘dür **faşl** keşreti (6) kıanameti keşer iden edviye-i nāfi‘nün biri daḡı **sināmeki** (7) olup mışrīsi maķbül degüldür ve muşliḡi cöplerini (8) taḥḥirde mübālaġa itmekdür **şerbetinün** şüreti ġāh beş (9) ġāh yedi dirhem sināmeki yaprağı ve bir dirhem anīsün (10) on dört fincān şu ile kıaynadup taḥmīnen beş veya (11) altı fincān şu kıalduğda bir kıāseye ifrāġ idüp (12) elile muḥkem ovışdırup bir astārdan ġāyet şıķalar (13) ve bir miķdār şeker kıatup yaturken iki fincān ve şabāḡdan (14) kıızdırup baķiyyesin nüş itdükde asān vechile (15) miżāça münāsib bir kaç ‘amel ile sevdā ve şafrā ve balgamı iḥrāc

107

(1) ider bir şerbetdür ki zelzeleden berü vāfir kimesneden (2) sevdā ve sar‘a ve mālīhulyā mişilli müşkil marāzları izāle (3) eyledi ḡattā ḡavāle gelen mā‘şūmların sevdāsına defe‘at (4) ile içürem ma‘şum o ‘illetden ḡalāş oldu ve eṭibbā (5) ba‘de‘l-bülüg ‘arız olan şara‘ ‘ilāc kıabül itmez (6) diyü yazmışlar bi‘aynihi bu şerbetle kıırk yaşında ve otuz (7) yaşında adamlardan bi‘l-küllīye o müḥlik marāz def’ oldu (8) ḡattā ġalata sarāyında bir cāra birü yigit faķirden bālāda (9) taḥrīr olınan nüşḡa‘i ṭaleb itdükde

aḥvālinden su‘āl (10) ve fehm eyledüm ki cin degüldür bu şerbeti ta‘līm eyledüm tenīm (11) ider dedi ki kızlar bu şerbete rāzī olmayolar su‘al (12) eyledüm ki o kızlar kimdir dedi ki işte iki tarafta (13) otururlar görmez misin faķīre ḥayret geldi ḥiss (14) itdüm ki ‘alāmetlerin ḥilāfı nācār nüṣṣa‘i yazup virdim (15) yine geldi ki aṣlā fā‘ide itmedi bu kerre yanuñda gelen

108

(1) adama tenbīh eyledüm ki elbetde bu gice şerbeti içür ihmāl (2) itme diyü soñra bir ay geçdükte vāfir hediyye ile findıķlıya (3) gelüp teşekkür eylediler eṭıbbādan birinüñ ma‘şümına ḥavāle (4) nüṣṣası almıṣlar ve kendi rāzī olmaz imiṣ soñra (5) ma‘şüm ḥalāṣ olduķda gelüp faķīre cinnī ṭāife- (6) sinüñ vücūdını imān itdigini tebşīr eyledi biz daḥı (7) bu ‘abeṣ küfürden ḥalāṣına ḥamd eyledük bu şuretdede ‘ilāc (8) ile şifā‘ı müşāhede idince cinni bi‘l-küllıye inkār (9) itdiler lakin bizim i‘tikādımız cin ṭāifesi mevcūd (10) ve beşere ta‘arruz iderler ve ayāt-ı esmā ve ‘azemet ile (11) helāk olurlar yāḥūd şerlerini işāle ḳudretleri (12) ḳalmaz o ḳadār var ki cin ile marazı temyīz gücdür (13) ve sināmeki ḥavāṣşından bir adam bir aṣṭāra beṣ dirhem (14) sināmeki yaprağını baḡlayup bir destīde üzerine şu (15) ḳoyup her şu icmek iḳtizā itdükde günde bir kerre ya

109

(1) iki kerre bu şudan içe ḳabza mübtelā olan adama (2) yigirmi dōrt sā‘atde bir kerre def‘-i ṭabi‘ī asān vāki‘ (3) olur ve vücūdında ta‘affünden eṣer ḳalmaz ve efkār-ı fāsıde (4) leri def‘ ider diyü yakında bir kimse çok şu içmeden (5) ve ḳabzdan şikāyet eyledi ḥattā geçelerde bir ḳaç def‘a (6) ḳalkup şu icer imiṣ faķīr ḳabzdan ḥalāṣ için (7) bu şüreti ta‘līm eyledim iki üç gündensoñra o şiddet-i (8) ‘aṭeṣ bi‘l-küllıye zāil oldu ve der‘aḳab birine daḥı (9) yalnız ‘aṭeṣ için ta‘līm eyledüm o daḥı def‘ eyledi (10) bir ḥāṣṣa-i cedīde ve asān ve nef‘inüñ müşāhedesı (11) ve ‘āfiyetüñ vücūdı bu şuda bir dürlü inkār olmaz (12) **faṣl** istimā‘ındansoñra tecrübemüz daḥı işbāb itdi ki (13) bir adamuñ derledükce bir cedīd ḥavlı ile bir kerre muḥkem (14) silinmek bir sene ḥunnāḳuñ nüzüline māni‘ olur zīrā (15) eṭıppā yazdılar ki ‘araḳdan ḥāṣıl olan ruṭubet-i dimāḡa

110

(1) gāyet z̄ārar ider diyü pes ḥunnāka bu fi'li iden nezle (2) lerin envā'ına mu'annid olduğunda şübhe yokdur siyyemā (3) ba'de'l-ḥamām bu ḥuşūşa ihtimām-ı küllī lāzımdur ğaflet (4) olunmaya **faşl** yüz dirhem zāce ki aña kara boya dir- (5) -ler elli dirhem gühercile ve üç yüz dirhem şu ile (6) bir toprak sırlı tencerede bir pek kaynadalar iki (7) (a)parmak k̄adār eksildükde ateşden indürüp keçe (8) p̄arçasıyla cer ideler ve tencerede her ne k̄aldı (9) ise fā'idesi bu k̄adtuğlarına cer olınan şuyı (10) tencereye aheste aheste ateş üzerine koyup bir (11) şarı çamur gibi k̄alduğda yine üzerine yarım (12) vaqıyye k̄adār şu koyup yine kaynadalar iki parmak (13) eksildükde yine indirüp cer ideler bir şey' k̄alursa (14) tökeler ve mecrurı yine aheste aheste ateş üzre (15) bir şarı çamur gibi olunca kaynadalar üzerine yarım

111

(1) vaqıyye şu koyalar ḥāşılı üçincide mecrūr olan şuyı (2) ucurup kabaca camur gibi olıncaya güneşde yā- (3) -ḥud yanmadan ḥıfz iderek yine tencere icinde (4) kurıdalar şarı türāb olur şaḥk idüp bir şişede (5) ḥıfz ideler bir adamuñ dişi ağıduğda yāḥūd diş (6) dipleri şişüp zaḥmet virdükde enfiyye gibi bundan (7) isti'māl itdükde diş ağırsını kaṭ' ider sacar³¹ gibi (8) ağızından ve burnundan vāfir şalyalar ağıdup bir şey' k̄almaz (9) ammā bir miqdār burnı yaḳar elbetde toṛtu doḳunmamaḳ (10) olmaz şiddet-i cezbinden burun bir iki s̄ā'at tu- (11) -tuşmış gibi t̄urup şoñra def' olur belki biñ kerre (12) tecrūbe eyledüm bir kimsede bir zararını görmedüm ḥattā (13) o üstādımız **şām-ı şerifde** faḳire yazdı ki dünyāda (14) bir 'amele ḥayra muvaffaḳ olmaz ise bu enfiyye kifāyet ider (15) z̄ira **şeyḥ murādzāde** ile 'avdetde **şām**da şākird

112

(1) lerimüzden birine ta'līm itdim idi ḥāşılı bu enfiye- (2) -nüñ t̄ül dirāz kıssaları ve mehmūr ḥüccetleri ve ketm (3) içün tenbîhleri ve biñ altun ta'līm olındığı bir (4) risāle olmaḳ mümkindür ve ibtidā vāḳıf olunca k̄abül (5) itmedüm şoñra z̄arūrī muḥtāc olup iks̄ir-i a'zam (6) oldığını taḥḳik idince bu maḳāma işbāt eyledim ve bu (7) māddenüñ aşlı şelc-i ḥükemā envā'ından[du]r maḥ[m]ümların³² (8) içecek şuların ḳorlar bir

³¹ Ebû Bekir Nusret, Mā Ḥazar, MHK 1849 nolu nüsha s. 57b-1'de: "sihr".

³² a.g.e., MHK 1849 nolu nüsha s. 57b-13'te: "maḥmūmlaruñ".

zararsız ma'nādur belki (9) bizim māil-i tecrübe aḥbābuñ biri vücūda getürüp (10) 'ibādu'llāhuñ ḥalāşına sebep ola **faşl** yüz dirhem (11) kadar ḥāliş kibrīt şuyı kendi istiḥrāc itmiş (12) ola yāḥūd mu'temed kimesneden aḥz olına bu bābda (13) ihtimām olmayınca taḥrīr olınaçak ḥāşşa-i 'azīme kizb (14) olur ḥāşılı şışekar'a ve inbiķ ile laṭif ateş (15) üzerinde bir iki ögün terk olınuğda yüz dirhemden

113

(1) üç ya dört mişķāl bir laṭif ṭatlı şū tāķşīr (2) olunur şedd-i vaşlını muḥkem itmek vācibdür bu şuyı (3) kendüye münāsib şışede ağızını muḥkem şed idüp (4) ḥıfz eyleye 'ālemde bu mizāc üzre bārid ve raṭb (5) bir şū daḥı teḍāriküñ imkānı yoķdur pes añla ve cümle (6) ve ṭāğün ḥiddetlü ve ḥarāretlü semmiyyelü cerāḥat ki (7) bedende ḥāşıl olan cibandur bu şū hemān irişince (8) dekdür ğaflet olunur ise bir vaķıyyesi şiddet-i leṭāfetinden (9) bir sā'atde havaya münķalib olur bu rūḥ-ı kerīmi (10) bu maḥalle kayd iderken bu beyt zuḥūr eyledi **faşl** (11) ḥakīm ateşden eyler ab peydā şuyın buldursa da cāḥil (12) susızdur bu suyun pederi ateş oldı zāhir (13) kendine bu burūdet neden ḥāşıl oldı elbetde pederden (14) evlādına bir 'alāmet lāzımdur yoḥsa şübhe-i 'azīme (15) ĩrāş ider şoñra faķīr cevāb virdüm ki 'alāmeti

114

(1) vardur muḥaķķaķ lakin maḥsūsātđan degül ya'nı pederi (2) ateş oldığı o ḥakīmüñ 'indinde şābit olur ki bu (3) suyuñ ateş ile ittifaķ ve ittiḥād idüp bir daḥı (4) müfāraķatı muḥāl oldığı müşāhede eylese şimdi böyle (5) ḥakīm nevādirđen olınca müdde'ānuñ işbātı müşkil oldı (6) böyle nevādiri 'abeş bir şuğl oldığını bilerek (7) yazdum ki bir uşul ķā'ināta vāķıf ḥakīmüñ meşhūdı (8) olursa taḥķiķ eylesün ki ab-ı ḥayātı bulmaķ ile (9) içmek beyninde ķāf dağından a'zam mevāni' zuḥūr (10) ider imiş **faşl** ḥummā-yı rub' için kaç def'a tecrübe (11) itdümse işābet eyledi tezkireden aḥz eyledim bir direm (12) ğāriķün yarım mişķāl incü ve yarım mişķāl lāciverd (13) cümlesi bir şerbetdür ḥattā ba'z ṭalebe-i 'ulūma incüye (14) bedel şadef-i maḥlūlden terkīb eyledüm işābet eyledi (15) bir müşkil ḥummādur eger bir şādıķ ṭabībe ḥizmet iderse

115

(1) beş ay şavışmaz diyü yazmışlar bu terkîb ile üç (2) dört def ‘a tutmuşlar hâlâş oldılar **faşl emir** (3) **celebi** akrabâd beyninde buyurur ki firenklerde kuş (4) başturması vardır hattâ meşânesinde taş tekevvün (5) idenlere katı bahâlu şatarlar ve çok tenkîş³³ eyledim ahiri’ (6) l-emr vâkıf oldum ki islambolda kıya bülbüli dedükleri (7) ve ‘avâm beyninde bergirye ism ile zıkr olınan ma‘rûf (8) kuşdur ki bir dânesin ekl iden meşâne ‘illetinden (9) hâlâş olur lakin fakîr henüz tecrübe itmedim diyü merhûm (10) **emîr celebi** kibâr-ı eţibbâdan te’lifât şâhibi ve havâş ve (11) nevâdire mâ’il bir kimsedür akrabâd beyninde istihsân (12) eyledigimiz havâş birer faşıda zıkr idelim belki bir (13) derdmendin derdine dermân olur **faşl** verem (14) ‘illetine bu hâşşa yazup ve altı kimesnede tecrübe eylemiş (15) fakîr dağı bir kerre tecrübe eyledim işâbet oldu fehm

116

(1) itdüm ki evâilinden vasaţına dek mümkindür yoğsa (2) şüretâ hay ma’nâda meyyit olduđdanşoñra bir şey fâ’ide (3) itmez meşelâ iki fincân yağmur suyına yedi tamlâ bir eşek (4) kılağından tamladup bir ‘alîle ‘ale’r-rîk içürelere üç (5) gün ‘ale’t-tevâli arasın kesmeyeler hâşılı fâ’ide itmedigi (6) şüretde zârardan hâlî bir ‘ilâcdur **faşl** katı çok (7) adamlarda görülmüşdür meşânesinde tekevvün iden taşlardan (8) cerâhât hâşıl idüp müddet-i medîde çeküp helâk (9) oldılar zîrâ mağal muhâtaralu ‘ilâc tutmaz ve göze görünmez (10) müşkil bir ‘illetdir merhûm gâyet şenâ iderek vâfir âdemler (11) bunuñla bu habîş ‘illetden hâlâş olındı diyü tenbîh (12) ider ‘ilâcı budur ki insândan çıkmış kiraş çekirdeginden (13) vâfir cem‘ idüp ışıçak şü ve şabun ile ğasl itdükde- (14) -nşoñra muhkem şahk idüp yalnız bu sufüfdan sikencübîn (15) büzüri ve kerefis şuyıla aşşam ve şabâh birer mişkâl

117

(1) içürelere bir haftada hem idrâr ider ve hem qarhaları (2) oñıldur ve hem mecrâ’ı pāk idüp ‘illetden eşer kıoymaz (3) ve ‘alilüñ bilmesi lâzım degül te’emmül ile hikmet-i ilâhiyyenüñ (4) ‘âlemde sirâyetine ‘uğul mütehayyir olur lakin bu fakîre bir (5) kimse gelüp bu marâzdan vâfir şikâyet eyledi ve şihhat (6) bulınca ‘alîl olan zî kudret imiş her

³³ Ebû Bekir Nusret, Mâ Hâzar MHK 1859 nolu nüsha s. 58b-11’de “teftîş”.

ne me'mül (7) iderseñ iz'âf-ı muzâ'afı ikrâm olunur diyü 'azîm (8) ibrâm idince vâfir muqaddemât serd idüp soñra bu (9) 'ilâcı haber virince gâğab idüp kendiñe çelebî efendimize (10) böyle 'ilâc mı olur bilmem soñra itdiler mi yoğsa (11) 'alîl helâk oldu mı cehlûñ rütbesine bađ nazâr eyle ki (12) çelebinüñ helâkine râzî olur böyle 'ilâca râzî (13) olmaz bir vağârlu kimse idi fağîr malaıyada münâsib (14) ile insân necsinden bir mişķâl kuru bađ sova ile (15) ezüp yılan soğana içürse semmi cümle bedeninden

118

(1) mi'desine cem' olup cevz-i bevvâ kadâr bir şey' istifrâ' (2) itdirür diyü zıkr itmişidüm beş altı senedensoñra şıla-i (3) rağme giderken haber virdiler ki bir kıızı yılan soğmış (4) ve içürmişler vâkı'a bir sâ'ate varmamış istifrâ' (5) idüp cevz-i bevvâ kadâr bir hacer çıkmış cümlesi müşâhede (6) itmiş kıız halâş olmuş fağîr dağı kuıbu'l-'ađđâf (7) **şa'rânî** efendimize 'ahdinde görmüşidim bir adam helâkinden (8) halâş olacağı muhađđak olınca murdârdur diyü 'ilâcı (9) terk itmek o adamı kendi elile katl itmeye müşâbih bir (10) ma'nâdur **faşl** mecrâ yolındaki şaşı fi'l-hâl çıkarmağa (11) feryâdres edviyeden biri dağı yumurıa kapuđunuñ (12) kirecidür ki iki kırâğ kadâr yarım fincân ışıcağ şu (13) ile içürseler iki sâ'ate varmaz pâre pâre idüp (14) çıkarur katı çok tecrübe eyledüm lakin bu kirec ba'z kimyâ- (15) -cılar isti'mâl itdüğine binâ'en şişeşhânelerde yapur

119

(1) şatarlar hâşılı i'timâd olunur mağallinden tedârîki vâcîbdür (2) zîrâ hîlesiz bir şan'at kalmamışdur siyyemâ bu kabuğı kirec (3) itmek gâyet şu'übetlü ve cehennem ateşine muğtâc ve herkese (4) müyesser olmaz **faşl** bir terkîbde üç kâide muhađđakdur evvelâ (5) bel ağrısını giderür sâniyen burüdeti kemiklerden çıkarur şâlişen (6) tağviyyeti vardur ve terkîb **ibn-i baytâr**undur ve çok tecrübe (7) eyledüm tağallüf itmez çöplerden tağhîr olunmuş sinâmeki on (8) dirhem şakız sekiz dirhem ve ağ günlük dört dirhem ve toz (9) şekeri sekiz dirhem cümlesi başķa başķa sađķ vezn (10) olunur bir birine hâl itdükte bir mübârek sufûf olur (11) isti'mâli yaturken iki puçuk dirhem ya üç dirhem kadâr (12) şu ile içüp yatur bir iki 'ameldensoñra bel ağrısından (13) eđer kalmaz ve havâle gelen ma'şümlara süd anesine (14) virilür tecrübe eyledüm bir kaç def'a ma'şümlar bunuñla (15) halâş oldılar mağtakî keşîrü'l-berekât bir mübârek müfreddür

120

(1) ma'desinde ta'ām şıklet iden kimseler ta'āmdan bir iki (2) sā'at muqaddem mā'-i bārid ile isti'māl eyleseler o 'illetden (3) bi'l-külliyeye ḥalās olurlar belki ma'deye bu ḥuṣūṣda (4) saḳızuñ fi'lini bir vaḳıyye kırmız ma'cūnı itmez lakin saḳız çok (5) ve ucuz olduğundan iltifāt itmezler siyyemā def'-i ṭabī'ide (6) i'ānete muhtāc olanlara ḡāilesiz bir 'ilācdur lakin mā'-i (7) bārid ile isti'māl üslubında şartdur ve iki dirhem kadarını (8) dört fincān su ile ḳaynadup diṣ diblerinde şiş (9) olan kimse aralıḳda ışıcaḳ şu ile aḡzında bir miḳdār (10) tuṭup dōkseler 'azīm fā'ide ider ve iştihāda ve hazmda (11) za'f-ı ma'deye mübtelā olanlara on dirhem saḳız iki dirhem (12) cevz-i bevvā bir dirhem 'ūd izāfe idüp yaturken bir direm (13) bu sufūfdan tenāvül eylese bu müşkilden bi'l-külliyeye ḥalāş (14) olur ḥāşılı mi'deye 'arız olan emrāzuñ ekşerinde (15) maştaki şāfidür **faşl** müfredāt-ı celīleden biri daḡı vardır

121

(1) lakin isti'māli ḡāyet nādir ve nisyan mensiyyen terk olınan bir (2) 'aḳār-ı şerīfedür **dāvud** merḡūm yedi kısım tahrīr idüp (3) menāfi'-i külliyelerin işbāt eylemişdür a'lāsı ḥakk olıduḳda (4) benefsencū ḥall idüp maḡrūṭi şekil üzre olandır lakin (5) ihtilāt idüp ḳable'l-isti'māl yarım buḡday ḳadār cigneyeler (6) lisānı ve dudakları yakmaz ise şaḡiḡ cedvār oldıḡı (7) ma'lūm olur şiddetlü midür ḡāyet muḳavvī ve ziyāde müferriḡ (8) ve cehreyi ihtiyārlik 'alāmetlerinden ḥāfız bir müfreddür (9) faḳire medīne tarafından bir miḳdār vāşıl olup ḥālā (10) gice isti'māl iderim ve ḡükemā altmışından soñra tesmīn (11) olmaz dirler kendi nefsumde tesmīn itdigün müşāhede eyledim (12) ve **dāvud būḳraṭuñ** bu kelāmına i'tirāz ider ki ba'z (13) eczā'-i ḡarreye **būḳraṭuñ** ḡarāret-i ḡarīziyye'i iḡyā ider (14) diyü ḡükm itmesi altmışdan soñra tesmīn olmaz diyü (15) tenbīhine muḡālifdür vāḳı'ā **dāvud** merḡūm bu bābda şādıkdur

122

(1) ve **ḡacı pāşa** miḳdār-ı şerbetini iki ḳıraṭ yazmış lakin ibtidā (2) külline heves ile baḳ bir taraftan başılayup ve her gün isti'māl (3) itmeye soñra ülfet idince ziyāde itmek asān olur (4) ammā bu mübārek cevher tiz telef olur hemen bir miḳdar 'aseli (5) ḳıvāma getirüp ve cedvārı daḡı dōküp tiryāḳ şüretinde (6) ma'cūn idüp hıfz itdükdensoñra isti'māl itdükçe (7) bir küçük noḡud ḳadār kifāyet ider ve iki sā'atden soñra (8) gerek

cimā'a kudreti olsun ve gerek olmasun tabī'ata (9) bir havāhiş gelür ve ma'lüm ola ki muḳavvī müferriḥ maḳūlesi (10) gerek ma'cūn ve gerek şarāb ve gerek ḥubūb müzeyyenedür yoḥsa (11) 'ilācı degüldür meşelā mizācı balgām ile meū³⁴ olur reculiyyetden (12) ḳalmıḥ adama cedvār ve misk ve 'anber te'sīr itmez belki (13) ibtidā bedeni 'avārızdan taḥhīr ve balgāmı müvellid me'kūlāt (14) ve meşrūbāt dan perhīz idüp soñra muḳavveyātı isti'māl (15) itmek gerekdür ki eḣeri zāhir ola ve cedvār tiryāk-i kebīrūñ

123

(1) bedeli ve envā'-ı semūmuñ bādzehri olduḡı cümle eḥibbānuñ (2) müsellemidür faşl misk ihtiyār idenlere eyyām-ı şitāda ceste (3) ceste ikişer ḳırāḥ isti'māl itmek ba'z emzicede (4) aḥbābı mevṫī şūretinde fāideleri zuḥūr ider bundan (5) murād misk pek a'lā nev'īdür ve yehūdī ḫāifesiñüñ eline (6) geḥmiş ola ḳaldıki aḡız ḳoḳudur ve beñzi şarardur diyü (7) aḫıp ḫayyibātı terk iden 'āfiyetüñ ḳıymetini bilmez siyyemā gāñiḥe (8) isti'mālinde bu ḫaletler yoḳdur faḳīr iki mişḳāline muḫaffer (9) olup bir ḳış isti'māl eyledüm şafā ve 'āfiyetden ḡayrı bir şey' (10) görmedim ve mizācuma nisbet havāşş-ı 'anberden ekşer ve eḫhardür (11) ve ekşer eḫippā 'inde ḫayyibūñ cümle envā'ından eḣşefdür (12) lakin insān mütebaşşır olup bu 'aḳākīr-i celīleleri isti'māle (13) kudreti olduḡda kendi mizācına her ḳanḡısı münāsib gelür (14) ise aña müdāvemmet itmek gerek yoḥsa tevekkelli bir adam misk (15) veya 'anber isti'māl eyle diyü emr olunmaz meger bir 'illet-i maḥşūsda

124

(1) 'ilāc olmak üzre emr olma 'aḳākīr için 'ūd ve (2) 'anber ve cedvār ile misk bit gören aḥvālını taḫḳīḳ (3) ider bunlar meleklerdür teccsüm eylemiş yāḫūd kevākib sa'd (4) ḫālī'le 'umūm ḫalḳa itmezler naḫar ḡyā feleklerdür neşr (5) ve aḡrab vuḳū'ātuñ biri budur ki ḫükemādan bir ḫāife (6) insānuñ 'ömri kendi tedbīrine muḳavvızdur dilerse ḳaşīr (7) ider diyü kitāblar te'līf idüp dīn ḳaydında olmayan (8) taşdıḳinden tevāḳḳuf itmeyüp ḳabūl eyler ḫalebde iken bir (9) risālesin vāfir müḫāla'a eyledim lakin bir i'tiḳādımız (10) budur ki rabbü'l-'ālemīn bir ḳulına ḫül-ı 'ömri o ḳulına ilḫām (11) ve ḳuvātı'dan ihtirāza rüşd-i mütebeyyin ve ḳuvvet-i tām iḫşān (12) idüp murādu'llāha

³⁴ Ebū Bekir Nusret, Mā Ḥazar MHK 1859 nolu nüsha s. 68a-8'te "mamlū" şeklinde.

muvāfık ‘ömrini tekmîl ider ve i’tikâdı (13) aşlından fâsid olunca bu tedbîrleri kendüm itdim (14) diyü gâlaṭ-ı fâhişi ‘ilm-i şâhîḥ olmak üzere ḳabûl ider (15) ve bu ṭâifenüñ muḳâbili ve ehl-i islâmuñ kibârı bu

125

(1) rütbeğe varur ki kendini bulamaz ki aña fi’l sebt (2) eyleye ve ednâ mertebede bir adam ehl-i islâmdan bulunup (3) fehm ve idrâke ḳudreti oldukda taḥḳîk ider ki çok (4) şu içmek ve et’ime-i bâredeye mülâzemet itmek ve toḳ (5) ḳarıñla yatup uyumak ve keşret-i cimâ’a meyl itmek (6) bunlar insânuñ pedenine ‘azîm zarar ider ḥâletlerdür (7) ve ‘ūd ve ‘anber ve misk ve cedvâr mişillü ḥavâşş-ı ‘azîme (8) mezhâhiri olan eczâları vaḳt ve ḥâle taṭbîk ile isti’mâl (9) ḥavâşş-ı zâhire ve bâtınaya ḳuvvet virüp ve şehvete (10) teba’iyyetle isti’mâl olunan me’kûlât ve meşrûbatuñ bâḥuşuş (11) cimâ’uñ zararını def’ ve red ider bir şüretde ki şübhe (12) ḳabûl itmez ammâ ‘ilm-i muḥaḳḳîḳ eyleyene menâfi’i isti’mâl ve mazârı (13) terk idemez pes ma’lûm oldu ki insân şüretde muḥtâr (14) ma’nâda mecbûrdur murâdu’llahdan ğayrı ‘ulviyyet ve süfliyyâtda (15) bir şey’ vâḳi’ olmak muḥaldür ve bu ḥuşuş cebrî bir kimse

126

(1) inkâr itmez münâzağ fiḥ olan me’mûrât-ı şer’iyyeyi (2) irâde-i ‘abdin medḥali var mıdır bir başḳa mes’eldür maḥallinde (3) tafşîl olınmışdur eger insânuñ istiḳlâli olsa ‘ilm-i (4) yaḳîn ile bildiği zararı irtikâb itmez idi lakin rabbü- (5) ’l-‘âlemîn memleketine bir nizâm virmişdür ki sırrına vâḳıf (6) olanlar ḥayretde ḳalup îmân-ı kâmile ilticâdan ğayrı (7) çâre bulmamışlar **faşl** dîḳ-ı şadra ve keşret-i balğamı ve (8) nuzûcât taḥlîl ve izâle için çok tecrübe eyledüm şarmışak (9) ma’cûnidur lakin ihtiyârların boğazındaki balğam ‘ilâc ḳabûl (10) itmez hemân cehd idüp şu yerine bal şerbeti isti’mâl ve balğam (11) tevellüd idecek bârid ve ruṭubetlü me’kûlât ve meşrûbatdan (12) imkân-ı rütbe berhîz ider yoḫsa o balğam ğargara vaḳtinde (13) kendüyi ‘âḳibet boğar terkîb budur yüz dirhem soyılmış (14) şarmışak yüz dirhem ḥâliş şıgır südile bir toprak (15) tencerede ḳaynadup şarmışağı bir kaşuk ile ezer temâm

127

(1) sūd icdükde yüz dirhem rûğan-ı sâde koyup anı (2) dağı aheste aheste ateş üzre şarmışağa içüre (3) andanşoñra üç yüz dirhem rağvesi alınup kıvāma (4) ‘asel ile rağve ‘aselün üzerine gelen nesne ğarılır (5) ħalvası gibi pişirüp bir kâsede ħıfz ider ‘illet-i (6) mezkûreye mübtelâ olan yaturken cevz-i rümî kâdâr (7) isti‘mâl iderken eyyām-ı şitâda ola ve isti‘mâl iden (8) adam kırkı savuşup ve çokluk su içmege mübtelâ olmaya (9) zirâ bu ma‘cün elbetde ħarâret virüp zarûrî (10) şu içmege mużtar olunca elbetde ‘illet müzdâd olur (11) bu ħuşûsda şartı üzre isti‘mâl iden suhûletle (12) o balğamları gâh ağzından ve gâh tahlîl ile aşğıdan (13) def‘ idüp bu ‘illetden ħalâş olur ma‘cün-ı mezkûr (14) kâdimdür şoñra eţippâ ba‘z eczâlar izâfe itmişler lakin (15) fakîr böyleçe isti‘mâl idüp menâfi‘-i keşîresin tecrübe eyledüm

128

(1) faşl riĥ-ı bâşûr ki ‘amme-i nâs şimdi riĥ-ı tayyâr (2) dirler bir maĥalde maĥşûş olmayup esâfil ve e‘âlîde (3) ħis olur tezkirede **dāvud** merĥûm bu riĥı zıkr (4) idüp ‘ilâcı kuvvetlü muĥıll cünd ve sikencübîn ve ħillît (5) gibileri müşhil ile isti‘mâl itmekdür buyurur âĥbâbımızdan (6) bu ‘illete mübtelâ bir kimse böyleçe takrîr dağı itmişidüm (7) teftîş iderek **nūĥ efendi** te’lifâtında buldum (8) diyü bu müşhil terkîbi fakîre ‘arz eyledi vâĥı‘a **dāvuduñ** (9) zikreylediği eczâlar icinde mevcüd olunca zarûrî (10) bu terkîbden ħaber idüp cümlesini kendüye teslîm (11) eyledüm biĥamdi’llahi te‘âlâ işâbet eyleyüp kendüsi o ħablar (12) ile ‘azîm râĥat eyledi ba‘de çok kimselerün râzına (13) sebep oldı terkîbüñ eczâları bunlardur dârçîn (14) bir direm fulful bir direm anîsün bir direm zencebîl bir direm kıaranfil bir direm (15) maştâkî bir direm râvend bir direm sekbînec bir direm ħilt bir direm

129

(1) maĥmûde on direm evvelâ sekbînec ile ħillîtün üzerinden (2) bir zarfdâ bir fincân kâdâr sirke uçurup ħâzır ider (3) şoñra maĥmûdeyi ayva içinde bişürüp ve sâ’ir eczâ (4) ları dağı saĥķ idüp cümlesin bir birine ħalt ve bâdem (5) yağıla noĥûd kâdâr ħablar düzeler şoñra mizâcına göre (6) beşer ye(y)dişer dâne isti‘mâl ider eger riĥ tevellüd ider (7) eşyâdan ħımya mümkün olsa ‘ömrinde bir dağı görmez (8) ve bu ħuşûs imkânda olmayınca senede iki üç (9) def‘a bu ħablardan isti‘mâle muhtâc olur ğalesiz (10) bir

terkîbdür **faşl** ördek bahsi edhânda yazılan (11) gül yağıla hâlt olunup cimâ‘ vaktinde zekere tılâ‘ (12) olınsa evvelâ cimâ‘dan evlâd muhâkkağdur faķır bu hâşşaya (13) vâķıf olalı taħallüf itmedi lakin Şu ķadâr vardur bir (14) Şey’ ki ma’şüm ördeklük ider ve kelâm-ı laķife (15) ķıyâs olunmasun belki evveliyât aħkâmından bir miķdâr

130

şâdıķu’l-eşer ehil olan bilür **faşl** taşradan ‘amel (2) ile ishâli ķaţ‘ ider bir kaķif³⁵ terkîbdür nişâšta ile (3) sirkeden pelte tabh idüp bir miķdâr ķurı na‘ne ve (4) sumâķa hâlt idüp bir aştâr ile ‘alilüñ şadrından (5) göbegi üzerine dek Őıķak iken yaķı itseler fi- (6) ’l-hâl ishâli ķaţ‘ ider siyyemâ ma’şümlara ğâyet münâsibdür (7) ve havâdan iħtirâz ishâlüñ envâ‘ından bir rükn-i (8) a‘zamdur **faşl câbir** havâşş-ı kübrâsında yazar ki ağac (9) ķavunı ekşisini günde on kerre zinâ iden külhânî fâhişeye (10) bir hafta her gün yidürseler bundanşoñra bir zinâya (11) biñ altun virseler irtikâb itmeyüp tevbe-i naşûha (12) olmış ‘afifândan olur faķır daħı tecrübe eyledim şadukğdur (13) nisvân tâifesinden Őehvet-i cimâ‘ı bi’l-küllıye izâle (14) ider lakin bilmem şoñra iķtizâ etse i‘âde olur mı (15) olmaz mı hattâ bu yaķında bir kimse kerîmeme siħr itdiler

131

(1) diyü faķırdan rüĥânî ‘ilâc taleb eyledi ve aħvâlini (2) naķır u ķıtmîr tafşîl idince fehm itdüm ki iħtiyâruñ (3) siħr didiği ma‘nen ‘aşğdan neş’et itmiş bir belâdur ağac (4) ķavunı ekşisinden ķahve altı iderse o siħr bâtıllı (5) olur diyü tenbîh eyledim bir haftadanşoñra geldi ve Őükr (6) eyledi ki el-hamdü li’llah ağlaması kesildi ve uyumağa paşladı (7) ve saded digeriden eşer ķalmadı didükde yine faķır bir hafta (8) daħı isti‘mâl itdir gelecek hafta ĥaber getür diyü tenbîh (9) eyledim gelmedi bir kaç müddetdenşoñra rast geldüm göricek (10) maşrû‘ adam ayağuma düşüp ağlamağa başladı señ (11) beni böyle bir belâdan ĥalâş itdün diyü muķaddimen ‘ilâc (12) içün ĥocalar ve falcılar biñ ğuruş ĥarc itdüm dimiş (13) idi arķasında semmur pârçası var idi zî (14) ķudret bir adam idi bu ĥâriķ ‘âde bir ‘ilâcı elli dirhem (15) ķahve getürmeyince elbetde aña münâsib bir tabib daħı

³⁵ Ebû Bekir Nusret, Mâ Ĥazar Ma Hazara fi’t-Tıbb MHK 5334 nolu nüsha s. 38a-11’de: “laķif”.

132

(1) kırk elli gün zükkām ‘illetine maṭbūhlar virüp iki günde (2) bir kerre geldükçe ayak teri almaya mecbur olur ki bu bābda (3) ṭabābi‘uñ iḥtilāfātı erbāb-ı irfānı müteḥayyir itmişdür (4) faḳīr tecrübe’i dünyāya değiřmem lakin kıllet-i mürüvvete nazār eyle ki (5) iş temām olunca bir daḫı gelmege tenezzül itmedi **fařl** ‘ilel-i (6) ḫabīse de demi tařḫīh ve emrāz-ı cildiyyeyi **izāle** (7) ider bir mübārek ma‘cūndur řapārna³⁶ řubıcını sināmeki (8) rāvend her birinden onar dirhem anīsūn rāzyāne (9) ikiřer puçuk dirhem cümle muḫkem saḫķ olunup elekden geçürüp (10) ba‘de üç yüz dirhem kıvāma gelmiş řeker ile bir ḳā‘ide (11) ma‘çūn iderler maḫallinde bu ma‘çūnuñ řerbeti iki buçuk (12) miřķāldür diyü yazmışlar lakin faḳīr tecrübe eyledigümde iki (13) puçuk dirhem virüp ve üç dāne ‘ayāric ḫabı zamm (14) itdüm zīrā bundan murād her günde bir veya iki ‘amel (15) itdürmekdür bu řariķ ile bir cāriye bedeninde vāfir

133

(1) cıbānlar var idi riḫlarından mā‘adā cümlesin bir (2) haftada def‘ eyledi bu terkibe muḫtāc olan perhīzde (3) mübālağa idüp ma‘çūmı bedeniniñ kuvvetine göre isti‘māl (4) itmek lāzımdur ki nef‘ini müşāhede eyleye ve bir iḫtiyār (5) adamuñ ehlinde firenk ‘illeti var imiş ḫayli müddetden berü (6) ve bu ma‘çūndan virdüm bir ayda ḫalāř oldu ammā per- (7) -hīzinden ğayrı aḫvālinden ḫaberim yoķdur **fařl** (8) diř ağrısına eṭippā ḳatı çoķ edviyye tedārik idüp (9) yazmışlar lakin kāfī nām bir tıb kitābında buyurur ki ekřeriyā (10) diř ağrısı şafra mecārından ḫādis olur bu ‘illete (11) mübtelā olan fi‘l-ḫāl bir miķdār şafra‘i ishāl idüp (12) řoñra her řanđı edviyye’i isti‘mālitse ḫalāř olur (13) diyü vāḳı‘a güzel buyurmuşlar bir metin kelāmdur bu ‘illete (14) tekrār tekrār ‘ilāc itmek ‘illeti ziyāde ider belki te‘enni (15) ve fāřıla vācibdür eger diř řālim ve eṭrāfında virem

134

(1) yoķ ise bir miķdār ḫardalı dögüp benebeye sarup (2) ađzu maḫalline vaż‘ eylediği gibi vaca‘ sākin olur bu (3) nezleden zūhūr itmiş ise başına řaranfil sürüp sābıķ (4) taḫrīr olan zencebīl ve ‘aķırķarḫā sufūfi diř etlerine (5) sürer nezleden ḫāřıl olan veremlerin ruṭubetlerin (6) aķıdup rāḫat ider ve cürümiş diře bir hilāl ucıla (7) kibrit řuyı iřāl

³⁶ Kelime, Ebû Bekir Nusret, Mā Ḥazar MHK 5334 nolu nüsha s. 38b-18’de “řapārīna” şeklinde yazılmış.

eylese kat' ider lakin az müddetde (8) dişi pāreler bir kerre fakīr vāfir müddet bu 'illete mübtelā (9) olup müdāve]tden 'āciz olunca deligine kibrit şuyı (10) kodum def' oldu ve diş dağı pārelendi ve isābet (11) itdüm ki müş'ir bir garīb rü'yā dağı gördüm idi **faşl** (12) üç beş beyāz haşhaş on beş 'aded 'unnāb ve bir avuc (13) merçimek on beş fincān şu ile muhkem kaynadalar eger hunnāk (14) balgāmı ise sıçak ve eger demevī ise şovuk gārgara itdüre- (15) -ler her ne qadār tekrār ider ise o kadar rāhat idüp

135

(1) aşikāre her 'amelinde taḥlīl olduğımı müşāhede ider (2) bir mübārek gārgaradur **faşl** lehāt didükleri 'uzv-ı şerīfe (3) ki dilcük dimekdür gāhīçe nezleden şişüp sarqar (4) ve gāyet eziyyet ider bir muḥāṭaralu 'illetdür 'ilācı bir puçuk (5) dirhem mazı saḥk olup bir miqdār sirke ile kaynadup (6) depeye yakı itseler müddet-i qalīlede bu muvaḥḥiş 'illeti (7) def' ider **faşl** ḥavlincān şām fistuğı ve zencebīl her (8) birinden onar dirhem saḥk idüp bir birine qarışdırup (9) leyāl-i şitāda bir mişkal qadār isti'māl olına evvelā taqviyyetde (10) bīnazir sāniyen bir garīb telyīni vardur sālişen izdiyād-ı menīde (11) bir sırr-ı a'zamdur **faşl** fakīr kesret kitābda meşgul olduğundan (12) nāçār gözlük isti'māline muḥtāc oldum şoñra tezkire- (13) -de bu kühli görünce biḥamdi li'llah bir haftaya varmadı gözlükden (14) müstağnī oldum bir nefis sürmedür evvelā bār şeklinde aştār- (15) -dan bir kaç kise diküp iclerine saḥk olınmış senderūs

136

(1) doldurup defne yağına bu kīse'i fitil ider ve bir kırmızı (2) bakır tencereyi toprak qandilūñ dört parmak qadār mürteç'i (3) vaz' idüp her nevbette qandil temām yanmadıkça değışdürmez (4) bu tarīk üzre tencerede cem' olan sürmeyi bir bölük (5) mühreli kāğıda ḥıfz idüp şoñra bir şişeye naql idüp (6) iqtizā itdükde isti'māl ider ile'l-an bāşıraya kuvvet (7) virür bu kühle mu'ādil bir şey' tedārik [i]demedim **faşl** (8) zifti yaluñuz **yākūb** sürmesin aḥz eyledim bu dağı (9) iḥfāfi işlāḥ idüp ruṭubet 'aynı taḥfif bu (10) bir sümedür ve kerimdür qatı çok sürmedir **faşl** on (11) iki direm ḥadīd bürādesine üç direm nişādur döküp (12) qatup bir astāra bağlayup bir ruṭubetlü maḥalde bir ay (13) terk ider şoñra çıkarur saḥk idüp deymī şandaldan (14) geçürüp gāhīçe bu tütüyādan göze çekilse göze kuvvet (15) ve bāşıraya ḥiddet ve gālizat-ı ecfāni taḥlil ider bu tütüyāyı

137

(1) isti'māl eyledim ve bir 'acib rü'yā dahı gördüm soñra (2) te'emmül eyledüm ki felek-i mürebbih felek-i şems muttaşıl olduğından (3) 'aynihi münāsebet-i tāmmesi var lakin tafşili tül-i kelāma (4) muhtāc hemān bir şerif tütüyādur ammā yaturken çekilmez (5) belki gündüzlerde isti'māl olunur ve bu tütüyāya ihtimām (6) iden bir cevher ve köhne hancer mi olur yāhūd 'acem bālta- (7) -ları vardur isti'mālden qalmış böyle bir kıt'ayı tor- (8) -biden geçürüp bu tütüyāyı vücūda getürse zann iderüm ki (9) bahālî olmaz bir tütüyāya mālîk olur fakîr hātırumdadur (10) ammā muzaffer olmadım eger münāsebāt-ı 'akliyyeden bir şey' tedārik (11) olunmasda *fēbaşaruke elyevme hadīd* bu tütüyānuñ şerefine (12) işāretde kifāyet ider göze bir kühl-i yakīn tedārik ile (13) **nuşret** gitmeden berzaħa cehd ile hadīdü'l-başar evvel bir adam (14) yaturken yarım cevīz miqdār şeker isti'māl eylese (15) şabāhdan havās ve a'zāsını muntāzam bulup uyqusı

138

(1) sersemliğinden hālāş olur bir tatlu 'adetā isti'māl (2) idenlerüñ ma'lumıdur **faşl** bāsürdan efrāta kan (3) gidüp kesmede 'aciz olduğda dört beş dirhem (4) hıyār çekirdegini döğüp müstaħleb idüp içse fi- (5) -'l-hāl kat' ider bir serī'u't-te'sīr hāssadur lakin ve hele' (6) evlāda bu 'ilāc münasib degüldür zīra bāsür qanını (7) birden kesmek muhātıradır belki temām za'if geldükde (8) sā'ir tetrici kat' iden 'ilāclardan me'yūs olduğta (9) itmek gerek **faşl** meşhūr herkesüñ ma'lümü selc-i hükemā (10) kibritile gühercile yabılır ve hālā eṭibbānuñ isti'māl (11) itdükleri budur lakin bir adam on mefsül güherçileye (12) otuz direm hālîş kibrīt şuyı koyup bir ço'ada (13) hicābla laṭif ateşde beyāz qar gibi olana dek qaynadup (14) 'akd olduğda bir münāsib şişeye vaz' olunup (15) bir kaç gün ağzını açık terk eyleyüp bir miqdār rāyihası

139

(1) gitdükde muhkem sed idüp hıfz ider hālā bu selc hükemānuñ (2) gāyet a'lāsıdır hımyāt-ı maħrūkālarda ve tā'unda (3) bundan bir dirhemüñ ta'amı ma'lüm olacaħ qadār hindubā (4) şuyına katup harāretten müstevlī olduğca bir iki (5) fincān 'alīle içürseler ağleb emzicede gayrı 'ilāça (6) hācet qalmaz lakin hāzer idüp balgāmī hummāda virmeyeler (7) anlara münāsib olan sikencübīn içmekdir ve 'āfiyetde iken (8) 'ādetine muhālîfe şu içmege mübtelā olanlar bundan bir (9) mişkālūñ yüz dirhem gülbeşekere

karışdırup aralıkda (10) isti'māl eylese o muhātaralu aţeşden hālāş olur (11) ammā kibrit şuyında ihtimām itmek vācibdür ki bu risāle- (12) -de bir kaç kerre tenbīh olındı ve bu selci faķire ta'līm iden (13) kīmyā ta'līm itmiş kādār ešnān ider idim ve maḥallindedür (14) ve bu selciden noḥūd kādār bir finduk altını ya mecer üzerine (15) koyup bir cemre üzerine kōnsalar selc eriyüp ve tütüp

140

(1) gitdükdenşoñra bir fincān şuya bıraksalar altun şimdi (2) đarbḥāneden çıkmış gibi leme'ān ider ve iki parmak arasında (3) taşfiyyeden çok mülāyīm olmak üzre egilür ve bü- (4) -kilür lakin şuyını telef itmeyüp içeler sevdāyı def'de (5) 'azīm fāidesi vardur **faşl** bir adamuñ ellerinde ve ayaklarında (6) şiş olsa her neden olur ise olsun ve mizācında (7) şuya çokluk rağbeti olmasa otuz dirhem kıvāma gelmiş (8) 'asele on dirhem dār-ı fulful saḥķ idüp karışdırup (9) yaturken bir dirhem isti'māl eylese siḥr gibi eşeri zāhir (10) olur tecrübe olındı **faşl** vāfir müddetden berü isti'māl (11) itdigimüz ayāric-i ḥabbenūñ terkībini bu risāleye kayd eyledüm (12) zīrā ḥāşşa'i islābolda telyīn-i tabī'at kādār hıfz-ı (13) şiḥḥata mu'ayyen bir 'ilāc olmaz bu ḥabba mülāzemet iden (14) 'ömr-i bedeninde kūrūḥ ḥabīse görmez fi'l-vāķi' mübtelā (15) olanlardan akḥrab evkātında izāle ider meger tecrübe olınmışdur

141

(1) ve başda gözde olan 'illetleri giderür ve mi'deyi (2) ifsād itmeksizin telyīn ider terkībi budur şandāl (3) asārun dārcīn sūnbül gül kūrusu muķl-i ezraķ (4) her birinden altışar dirhem ve sefercelde terbiye olunmuş (5) mahmūde on dirhem ve altmış dirhem şabrı altı dirhem (6) maştakī ile evvelā saḥķ idüp ve eczāları daḥı (7) saḥķ idüp bir birine ḥalt eyleyeler ve mahmūde daḥı (8) terbiye olındukda şoñra içinde pelīn kaynamış şu (9) ile azar azar koyup taḥmīr eyleyeler ve ḥazır idüp (10) şuyı birden bire çok koymayalar zīrā çabuķ ḥamīr (11) olur ḥab kıvāmından çıkınca taḥfīf muḥtāc olur (12) ve bādem yağı i'ānetile noḥūd kādār ḥablar dizilüp (13) isti'māl olunur bu telyīni 'ādet iden kimse baḥār (14) geldükde bilā mūcib feşad ve ishāl ve ihtikāna muḥtāc (15) olmaz ve kātı çok kimse bu tedbiri bahārda idüp

142

(1) ağustosda envā‘ ‘illetleri mübtelā olanları gördüm (2) ve sebebini daḥı bilürem lakin tenbīh ‘ākıle kifāyet ider ve (3) ma‘lūm ola ki bu ḥabbuñ dirhemi bin altuna uçuz- (4) -dur isti‘mā itmeyen bilmez şoñra mizācına uydurup (5) iktizā itdükce haftada bir kerre iki kerre ya üç ya dört (6) ve ba‘z mizācda ikisi daḥı kifayyet ider ve temām şerbet (7) murād iden yedi veya toköz isti‘māl ider ise şerbet (8) fi‘lini icrā ider ve bu ḥuşūşda ḥubūblar ve ma‘cūnlar (9) ve ayāricenüñ envā‘ı kıatı çoқdur murād kendi teçrüpemüzi (10) kıayd itmekdür murād iden kimseler kendi elile tedārik idüp (11) kimseye muḥtāc olmayalar zīrā nef‘-i şırf ğāileden münezzeḥ (12) bir terkībdür kıaldı ki bi‘aynihi bu eczāları müheyyā itdükden (13) şoñra eczāları dört mişli revāk bal ile muḥkem (14) kıarışdırup ma‘cūn itseler iktizā itdükçe telyīn (15) için cevz-i bevvē kıadār isti‘māl olınsa ‘amel-i serī‘

143

(1) olup çoқluk tevaқkuf itmez ateş görmemek şartıla- (2) -dur ve ba‘zılar ellidenşoñra isti‘māl olunur dimişler (3) beher ḥāl ḥabbı ve ma‘cūnı kııymet kıabül itmez edviyyelerdür (4) **faşl** revs-i zübāb ki sinek necisi dimekdür menāver kıaşşāb (5) dükkānlarında ibler üzerinde kıatı çoқdur hemān iktizā (6) itdükde bir kıarış kıadar ibden kesüp bir fincān sıcaқ (7) bal şerbetile ezüp ‘alīle içürseler şuḥūnet (8) viremsalık envā‘ına ber‘ü’s-sā‘adür ḥattā faқīr kendi (9) elümle iki def‘a eyleveş didikleri kıılınca mübtelā olanlara (10) içürdüm bir sā‘ate varmadı ḥalāş oldılar ve (11) ‘alīl ‘ilācı bilmek lāzım degüldür zīrā ḥazer ihtimāli (12) yoқdur ki ḥazer olına **faşl** göz ‘illetlerinüñ cümle- (13) -sine bāḥuşūs şu inmesine müsta‘id olan gözi kııfz (14) için ğurūb-ı afitābdanşoñra şu içmek gerek bir hafta (15) bir adam tecrübe eylese şadāqatımız ma‘lūm olur ve telyīn daḥı

144

(1) göz ‘illetlerine ‘azīm nef‘ ider ammā şu içmemekden olan (2) ḥāşşa anda yoқdur ibtidāları ğāyet gücdür hemān imkānı (3) rütbe aḥşām ta‘āmını taқlīl idüp tuzlu ta‘āmdan (4) ḥazer iderek ülfet olunur mümkündür bir adamuñ gözine (5) şu inmek ‘alāmetlerinüñ ekseri zuḥūr itmişdür vāfir (6) müddet keḥḥāl elinde esīr idi yalnız bu tedbīr ile o ḥayālāt (7) ve za‘f-ı başar cümle şıḥḥate mübeddil olur zīrā bir encīr (8) bu- dağından kıabuğını şoyup bıcağıla kıazıyup burnı (9) kıanayan kimsenüñ burnına dürtse-

ler fi'l-ḥāl kat' ider (10) **ibn-i baytār** bundan aqvā bu bābda 'ilāc bulamadum dir (11) **faşl** istiskā-yı maḥmiyyeye bir dirhem karanfil döküp (12) şeker maḥlūṭ isti'māl iderdim ammā 'alilūñ şuya (13) rağbeti yođ idi bir 'azīm idrār gelüp her bacağı bir (14) yasdıđ kadār olmış iken ḥalāş oldu şoñra bir (15) iki def'a dađı isti'māl idüp temām 'āfiyet zuhūr eyledi

145

(1) ḥalā yes'idiḥü karanfilün bu ḥāşşa görmişidüm bir kerre (2) dağı fındıklıda bir cev[z] kadār istiskāya ṭablīye mübtela (3) olmış faķīrden istimdād eyledi faķīr i'tirāz eyledümki (4) böyle 'illetlere tedbīr itdigimiz yoğdur lakin dörd bucuğ (5) dirhem kerübā dedükleri toğmı döğüp zeyt yağı ile (6) yoğrup ac ķarnına cümlesini birden yemek istiskānuñ (7) envā'ına fāide ider imiş o derdmend eyitmiş vāķı'a (8) idrār zuhūr idüp o sene rāḥat eyledi ikinci sene (9) bahār geldükde yine ķarnı ve ayakları şişmege şurū' (10) eyledi yine eyitmiş faķīre ḥaber verdi o sene dağı rāḥat (11) eyledi şoñra tebdīl-i havā için taşra gitdi ḥāline (12) vāķıf olamadum murādum bu ḥāssa yazmadan budur ki (13) çü kadār perhīz ne oldığın bilmez iken bu kadā fāidesi (14) zuhūr idince elbetde berhīz ile bi'l-küllīye ḥalāş (15) mümkündür lakin ḥarāretlü kısmına 'ilāc müşkildür senā

146

(1) itdükleri müfredāt ve mürekkebātın faķīrde cem' olındı (2) taḥrīr idelüm eger kendi tecrübe dağı taşdığ itdi ise (3) maḥallinde taşrıḥ olındı **faşl** 'illet-i ḥabīse ecnāsından (4) ba'z kimsenüñ bedeninde temregü şeklinde ḥuşūnetlü (5) pāŗa pāŗa yaralar zuhūr idüp 'ilācına müteḥayyir olur (6) bu 'illet için iki dirhem 'ākırķarḥā ve iki dirhem kibrit muḥkem (7) saḥķ olınup ğāzīler ḥalvası gibi kıvāmda olınçağ kadār (8) 'asel ile ḥalt olınsa şoñra bir fincān sirke ile ḥall (9) idüp bu yaralara süreler 'acāyib menfa'at ḥāşıl olur (10) **ibn-i baytār**ındur **faşl** *fuvāk* 'illetine ki *mıçkurunđ* kadar bu 'illet (11) ishālden yāḥūd kaşdanşoñra 'arīz olsa katl ider (12) 'ilācı iki fincān arpā şuyına iki dirhem bādem yağı üç (13) dirhem nilüfer şarābı ve mercimek kadār afyonu ezüp 'alīle içür- (14) -seler ba'de'l-ķaza ve'l-ķader bundan a'lā olmaz (15) **faşl** *ḥırķatü'l-bevl* kaymağ içinde nīm bereşte yumurt ile ķahve

147

(1) altı itmek laṭīf ve ‘acīb şifādur **faşl meşānede taş olan** (2) kimsenüñ gāhice tāḳatından ziyāde vaca‘ları zühür idüp (3) o zaman yarım fincān sıcak tavuk yağı içürseler hem (4) sancu def‘ olur taşlar daḫı asān çıkar **faşl** burun (5) yarası müşetted olsa zırnīḫ-ı aḫmer ile şıḡıruñ budun (6) yaḡını merhem idüp sürmek ‘ilāc kāfidür **faşl** buḫḫatü- (7) -’ş-şavt boḡaz kısılıp şadā çıkımaḡdur fındıklı ḫaṭıbi (8) ḫālüm neye müncer olur diyü didüm ḳānunda **ibn-i sīnā** yarım (9) finduḡ ḳadār ḫıltīti bir fincān şıçaḡ şu ile ḫall idüp içse (10) fi’l-ḫāl o ‘illet zāil olur asān bir ‘ilācdur ve ezüp isti‘māl (11) idüp ḫuṭbede bir ṭenḫiḫ bile zāhir olmadı **faşl** aşı boya (12) dedikleri kırmızı toprak ki ba‘zılar bunuñ nef‘i ṭīn-ı maḫtūmdan (13) ziyādedür didiler bir dirhem ḳadār nīm bereşte yumurṭ ile (14) ekl eyleseler ne ḳada müşetted ishāl olur ise zabt idüp (15) ‘azīm fā’ide ider şovūḡdan zükkām olan bir ḳabza

148

(1) zeytūn yapraḡlarından ve bir miḡdār kökinden bir zarfda muḫkem (2) ḳaynatduḡdanşoñra indirüp buḫārına burnını ve aḡzını (3) ṭutsa ta su soḡıncaya dek aḡzından ve burnından (4) ruṭübetlü aḡıdup ve zükāmdan fi’l-ḫāl ḫalāş olur (5) bu ‘illetlere celilü’l-ḳadr ‘ilācdur ve bu zükkāmı aḡıtımayup (6) kesmek asāndur lakin şoñra ṭül dirāz gāḫ diş etlerine (7) ve gāḫ gözlerine inüp müddet-i medīde eziyyet ider ammā (8) nüzüle müntehī mādde böyle bir laṭīf vecihle cezb olup (9) ḫalāş olmak ni‘met-i ‘azīmdür **faşl** deñiz ḳablubaḡasınuñ (10) ḳanıla bir miḡdār arpa unı ile ḫamīr idüp masrū‘a (11) onar hab virseler ‘azīm nef‘ ider diyü **ibn-i bayṭār** zıkr (12) itmiş lakin faḳīr tecrübesine muvaffaḡ olamadum **faşl** (13) bir dirhem salḫıyye ki yılān ḫayuridür kavıdur bir mikrāş (14) ile toḡrayup iki dirhem un ile ḫamīr idüp (15) bişürüp bāsūr ‘illettine mübtelā olana yidürseler zāhir ve

149

(1) bāṭında bāsūrdan eşer ḳalmaya **faşl** at ziblīnüñ ṭāze- (2) -si bir astārdan bir dirhem gül yaḡına sıkup beş on (3) ṭamla aḡdıḡdanşoñra ḳarışdırup şıçaḡ olmaḡ üzre (4) ‘illetlü ḳulaḡa ṭamlaṭsalar fi’l-ḫāl cümle ‘illetleri def‘ ider (5) lakin ednāsı ‘illetüñ zühürından bir günşoñra ola ibtidāsında (6) olmaya ve ḳur at ziblīni ru‘āf-ı ḳın[f]āl şāḫibinüñ burnına (7) dürtsele fi’l-ḫāl ḳaṭ‘ ider bu iki ḫāşşa **cābirüñ** ḫavāşş-ı (8) kebīrindendür

diyü **ibn-i baytār** tenbīh ider baʿz aḥbāba böyle (9) ʿilācların zikri şakīl gelür ammā ʿillet zuhūrında bir vaqıyye (10) ʿūd-ı māverdı āt ziblinüñ fiʿlini icrā idemez ʿārif (11) olan teʿemmül ider ki ḥikmet-i ilāhiyyenüñ eczā-ʾi kâināta sirāyeti (12) böyle zāhir iken **beyt** gözin ac taḥkīk biraḳma elden baḳa (13) gör ʿāleme imʿān ile ey ehl-i hüner oḳınur ḥaṭladur (14) gerci kitāb-ı ʿālem ittihād itmege muḥtāc başıretle baṣar-ı (15) metīn sen- sin bu kitābuñ seni serḥ [şerh] itmedür māsivā

150

(1) her ne ise maḥrec-i zemīn ve iḥtar biri alā-yı heyūlata (2) iltifāt itmeyüp kör gelür kör gider **faşl** temregüye (3) ferfiyyün yağı ve kükürt beraber muḥkem merhem gibi saḥḳ olup (4) tılā olınsa bedenine bir zarar olmaḳsızın biʿl-küllıye izāle (5) ider bir ʿazīmüʾş-şān ʿilācdur **faşl** gāhıçe ellerde sigil (6) zuhūr idüp gidermesi şuʿubetlü degül ise de herkes (7) define çāre bulmaz ʿilācı her gün iki üç defʿa kibrit (8) suyu sürmek kökünden giderür tecrübe itdim şoñra renc (9) rūḥı bu fiʿli ider diyü yazmışlar gördüm lakin tecrübe itmedim (10) **faşl** telyīni ve ṭabīʿat ve defʿe ve balḡam ve envāʿ riyāḥı için (11) mübārek maʿçündür yigirmi dört dirhem sināmeki ve üzerlik (12) toḥmı ve muḳaşşer bādem ve cörek otı her birinden on ikişer (13) dirhem cümlesi saḥḳ olup yarım vaqıyye gülmeş şeker yāḥūd (14) ʿasel ile bir ḳāʿide tiryāḳ ḳıvāmında maʿcün idüp yaturken (15) gāhıçe cevīz-i rümī ḳadār istiʿmāl eyleyeler **faşl** zencebīl

151

(1) şam fistuğı ḥavlicān otuz dirhem saḥḳ olup mişli ḳadar (2) şeker izāfe idüp bir mişḳāl gāhıçe istiʿmāl olınsa (3) tekşīr-i menīde nazīri yoḳdur ve ṭabīʿatı telyīn ider ve eyyām-ı (4) şitāda ehline göre bir semmūr kürkten enfaʿdur ve istiʿmāl (5) iden sār fāideleri daḥı müşāhade ider **faşl** (6) göz aḡrısı için gāhıçe giçelerde ʿalīle uyḥu göstermez (7) yasız ḳoyun etinden ince kāḡıd gibi ḳatʿa olup ucında (8) ḳızdırup aḡran gözin üzerine vāzʿ olındığı gibi (9) vacaʿımı ḳatʿ ider ve bu ḥuşūşda maʿşūmlara ʿārız olan (10) şiddetlü süʿāle ençiri süd içinde bişürüp yidürmek ve (11) ḥavāşdan sünger bulunan taş taʿlīḳ itmek biʿl-küllıye ḳatʿ ider (12) yāḥūd taḳlīl ider eger eyyām-ı şayfda olur ise dilinde (13) finduḳ ḳadār baḡlayup gerdānınuñ çuḳurında mülāzım olmaḳ (14) şartdur ve iki birinc ḳadār cevdi vālidesi süd ile (15) ezüp içürmek güzel ʿilācdur ḡalīben sebebsiz

152

(1) ağlamak ʿarız olur eṭibbā bu şüretde elbetde sancusı (2) vardur ʿilacı ḥatem yağını gāyet letāfetle karnına sürüp (3) ovişdurmak fi'l-ḥāl sancusın katʿ ider dimişler vāqıʿa (4) fāʿide ider ve uyhusuzluk bir ʿazīm kederdür ve ʿilacı (5) bir kabza mārūl ve bir kabza dere otı bir miqdār ḥaṣḥāş (6) çiçegi vāfir şu ile muḥkem kaynadup şıqup turtusını (7) atalar ve bu şuya bir fincān şırūğın koyup şudan eşer (8) kalmayınca kaynadalar giçelerde bu yağdan maʿşūmuñ (9) şakaıklarına vecīhesine süreler otlar bulunmaz ise (10) toḥmlarını kaynadup istiʿmāl ideler lakin istanbulda (11) iki aylık maʿşūma tiryāk virürler eṭibbā bu vecihle rāzī (12) olmaz **faşl** taşfiyye-ʿi şavt için bir dirhem kerefes toḥmı dögüp (13) koyun südi ile içmek gāyet muşaffidür ve daḥı tırp (14) şuyını encir kaynamış şu ile içmek daḥı ʿazīm fāʿide (15) ider **faşl** müşilāt istiʿmālinden bir gün şoñra bir dirhem

153

(1) ḥāliş ʿūd mübālağa ile şaḥk idüp üç dört fincān (2) su ile kaynadup muşaffā kaldukda icsele şerbetden (3) ʿarız olan ḥalleri cebr idüp süddeleri açar (4) ve hāzmeye kuvvet virür ve aʿzānuñ raḥātını defʿ itmede (5) bīnazir ḥāşşadur ve çok tecrübe itmişdür **faşl** bir (6) miqdār çörek otını yigirmi dört sāt sirkede (7) ışladup baʿde taḥfif idüp muḥkem şaḥk olunup enfiyye (8) gibi gāḥiçe istiʿmāl olınsa dimāğa gāyet taḥviyyet virüp (9) ruṭubet-i fāsıdeyi izāle itmede naziri yokdur siyyemā (10) felc ʿilletine esir olanlara şifā-yı tāmduz gāflet olmaya ve (11) eger yağından enfiyyeye birkaç tamlı karışdırup gāḥiçe (12) istiʿmāl olınsa başdan cemʿ olarak şoñra felc (13) getürecek ruṭubeti taḥfif ider tecrübe eyledim eger (14) çokça istiʿmāl olunur ise nevmi taḥlil itdigi bu ḥaşşa- (15) -nuñ şāhididür **faşl** beyti ruṭubetlü ve ḥavası mükedder olan

154

(1) kimselere ikşirdür ekşeriyā eṭfālde şoğulcan tevellüd (2) idüp karnı şişer ve gerdanı incelür ve rengi şara- (3) -rur bunuñ ʿilacı semüz toḥmı muḥkem dögüp bir astār (4) içinde barmaıklar ile taḥrik iderek südini çıkarup (5) maʿşūma içürürler şoğulcanuñ envāʿı çıkarur ve bir (6) dürlü zararı yokdur günde bir defʿa içürseler (7) ʿazīm nefi zahir olur **faşl** tuzlu balgam için bir iki (8) kabza şekerli yaprak şu ile ḥaşlayup şuyını şıqup (9) atalar cirmine ḥalvā şüretinde bir miqdār bal katup (10) aḥşam ve şabāḥ ekşi-

lerden perhîz üzre bir cevz-i (11) rûmî kâdâr isti‘mâl eyleye her ne kâdâr müşetted olur bedeni (12) ihâta itmiş giderür bu ‘ilâc bu maraža iksirdür **faşl** (13) yanuk için mücerrebdür hınnâ ile sirke’ hal idüp fi’l-hâl (14) o maħalle süreler elma çürüğü daħı nâfi‘dür ta ħasen (15) süreler mücerrebdür diğeri ‘asel daħı süreler ve milħ daħı ekeler

155

(1) **faşl** baş ağrısı devâ ile gitmese bunu yazup başında (2) getüre biizni’llahi te‘âlâ sâkin olur *bismi’l-lâhi’r-raħmâni’r-raħîm* (3) *fe men kâne minküm marîzan ev bihî ezen min re’sihî fe fediyetün min* (4) *şiyâmin ev şadaqatin ev nüsükün*³⁷ **faşl** (5) ishâli kaṭ‘ itmede iksirde iki paralık firancılayı dö(r)t (6) pârça idüp bir pârçasını nâr dânesi gibi ateş (7) üzerinde kızdırup bā’de yarım vaḳıyye şu içine (8) vaṣ‘ idüp ol şuyı şurp iden kimsede ishâlden (9) eşer qalmaz torba yoğurdını ayran idüp şurp itme (10) kâdâr ‘ilâc olmaz **faşl** ħabs-i bevli olana tuzsuz (11) rûğan-ı sâde yüz dirhem toz şekeri **faşl** üç fincân (12) sıcaḳ su ile şurp idüp içeler bundan a‘lâ (13) ‘ilâc olmaz za‘îf sıtma için dârçîn yüz dirhem (14) gülbeşeker iki yüz dirhem bu iki dürlü eczâları ħılt (15) idüp siħri beşer dirhem miḳdâr yâħûd onar dirhem ekl

156

(1) iden kimsede sıtmadan eşer qalmaz **faşl** taḳviyyet için (2) mücerrebdür şıḳı turp şiyâh olmaḳ şartıladur rendeden (3) geçürüp gümec balı ile ħılt ide siħri iki dirhem miḳdârı (4) ekl ide gâyet mücerrebdür **faşl** taḳviyyet için kaḅuğı çıkmış (5) noħûd yigirmi dirhem şakız beş dirhem zencebîl beş dirhem (6) dâr-ı fulful iki dirhem cevz-i hindi iki puçuk dirhem za‘ferân (7) bir dirhem dârçîn beş dirhem evvelâ noħûdı elli dirhem koyun (8) südile bişürüp ve eczâları daħı cümlesi sâħḳ (9) idüp bir birine qarışdırup yüz dirhem kıvâma gelmiş (10) ‘asel ile ma‘cûn idüp iḳtizâ vaḳtinde üç dirhem kâdâr (11) isti‘mâl olına kış ise yaz günlerinde bir dirhem kifâyet (12) ider gaḫlet olınmaya kerrâr tecrübe olınmışdur **faşl** (13) taḳviyyet ve hażm-ı ta‘âm için ‘ud-ı mâverdî iki dirhem (14) şakız on dirhem cevz-i bevâ iki dirhem şekeri otuz (15) dirhem bunları muħkem saħḳ idüp nışf gülbeşeker kaşuğıla

³⁷ Bakara Suresi: 2/196.

157

(1) isti'māl olına ziyāde ta'āma iştihā virüp (2) hażm seri' ider (3) tertip olındı **fihrist bāb** bunlardur **evvelki bāb yemişler** (4) beyānındadır **ikinci bāb kıru yemişler** beyānındadır **üçüncü bāb** (5) **hubūbāt** beyānındadır **dördüncü bāb kıtuklar** beyānındadır **beşüncü** (6) **bāb etmekler** beyānındadır **altıncı bāb hayvānāt** etleri beyānında- (7) -dır **yedüncü bāb hāyvānātuñ a'zāsı** beyānındadır **sekizüncü bāb aşlar** beyānındadır **toķuzüncü bāb yağlar** beyānındadır **onıncı bāb** (9) şular beyānındadır **on birüncü bāb şerbetler** beyānındadır (10) **on iküncü bāb perverdeler** beyānındadır **on üçüncü bāb** (11) **güller** beyānındadır **on dördüncü bāb ıtırlar** beyānındadır (12) **on beşüncü bāb güvārişler** beyānındadır **on altıncı bāb** (13) **ırklar** beyānındadır evvel **yemişler** beyānındadır **on yedüncü bāb hevā'-i**

158

(1) **fuşül-ı erba'a** beyānındadır **on sekizüncü bāb kıaftānlar** (2) ve **kürkler** beyānındadır **nāmhā tabi'at menfa'at mazarrat** (3) **def'-i mazarrat yaş encir** ıssı ve yaşdur sidüñ(k) yoluñ pāk (4) ider yürek yelin ve bit ziyāde ider sikengübün ile yiyeler **yaş üzüm** (5) ıssı ve yaşdur tabi'at yumuşak ve semüz ider şusuzlık götürür (6) tatlu nār ile yiyeler **şeftālū** ışovuk ve yaşdur ısıtmaya eyüdür (7) yıl kıobarur sikengübün ile yiyeler **kara erik** şovuk ve yaşdur (8) tabi'at yumuşak ider ve ma'deyi süst ider sikencübün ile şeker ile (9) yiyeler **amrūd** şovuk ve kıurudur ıssı mizāca eyüdür kıulunca (10) yaramaz zencebıl perverdesi ile yiyeler **tatlu nār** ıssı ve yaşdur (11) öksürüğe eyüdür yıl ve şafra kıopur ekşi nār ile yiyeler (12) **ekşi nār** şovuk ve kıurudur ıssı kıigere eyüdür avāza yaramaz (13) bal hālvası ile yiyeler **ayva** şovuk ve yaşdur göñli eyü ider (14) kıulunca yaramaz hürmā ve bal ile yiyeler **tatlu elma** ıssı ve yaşdur (15) mu'tedil göñle kıuvvet virür ayak sekrin süst ider gülbeşeker ile yiye

159

(1) **ekşi elma** şovuk ve terdür 'akreb zehrine ve şafrāya mefāşıla yaramaz (2) şaru eski şarābla yiyeler **zerdālū** şovuk ve yaşdur ıssı mi'deye (3) iyüdür 'acele yemek yaramaz ıssı şu ile kıusa **aķ dud** şovuk ve (4) yaşdur ağız ağırsına eyüdür yürek ağırdur ıtrāfil ile yiyeler (5) **kāvun** ıssı ve yaşdur yüzi renklendirür mi'deye yaramaz sikencübün (6) ile yiyeler **kara dud** şovuk kıurudur kıavuğa ve mi'deye eyüdür yıl (7) götürür bişmiş şeker ile yiyeler **iküncü bāb kıuruyemişler** beyānındadır (8) **nāmhāt tabi'at menfa'at mazarrat**

def^c-i mazarrat **hurma-yı hindî** (9) şovuk ve yaşdur ıssı cigere eyüdür mi'deye iyaramaz aķānidle (10) yiye **cevz-i hindî** ıssı ve yaşdur gögsi yumuşak tutar yimegi gec siñür (11) aķāniyele yiyeler **hurma** ıssı ve kurdur şovuk mi'deye eyüdür avāza (12) yaramaz bişmiş haşhaşla yiyeler **kuru üzüm** ıssı ve yaşdur dim'āya eyüdür (13) kanı göyündürür yaş hıyār ile yiyeler **kuru incir** ıssı ve yaşdur (14) gögsi yumuşak tutar bit ziyāde ider bādem ile yiyeler **fistuk** (15) ıssı ve yaşdur dimāga kuvvet virür gec siñer aķānid bal ile yiyeler

160

(1) **finduk** ıssı ve yaşdur dimāga kuvvet virir gec siñer aķānid bal ile (2) yiyeler **bādem** ıssı ve yaşdur gec süst ider gec siñer şaru şarāb ile (3) yiyeler **kesdāne** şovuk kurdur havāya ve ishāle eyüdür gec siñer maştaki ile (4) yiyeler **unnāb** ıssı ve yaşdur kanı şāfi ider mi'deyi süst ider yaş (5) kişmizle yiyeler **igde** şovuk kurdur süstlügi giderür mi'deyi kurdur (6) aķānid ile yiyeler **köknār** şovuk ve kurdur ishāle ve şafraza eyüdür (7) gec siñer bal ile yiyeler **koz** ıssı ve kurdur mi'deye virir boğaz (8) gecürir bādem ile yiyeler **üçinci bāb** *hubūbāt* beyānındadır *nāmhā* (9) *tabi'at menfa'at mazarrat def^c-i mazarrat* **nişāšta** şovuk (10) ve yaşdur şafraza eyüdür gec siñer tatlu ile yiyeler **buğday** (11) ıssı ve yaşdur ceyneyeler çibana eyüdür bit ziyāde ider tatlu ile (12) yiyeler **arpa** şovuk ve yaşdur kūrüs-ı ahlāta eyüdür yürek (13) ağrısına kav-ı turp yiyeler **erişte** ıssı ve yaşdur tok tutar za'if (14) mi'deye yaramaz bādem yağla yiyeler **birinc** ıssı ve kurdur ıssı mā'deye (15) eyüdür kұлunca yağ ile ya süd ile yiyeler **nohūd** ıssı ve yaşdur

161

(1) *tabi'at* nerm ider bögrege yaramaz haşhaş ile yiyeler **bögrülce** (2) şovuk ve kurdur ısıtmaya ve öksürge eyüdür dişi za'if (3) ider bādem ıyağıla yiyeler **mercümek** ıssı kurdur mu'tedil mi'deye (4) kuvvet virir māliḥūlya götürür şalgam ve bāncārla yiyeler **bākla** (5) **mışrı** ıssı ve kurdur yürek ıssısına eyüdür gec siñer sirkeyle (6) yiyeler **yaş bakla** şovuk ve kurdur öksürge ve sıtmaya eyüdür (7) arka ağrısın götürür bal ile üzümle yiyeler **bādilcān** ıssı (8) kurdur iştihā götürür sevdā koparur yağla sirkeyle yiyeler (9) **mārül** şovuk ve yaşdur kanı şāfi ider göze yaramaz kerefesle (10) yiyeler **göynek** şovuk ve yaşdur ıssı çigere eyüdür gec siñer (11) yüzerlikle yiyeler **kerefes** ıssı ve kurdur süddeleri açar (12) gec siñer mārulla yiyeler **gendenā** ıssı ve yaşdur bevāşıra

eyüdü (13) dimāğa yaramaz şuşām yağı ile yiyeler **tarhūn** ıssı kurdur (14) ta‘āmla yiyeler şuşadır kerefesle yiyeler **na‘nā’** ıssı ve kurdur (15) mā‘deye kuvvet virür şehvete gemdür mārūl ile yiyeler **şoğan**

162

(1) ıssı ve yağıdur şehveti ziyāde ider baş ağrıdur sirke (2) ile yoğıurd ile yiyeler **fulful** ıssı ve terdür balgam keser çigere (3) eyüdü kanı yıkar şarābla hummazla yiyeler **sarmısak** ıssı (4) ve terdür zehirlerūñ tiryakıdur dimāğa yaramaz cerble ya tatlu (5) ile yiyeler **isfanāh** ıssı ve yağıdur şehveti ziyāde ider (6) mi‘deye yaramaz herle ile yiyeler **havic** ıssı ve yağıdur şehveti (7) ziyāde ider kanı yıkar sirke ile yiyeler **şalgam** ıssı ve yağıdur (8) gögsi nerm ider yil kıparur yağıla sirke ile yiyeler (9) **kabak** şovuk ve yağıdur şovukdur yil kıparur hardal ile (10) yiyeler **kelem** şovuk ve yağıdur tabi‘at nerm ider unutsāklık (11) götürür semüz etle yiyeler **zencibil** ıssı ve kurdur mi‘deye (12) ve çigere eyüdü boğaz kurdur sikencübün kandle yiyeler **za‘firān** (13) ıssı ve kurdur reng-i rüyı tāze ider iştihāyı keser az yiyeler (14) **dördinci bāb katıklar** beyānındadır *nāmhā tabi‘at menfa‘at* (15) *mażarrat def‘-i mażarrat* **koruk şuyı** şovuk kurdur şafrāyı

163

(1) sākın ider gögse yaramaz cerb tatlu ile yiyeler **sirke** (2) şovuk ve kurdur şafrāyı götürür dimāğa sekre yaramaz bal ile (3) ya şeker ile yiyeler **tuzlu zeytūn** ıssı ve kurdur mi‘deye (4) eyüdü baş ağrıdur cezb ile yiyeler **taze yoğıurt** şovuk yağıdur (5) mu‘tedil bögrege eyüdü ısıtma götürür kişmiz ile yiyeler (6) **ekşi yoğıurt** şovuk ve yağıdur şusuzlğı giderür etene yaramaz (7) bal ile ağız yuyalar **yaş beynir** ıssı ve kurdur tabi‘at (8) tutar bögrege yaramaz semüz etle yiyeler **yaş beynir** şovuk ve yağıdur (9) semirdür südde götürür bal ile kızla yiyeler **tere yağı** ıssı ve yağıdur (10) herkese eyüdü mi‘deyi süst ider bal ile şeker ile yiyeler **yumurta** (11) ıssı ve yağıdur fütān-ı (?) **فطان** şehvete eyüdü kıtası gec siñer eski (12) şeker ile yiyeler **kaz yumurtası** mu‘tedildür galiz bevl çekene (13) eyüdü kılınc götürür şakız ile yiyeler **beşinci bāb etmekler** (14) beyānındadır *nāmhā tabi‘at menfa‘at mażarrat def‘-i mażarrat* (15) **tennur etmegi** mu‘tedildür semüz ider cigere südde götürür māyesi çok gerek

164

(1) **beksimāṭ** ıssı ve kuru dur tiz siñer uyuza yaramaz cerb işleyeler (2) **hamırlü etmek** gälizdür iş işleyene eyüdür yürece yil (3) getirür zencebıl perverdesile yiyeler **altıncı bāb etler** beyānında (4) dır *nāmhā ṭabī‘at menfa‘at mażarrat def‘-i mażarrat* (5) **geyik eti** ıssı ve kuru dur kılınça ve laqvaya eyüdür siñiri kuru dur (6) yağıla ekşi ile yiyeler **koşun eti** ıssı ve yaşdur hic zararı yokdur (7) çok yemesi zarar endāze ile yiyeler **tavşan eti** ıssı ve yaşdur (8) virür semirdür uyutmaz kimyün ile yiyeler **kuzı eti** ıssı ve yaşdur (9) tendürüst adama eyüdür mi‘deyi karışdırur sumākla yiyeler (10) **şığır eti** şovuk ve kuru dur ishāle şafrāya eyüdür sevdā getirür (11) zencebıl ve fulful ile yiyeler **keçi eti** şovuk ve kuru dur gec siñer kebābı (12) kılınc getirür bal halvasıla yiyeler **buzagı eti** mu‘dedildür mi‘desi (13) ıssıya eyüdür pıre yaramaz dārcin ile yiyeler **kuru et** ıssı ve (14) kuru dur hāzımdür dimāğa göze yaramaz yağıla yiyeler **at eti** (15) ıssı ve kuru dur ıssı kan kıparur bevāsire yaramaz helile ile

165

(1) yiyeler **deve eti** ıssı ve kuru dur kan kıparur kılınca yaramaz (2) zencebıl perverdesile yiyeler **kulan eti** ıssı ve kuru dur gäliz (3) şorbāsı balğama eyüdür gec siñer dārcin ile yiyeler **turna eti** (4) şovuk ve kuru dur mi‘deye eyüdür gec siñer fulful ile yiyeler **kaz eti** (5) ıssı ve yaşdur arqaları semirdür mi‘deyi süst ider bir pāre (6) bud yiyeler **cil eti** ıssı ve laṭıfdür hastalıktan kılkana eyüdür (7) sa‘desi kavıye yaramaz buğday herisile yiyeler **göğercin eti** (8) ıssı ve kuru dur mefāşıl eyüdür cigere yaramaz kışizle sirke ile (9) yiyeler **serce eti** ıssı ve kuru dur şehveti ziyāde ider teni kuru dur (10) bādem yağı ile yiyeler **tavuk eti** mu‘tedildür başa eyüdür güc cekene (11) yaramaz ıssı ekşi ile yiyeler **horūs eti** ıssı ve kuru dur kılınca (12) eyüdür mi‘deye yaramaz eski şarābla yiyeler **durrāc eti** ıssı ve (13) yaşdur hastalıktan kılkana eyüdür mi‘desi kavıye yaramaz (14) **büyük balık** şovuk yaşdur laṭif semerdür şuşadur eski (15) şarāb ile yiyeler **küçük balık** şovuk ve yaşdur ciğeri ıssıya

166

(1) göze yaramaz eski şarābla kışalar **kürübānlık eti** ıssı ve (2) kuru dur balğamı eridür siyāh bahağ götürür eski şarābla yiyeler (3) **yedinci bāb hayvānātuñ a‘zāsı** beyānındadır *nāmhā* (4) *ṭabī‘at menfa‘at mażarrat def‘-i mażarrat* **biryānuñ başı** (5) ıssı ve yaşdur gäliz

ķurudmaġa eyüdüŕ be v le yaramaz tuz ile (6) dācīn ile yiyeler **bař bey ni** şovuk yaşdur ġalīz teni (7) semurdür ķuřturur tuz ile řaķız ile yiyeler **bař göz** (8) ıssı ve yaşdur şehveti ziyāde ider mi‘deyi ķarıřdırur řaķız (9) ile tuz ile zencebīl ile yiyeler **pāça** mu‘tedildür kemigi (10) sināne eyüdüŕ ķūlınca yaramaz sirke ile fulful ile yiyeler (11) **yürek** ıssı ve ķurudur ķavī mi‘deye eyüdüŕ ķūlınca yaramaz (12) za‘firān ile sirke ile yiyeler **hāya** ıssı ve ķurudur (13) şehveti ziyāde ider ġec siñer dācīn ile yiyeler **ciger** ıssı (14) ve yaşdur ġeçe ġörene eyüdüŕ ġec siñer zeyt yaġıla yiyeler (15) **şikenbe** şovuk ve ķurudur cigeri ıssıya eyüdüŕ yile yaramaz

167

(1) sirke ile fulful ile yiyeler **ķuyruk** ıssı ve yařdur (2) řehveti ziyāde ider mi‘deye yaramaz zencebīl ile yiyeler (3) **bāb nām hā tabī‘at menfa‘at maźarrat def‘-i maźarrat** (4) **yoġur ař** řovuk mu‘tedildür řafrāya eyüdüŕ mi‘deye yaramaz (5) bal ġalvāsı ile yiyeler **noġūd ařı** ıssı ve yařdur cemī‘ ařlardan (6) eyüdüŕ řafrā ġötürür sirke ile yiyeler **sumāķlu ař** (7) řovuk ve ķurudur mā‘deyi řovuġa nāfi‘ ġöġüse yaramaz bādem (8) yaġı ile yiyeler **herīse** ıssı ve yařdur řehveti ziyāde ider (9) mi‘deye yaramaz sirke ile yiyeler **ķoruķlu ař** řovuk (10) ve ķurudur řafrāyı def‘ ider ġöġüse yaramaz tāze süd (11) ile yiyeler **kebāb** ıssı ve mu‘tedildür ġec mest ider ķūlinc (12) yaramaz yeñi řarābla yiyeler **cevirme ķuř** ıssı ve yařdur ġöñle (13) ķuvvet virür za‘īf mi‘deye yaramaz eski řarāb ile yiyeler (14) **biryān** ıssı ve yařdur tene ķuvvet virir ġec siñer ġürāř (15) mařtaki ile yiyeler **ķalye** ġalīz dur ķuvvet artar ġec siñer

168

(1) eski řarāb ile yiyeler **yürek** ıssı ve yařdur ‘aķlı ziyāde (2) ider mi‘deye yaramaz ķoruķ ile līmūn řuyı ile yiyeler (3) **sütlü ař** mu‘tedildür baġırsaķ cerāhatine eyüdüŕ ķigere (4) südde ġetürür ķand-i nebād ile yiyeler **toķuzıncı bāb yaġlar** (5) beyānındadır **nām hā tabī‘at menfa‘at maźarrat def‘-i maźarrat** (6) **bādem yaġı** mu‘tedildür ġöġüse öksürüġe eyüdüŕ mi‘deye (7) yaramaz mařtaķī ile yiyeler **ķoz yaġı** ıssı ve ķurudur mā‘deye (8) eyüdüŕ boġaza yaramaz sikengübīn ile yiyeler **zeyt yaġı** (9) ıssı ve ķurudur ıssı tatar bař aġrıdır māŕül ile sirke (10) ile yiyeler **řırlaġūn** ıssı ve yařdur ġidā olur mi‘de‘i (11) süst ider dārçīn ile yiyeler **onuncı bāb řular** (12) beyānındadır **nām hā tabī‘at menfa‘at maźarrat def‘-i** (13) **maźarrat çeřme suyu** řovuk ve yařdur ıssı cigere eyüdüŕ

(14) a'zāyı sūst ider güllāb ile icilir **yağmur şuyı** az (15) ḥarāret vardır öksürüğe eyüdüdür ısıtmaya yaramaz sikengübīn

169

(1) ile yiyeler **buz şuyı** şovuk ve ḳurudur mi'deye eyüdüdür (2) göğüse yaramaz eski şarāb ile icilür **ḳar şuyı** şovuk (3) ve ḳurudur hāzmdur öksürük ḳoparur eski şaru şarāb (4) ile içeler **ıssı şuyı** ıssı ve yaşıdur balgāmı pāk ider mi'deyi (5) sūst ider güllāb ile içeler **on birinci bāb şerpeter** (6) beyānındadır *nāmhā tabī'at menfā'at mażarrat def'-i* (7) *mażarrat şerbet-i ḥummāz* laṭif şovuk ḳurudur mi'deye ḳuvvet (8) virir siñire iyaramaz gülbeşeker ile yiyeler **şerbet-i nārinc** şovuk (9) ve ḳurudur mi'deye ḳuvvet virür a'zāya yaramaz zencebīl (10) berverdesi ile yiyeler **şerbet-i līmūn** şovuk ve ḳurudur (11) iştihā getirür şovuk mizāca yaramaz güvāriş 'ūd ile (12) yiyeler **tatlu nār şerbeti** mu'tedildür şehveti ziyāde ider (13) şafrāya yaramaz şerbet-i līmūn ile yiyeler **ekşi nār şerbeti** (14) şovuk ḳurudur ḳuşmuğ def' ider ḳūlinca yaramaz zencebīl (15) ile yiyeler **tatlu elma şerbeti** laṭif şovuk ve ḳurudur ıssı

170

(1) mi'deye eyüdüdür ḳūlinca yaramaz şeker ile yiyeler **ekşi elma** (2) **şerbeti** mu'tedildür göñüle ḳuvvet virür şafraya yaramaz (3) şarāb-ı līmūn ile yiyeler **ayva şerbeti** şovuk ve ḳurudur (4) iştihā getirür boğaz ḳurudur büzr-i ḳaṭūna ile yiyeler (5) **nilüfer şerbeti** şovuk ve yaşıdur öksürüğe eyüdüdür şovuk (6) mizāca eyüdüdür gülbeşeker ile yiyeler **sikengübīn** şovuk (7) ve ḳurudur ısıtmaya eyüdüdür ḳūlinca yaramaz gülbeşeker ile (8) yiyeler **gülbeşeker** ıssı ve ḳurudur göñüle ḳuvvet virür bağar (9) gecdürür reyḥān toḥmıla yiyeler **gül yağı** ıssı ve ḳurudur balgāmı (10) pāk ider şafrāya yaramaz şarāb-ı ḥummażla yiyeler **na'nā'** (11) **yağı** ıssı ve ḳurudur mi'deye ḳuvvet virür şafrāya yaramaz (12) tatlu nār şerbetile yiyeler **on ikinci bāb perver** (13) *deler* beyānındadır *nāmhā tabī'at menfā'at mażarrat* (14) *def'-i mażarrat* **benefşe perverdesi** şovuk yaşıdur öksürüğü (15) kese eyüdüdür mi'deye yaramaz şarāb-ı nārencār ile yiyeler

171

(1) **turunc perverdesi** ıssı ve ḳurudur göñüle ḳuvvet virür (2) ıssı çigere yaramaz tatlu nār şerbetile yiyeler **zencebīl perver-** (3) **-desi** ıssı ve ḳurudur mi'deye ve çigere eyüdüdür

ıssı mizāca (4) eyüdüür şerbet-i hummazla yiyeler **yayla perverdesi** ıssı (5) ve mu'tedildür mi'deye kuvvet virür kusuğa yaramaz (6) ekşi nār şerbetile yiyeler **şakākul perverdesi** ıssı ve (7) yaşıdur şehveti ider öksürüğe yaramaz ak bal ile (8) yiyeler **havıc perverdesi** ıssı ve yaşıdur siskāya (?) eyüdüür (9) kanı giderür sirke ile yiyeler **on üçüncü bāb** (10) *çiçekler* beyānındadır *nāmhā tabī'at menfa'at mazarrat* (11) *def'-i mazarrat* **benefşe** sovuğ ve yaşıdur **koğusu** dimağa (12) eyüdüür yaramaz nilüfer koğalar **kızıl gül** ıssı ve **kurudur** (13) gönle kuvvet virür zükkām getirür şandāl 'anber koğalar (14) **nerkis** ıssı ve mu'tedildür dimāguñ süddesin ıssı dimāğa (15) ziyāndur kāfür koğalar **süsen** ıssı ve yaşıdur balğamı

172

(1) taħlil ider baş ağrıdur ak şandāl ile koğalar **on** (2) **dördüncü bab** *'ıtlar* beyānındadır *nāmhā tabī'at* (3) *menfa'at mazarrat def'-i mazarrat* **'ūd** ıssı kurudur (4) ağız koğusına eyüdüür ıssı dimāğa yaramaz kāfür koğalar (5) **'anber** ıssı ve yaşıdur pirlere eyüdüür şafrāya yaramaz (6) hıyār taze yiyeler **müşk** ıssı ve kurudur dimāğa kuvvet (7) virür ıssı dimāğa yaramaz kāfür koğalar **şandal** (8) sovuğ ve kurudur baş ağrısına eyüdüür avāzeğe yaramaz (9) nebāt ile güllāb yiyeler **kāfür** sovuğ ve yaşıdur (10) gönle virür erlige gemdür taze benefşe koğalar (11) **on beşüncü bāb** *güvārişler* beyānındadır *nāmhā* (12) *tabī'at menfa'at mazarrat def'-i mazarrat* **gevrāş-ı** (13) **mastaki** ıssı ve kurudur mi'deye kuvvet virür ıssı cigere (14) yaramaz şarāb-ı hummāzla yiyeler **gevrāş-ı 'ūd** ıssı ve kurudur (15) mi'deye eyüdüür ıssı cigere yaramaz şarāb-ı hummāzla yiyeler

173

(1) **kand şeker** ıssı ve yaşıdur bögreğe kāsığa eyüdüür şu- (2) -şadur hoş taze şu ile **'asel** ıssı ve kurudur diş (3) etine eyüdüür şafrā'ı yıkar ekşi nār ile yiyeler **pālūze** (4) ıssıdur göğüse eyüdüür çigere yaramaz tatlısı ziyāde (5) ola **kazāyif** ıssıdur mi'deye eyüdüür ağız kanına eyüdüür (6) tatlu ekşi nār ile yiye **on altıncı bāb** *'ırklar* (7) beyānındadır *nāmhā tabī'at menfa'at mazarrat def'-i* (8) *mazarrat güllā* ıssı ve yaşıdur gönle kuvvet virür ishāle (9) yaramaz eyü şarāb ile yiyeler **söğüt suyu** sovuğ yaşıdur (10) hafakāna eyüdüür hiç zararı yokdur azçık şerbet ile (11) yiye **göynik suyu** sovuğ yaşıdur ıssı cigere eyüdüür (12) sovuğ mizāca yaramaz kand-i nebāt ile yiyeler **sıgırdil suyu** (13) ıssı ve yaşıdur

müferrihdür buyüseti azdur cülâb ile yiyeler (14) **on yedinci bâb** *havâlar* beyânındadır *nâmhâ tabî'at* (15) *menfâ'at mazarrat def'-i mazarrat* **hamâm havâsı**

174

(1) ıssı ve yaşıdur i'tidâl gerekdür hastaya yaramaz şovuk (2) şerbetle gerekdür **havâ-yı bahâr** ıssı ve yaşıdur temâm adama eyüdüdür (3) ahlâta yaramaz kan aldirmek gerek **havâ-yı yaz** ıssı ve (4) kurudur ter mizâca eyüdüdür şafra koparır şovuk şerbet (5) gerek **havâ-yı hazân** şovuk kurudur hiç bir cānavara yaramaz (6) hastalara yaramaz hammâma vara **havâ-yı kış** şovuk yaşıdur (7) kuvvet ziyâde olur balgamı ziyâde ider ıssı ev gerek **on** (8) **sekizinci bâb** *kürkler* beyânındadır *nâmhâ tabî'at* (9) *menfâ'at mazarrat def'-i mazarrat* **ketân kaftân** dışarısı (10) şovuk ici ıssı tutar ıssılarda giyeler kan germ ider ibrişimle (11) taqılur **yonmak kaftân** ıssı ve yaşıdur teni ıssı tutar tebelvâ ider (12) zıbağ süreler **kaşşî kaftan** mu'tedildür şehveti ziyâde (13) ider hiç ziyân yokdur her vaqt eyüdüdür **semmür kürk** (14) ıssı ve yaşıdur hunnâka eyüdüdür ıssı mizâca yaramaz ibrişim (15) üstüne giyeler **sincâb kürk** ıssı mu'tedildür yigitlere

175

(1) eyüdüdür pîrlere yaramaz ibrişim üstüne giyeler (2) **kafa kürk** ıssı mu'tedildür oğlancıklara eyüdüdür (3) hastaya yaramaz altına ibrişim giyeler **tāvus** (4) **kanadı** ziyâde ıssıdur pîrlere (5) eyüdüdür yigitlere yaramaz ibrişim (6) üstüne giyeler **eşek** (7) **kürk** temâm ıssıdur (8) tene kuvvet virür (9) kanı yıkar altına (10) ibrişim giyeler (1) temmettemâm

176

(1) ketebehu el-faķır el-ħaķır el-mu'teref bi'l-'aczi ve't-taķşır (2) **el-seyyid 'abdu'l-ķadir el-besim** ☼ min telâmizi el-seyyid (3) muştafa el-surürî ☼ ğafara allāhu zünübehümâ ve setera 'uyübehümâ (4) senetü seb'a ve (5) ğamsin ve mi'eteyn (6) ve elf³⁸

(7) mim mim

(8) mim

³⁸ H.1257: M. 1841.

KAYNAKÇA

- 38.Uluslararası Tıp Tarihi Kongresi, *Yazma eserlerden tıbbî bitki, hayvan ve maddenler sergisi / Materia medica miniture pictures exhibition*, Sergiyi haz. /Art atelier: Süheyl Ünver, İstanbul 2002.
- AKSARAYLI, Zeyneb Atiye, *Yunus Emre Divanı Arkaik Kelimeler Sözlüğü*, Danışmanı: Prof. Dr. Menderes Coşkun, SDÜ Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Bitirme Ödevi, Isparta, 2010, s. 1- 43.
- BANGUOĞLU, Tahsin, *Türkçenin Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2004.
- BAYTOP, Turhan, *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü*, TDK, Ankara, 2007.
- CANPOLAT, Mustafa, Zafer Önler, *İshâk bin Murât Edviye-i Müfrede*, TDK, Ankara 2007.
- CARBOGNANO, C. C., *Primi Principi de la Grammatica Turca*, Roma, 1794.
- ÇAĞBAYIR, Yaşar, *Ötüken Türkçe Sözlük* (5 Cilt) ,Ötüken Neşriyat, İstanbul 2007.
- **Derleme Sözlüğü**, 12 Cilt, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 1993.
- DEVELİ, Hayati, **Osmanlı Türkçesi Kılavuzu** 1-2, Kesit Yayınları, İstanbul, 2008.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lugat**,1962.
- DOĞAN, D. Mehmet, **Büyük Türkçe Sözlük**, İstanbul, 1994.
- DOĞAN, Şaban, *15. Yüzyıla Ait Bir Tıp Terimleri Sözlüğü: Terceme-i Akrabâdîn'in Istılah Lügati*, Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4/4 Summer, 2009, s.250-31.
- DUMAN, Musa, **Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyılda Ses Değişmeleri**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1995.
- Ebû Bekr Nusret, **Ma Hazar**, Manisa HK 5336.
- Ebû Bekr Nusret, **Ma Hazar**, Manisa HK 7214.
- Ebû Bekr Nusret, **Ma Hazara fi't-Tıbb**, Manisa HK 5334.
- Ebû Bekr Nusret, **Ma Hazara fi't-Tıbb**, Manisa HK. 1879.

- ERCİLASUN, Ahmet B., **Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004.
- GÖNEL, Hüseyin, *Nusret Ebubekir Efendi ve Sâ'ib Şerhi Üzerine Bazı Notlar*, Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic Volume 4/6 Fall 2009, s.199-212.
- GÜLENSOY, Tuncer, **Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü** (2 Cilt), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2007.
- GÜLSEVİN, Gürer, Erdoğan Boz, **Eski Anadolu Türkçesi**, Gazi Kitapevi, Ankara. 2010.
- GÜMÜŞATAM, Gürkan, **Haza Kitab u Hükema-yı Tertib-i Mu'âlece Adlı Eser Üzerine Bir Dil İncelemesi (İnceleme-Metin-Dizin-Terimler Sözlüğü)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2009.
- GÜVEN, Meriç, *Eski Anadolu Türkçesiyle Yazılmış Tıp Yazmalarındaki Türkçe Organ Adları Üzerine Bir İnceleme*, TÜBAR-XXVI-/2009-Güz, s. 109-141.
- [http://www.turkishstudies.net/sayilar/sayi19/gonelhuseyin1679\(Duzeltme\).doc.pdf](http://www.turkishstudies.net/sayilar/sayi19/gonelhuseyin1679(Duzeltme).doc.pdf) (erişim: 22 Kasım 2012).
- İLKER, Ayşe, **Elfâz-ı Türkî (Türkçe-Farsça Sözlük)**, (Metin-İnceleme-Dizin), Manisa, 1998.
- KARTALLIOĞLU, Yavuz, Danışman: Prof. Dr. Leyla Karahan, *Klasik Osmanlı Türkçesinde Eklerin Ses Düzeni (16.17 ve 18.yy'lar)*, Basılmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi S.B.E., 2005.
- KIRKKILIÇ, H. Ahmet, **Şeyhülislam Mehmed Esad Efendi Lehçetü'l-Lügat**, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1999.
- KORKMAZ, Zeynep, **Gramer Terimleri Sözlüğü**, Türk Dil Kurumları Yayınları, 4.Baskı, Ankara, 2010.
- KORKMAZ, Zeynep, **Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2003.
- Muallim Naci, **Lugat-i Naci**, Osmanlı Basımı, Tarihsiz.
- OLGUN, İbrahim, Cemşit, Draşan, **Farsça -Türkçe Sözlük**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1967.

- ÖNLER, Zafer, **Celâlüddin Hızır (Hacı Paşa) Müntahab-ı Şifâ I Giriş-Metin**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1990.
- REDHOUSE, Sır J. William, **Turkish and English Lexicon New Edition**, Çağrı Yay., İstanbul 2006.
- Şemsettin Sami, **Kâmûsu'l-a'lâm**, Tıpkıbasım, Kaşgar Neşriyat, Ankara 1996.
- **Tarama Sözlüğü**, 6 Cilt-Ekler-Dizin, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1996.
- TOPALOĞLU, Bekir, Hayreddin Karaman, **Arapça-Türkçe Yeni Kamus**, Yılmaz Ofset, İstanbul 1973.
- UÇAR, İlhan, **Hazâ Kitâb-I Hulâsa-i Tıbb Cerrâh Mes'ûd** (Giris-İnceleme-Metin-Dizinler), C. 1-2, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ocak 2009.
- UNAT, Ekrem Kadri, Ekmelettin İhsanoğlu, Suat Vural, **Osmanlıca Tıp Terimleri Sözlüğü**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2004.
- ÜNLÜ, Osman, **Türk Edebiyatında Sâib-i Tebrizî Şerhleri**, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 4, Sayı:1, Manisa, 2006, s. 85-88.
- VIGUIER, Pierr François, **Elements de la Langue Turque**, İstanbul, 1790.
- YEĞİN, Abdullah, **Yeni Lûgat**, İstanbul, 1968.
- **Yeni Tarama Sözlüğü**, Düzenleyen Cem Dilçin, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1983.
- YILDIZ, Osman, **Şeyyât Hamza Yûsuf u Zelfîha (Destân-ı Yûsuf) Giriş-İnceleme-Metin-Dizinler**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2008.

SÖZLÜK

‘a

‘ale’r-rîk: Ar. Aç karnına. “‘ale’r-rîk bir dirhem iki üç şufûf eyleseler” (89/3-4).

‘arak: Ar. Ter. “‘arakdan hâşıl olan ruṭûbet-i dimāğa” (109/15).

a

ağac kavunu: Ağaç kavunu. “ağac kavunu ekşisini” (130/8-9).

aḥlât: Ar. Hıltın çoğulu. Birkaç türlü nesneyi karıştırmaya hılt derler, hılt eski tıpta safra ve balgam ve sevdâ ve kandır. “sinâmekî aḥlâtı müheyyâ itdigünden” (101/10).

aḥâkir: A. aḥḳar > ‘aḥâkîr: Hekimlikte ilaç ve ilaç üretiminde kullanılan bitki kökleri. “lakin insân mütebaşşır olup bu ‘aḥâkîr-i celîleleri isti‘mâle” (123/12).

aḳânîd (ḳand, ḳindîd): Ar. Şeker, şarap, kâfur, anber, misk. “mi‘deye iyaramaz aḳânîdle yiye” (159/9-10).

aḳırḳarḫa: Ar. Pireotu, nezle otu, tarḥûn-ı cebelî kökü. “duhn-ı ‘aḳırḳarḫâ bu daḫı fulful yağı gibi istiḥrâc olunur” (60/4-5).

aḳrabâdin: Gr. “graphizon”. İlaç hazırlanış şekillerini anlatan kitap. “emir çelevî aḳrabâd beyninde buyurur ki” (115/3-4).

arḳa: Arka, sırt. “arḳaları semirdür” (165/5).

aralık: Aralık, mesafe. aralıkda: Aralık, mesafe içinde. “şikâyet idenler aralıkda bir dirhem” (87/2).

asârûn: Gr. Kediotu, asaron (asarum europaeum). “asârûn dârcîn sünbül gül ḳurusı muḳl-i ezraḳ her birinden altışar dirhem” (141/3-4).

avuc: Avuç. “bir miḳdâr rûğan-ı zeyt ile avuc ortasında alup geregi gibi iki elile ovışdırup (96/3-4).

ayâric / ayâric: Ar. < Gr. Formülü bulucusu hekimin adıyla bilinen -ayâric-i rûfes ve ayâric-i lûgâziyâ ve ayâric-i erkifânis ve ayâric-i câlinûs ve ayâric-i fayḳarâ gibi bir grup macunun umumi adı. “ayâric ḫabına ya ma‘cûnına” (30/10).

b

bağır / bağar: 1. Ciger. 2. Ciger, bağırsak [bağarsak] vb. vücut

- boşluklarında bulunan organların ortak adı. “sütlü aş mu‘tedildür bağırsağ cerāhatine eyüdü (168/3).
- bahağ: Ar. Abraşlık hastalığı. “kürübānlık eti ıssı veğurudur balgāmı eridür siyāh bahağ götürür eski şarābla yiyeler (166/1-2).
- balgām: Ar. Balgām < Grk. Plegma. 1. Eski tıp anlayışına göre bünyeyi meydana getiren dört ana unsurdan -kan, safra, sevda ve balgām-biri. Eski tıba göre bünye kan, safra, kara safra (sevda) ve balgām olmak üzere dört ana öğeden oluşur. Bu unsurların birbirine oranları mizaç özelliğini ortaya çıkarır. “balgāmdan ve sevdādan ‘arız olan ‘illetlere” (89/9). 2. Balgām. “le‘āfetle balgāmı ishāl idüp” (104/8).
- bāncār: Far. Pancar. “kuvvet virir mālihūlya götürür şalgām ve bāncārı yiyeler” (161/4).
- belesān: Ar. Pelesenk ağacı ve bundan elde edilen yağ. “evvelā belesān yağıdır ki” (62/4).
- beher: Far. Her, her biri. “ve beher hāl mevlā-yı müte‘āl” (53/15).
- benebe (penebe; penbe): Far. Pamuk. “bir miğdār hardalı dögüp benebeye sarup” (134/1).
- benefşe: Far. Menekşe. “5 direm benefşe” (76/6).
- bes: Far. Yeter, kâfi, tamam; çok. “bes böyle olunca” (5/3).
- besbāse / pesāpāse: Küçük hindistan cevizi. “beş dirhem pesāpāse” (99/14).
- besbāse / pesāpāse: Küçük hindistan cevizi. “beş dirhem pesāpāse” (99/14).
- bit: Bit, parazit. “bit gören aḥvālını taḥkik ider bunlar meleklerdür te-cessüm eylemiş” (124/2-3).
- buhḥa: Ar. Ses kısılması, ses kalınlaşması. “buhḥatü’ş-şavt boğaz kısılıp şadā çıkmamağdur” (147/6-7).
- buhūr / buḥār: Ar. 1.Buhār, buğu. Başta olan ateşli bir çeşit hastalık, 2.Eski tıp anlayışına göre gıdaların hazmından sonra vücutta atık kalan maddeleri, sıvıları gözeneklerden dışarı atamamak sonucu organlarda serbest olarak dolaşım hastalığına neden olduğuna inanılan yel. “buhūrı cem‘e herkes meḥālīne bir vesīle tedārik itdiler

(11/13-14); “buḥārına burnını ve ağzını tutsa” (148/2-3). 2.

bürāde: Far. Yonga, talaş. “iki direm ḥadīd bürādesine” (136/11).

c

cedvār: Far. Zeravende benzer, 50-100 cm boyunda, yaprakları 40-60 cm uzunluğunda olan bir ot. “lisānı ve dudakları yakmaz ise şaḥīḥ cedvār oldığı ma‘lūm olur” (121/6-7).

cengār: Far. Jengār. Tıpta kullanılan bir tür pas. “beş dirhem balmūmı beş dirhem ḳalem cenkār izāfe idüp” (68/5).

cerb: Far. “çerb” Yağlı. “dimāğa yaramaz cerble ya tatlu ile yiyeler” (162/4-5).

cesme: Far. Çeşme. “ceşme suyu şovuk ve yaşdur ıssı cigere eyüdü” (168/13).

ceviz-i bevvā: Hindistan cevizi. “yāḥūd saḥḳ olunmuş bir denk ḳadār ceviz-i bevvā eküp” (81/13).

cil (çil kuşu): Dağ tavuğu, orman tavuğugillerden bir av kuşu. “cil eti ıssı ve laḥīfdür ḥastalıḳtan ḳalḳana eyüdü” (165/6).

cünd: Far. Kunduz taşığı otu ve kökü. “cünd ve sikencübīn ve ḥillīt” (128/4).

ç

çend: Far. Kaç, kadar. herçend: Far. Her ne kadar, gerçi. “hercend bād-i hevā bir ma‘rifet ise de” (32/9).

çāryek / çeyrek: Far. < çihāryek. Dörtte bir, çeyrek. “bir çāryek sā‘at ḳadār” (67/7).

ceyne- / çeyne-: Çiğnemek. “ıssı ve yaşdur ceyneyeler çibana eyüdü” (160/11).

d

dār-ı fulful: Far. Ar. Baş biberi, uzun biber. “zencebīl dār-ı fulful darcīn her birinden beşer dirhem” (95/8).

demevī: Ar. 1. Kanla ilgili. 2. Kan sebebinden olan nesnelere. “ve eger demevī ise şovuk ğargara itdüreler” (134/14).

dirāz (derāz): Far. uzun. Tül u dirāz: Enine boyuna, boylu boyunca. “ḥabīb tül dirāz tedbīre şurū‘ itmedükce” (6/5-6).

duhn: Far. Yağ. “şan‘atı asān bir mübārek duhndır” (60/2-3).

duhn-ı ‘ākırqarhā: ‘ākırqarhā yağı.
“duhn-ı ‘ākırqarhā bu dağı fulful
yağı gibi istihrāc olunur” (60/4-5).
durrāc: Turaç kuşu. “durrāc eti ıssı ve
yaşdur hastalıktan kalkana
eyüdür” (65/12-13).
düp ol-: Dibe çökmek. “ve düp
olındukdanşoñra vezn ider”
(69/13).

e

ecfān: Ar. Göz kapakları. “ve bāşıraya
hiddet ve ğalızat-ı ecfānı taḥlil
ider” (136/15).
egir: Gr. Egir otu, kasıkotu, azakeğeri.
“on direm egir ve on direm fulful-
i esved muḥkem saḥk olup
(100/4-5).
ekile: Ar. Derinin oyulması biçiminde
görünen bir çeşit cilt hastalığı.
“sivilciler ve ekile gibi kuruḥ
ḥabışeye mübtelā olmazlar”
(31/1).
ekl (ekel): Ar. Yemek, yenilme. “bu
‘ilācı ekl itdükde” (36/14).
emālihulya / imālihulya: Gr. melas (ka-
ra) + khole (safra) karasafra; >Ar.
mālihulya. Melankoli, karsevda,
depresyon, ruh hastalığı.
“emālihūlyā ‘illetine mübtelā imiş
diyü istihzā ider” (27/10).
emzice: Ar. Mizaçlar, huylar, tabiatlar.

“ba‘z emzicede bir laṭif telyin itdüğü
görülmişdür” (87/12-13).

encir / ençir: Far. Dutgillerden, asıl
yurdu Akdeniz kıyıları olan, yap-
rakları geniş dilimli ağacın mey-
vesi, incir. “bir encir budağından
kabuğünü şoyup” (144/7-8),
“şiddetlü sü‘āle ençiri süd içinde
bişürüp yidürmek” (151/10).

eşek kulağı: Sığırdiligillerden ot, ma-
yasıl otu. “iki fincān yağmur
suyına yedi ṭamla bir eşek
kulağından ṭamladup bir ‘alīle
‘ale’r-rīḫ içüreler” (116/3-4).

etmek: Ekmek. “bir loḫma etmek ya-
rım fincān hehve fi’l-ḥāl ḫat’
ider” (101/8).

evca‘: Ar. Ağrılar. “evcā‘-ı mefāşıla
siyyemā ‘ırkı’n-nisā ve bedende
olan riyāḥı def ider” (89/11-12).

evcā‘-ı bārede: Ar. Soğuk ağrıları.
“edḥān-ı şerīfden biri dağı fulfule
yağıdur evcā‘-ı bāredenüñ
tiryāğıdır” (59/1-2).

ezraḫ: Ar. Mavi. muḫl-i ezraḫ: Mavi
günlük. “asārın dārcin sünbül
gül kuruşu muḫl-i ezraḫ her birin-
den altışar dirhem” (141/3-4).

f

fālic: Ar. Felç, inme. “meşelā fālic ‘illetine eñse kökine gāyet ihmām ile süre” (59/9-10).

ferfiyyūn: Ar. Sütleğen otu ve bundan elde edilen zamk. “ferfiyyūn yağı dürlü dürlü terkîbler ile kitâblarda mezkûrdur” (67/13-14).

feryādes: Far. İmdâda koşan. “feryādes edviyeden biri dağı yumurta kapuğunuñ kirecidür” (118/11-12).

fınduk: Ar. Fındık. “fınduk ıssı ve yaşdur dimāğa kuvvet virir” (160/1).

fistuk: Ar. Fıstık. “fistuk ıssı ve yaşdur dimāğa kuvvet virür” (159/14-15).

fıtık: Ar. < faṭṭ / faṭṭ. Fıtık, kasık fıtığı. “fıtık için ‘ilācdur” (103/5).

firāş: Ar. Yatak, döşek. “ve’t-tebevül li’l-firāş” (II-44).

fuvāk: Ar. hıçkırık. “fuvāk ‘illetine ki inçkurunç kadar” (146/10).

ğ

ğāriķūn: Ar. ğāriķūn / ğariķūn. Katran köpüğü. “sürmeye qalmaz ve eger balgamı ğāriķūn ile iħrāc bi’l-küllīye ħalāş olur” (57/2-3).

ğaseyān: Ar. Kusmak. “ğaseyān ħis olunmaz” (101/11).

g

gec: Yavaş, ağır; güç. “cevz-i hindī ıssı ve yaşdur gögsi yumuşak tuṭar yimegi gec siñür” (159/10).

gendenā: Far. Pırasa. “gendenā ıssı ve yaşdur bevāşıra eyüdür” (161/12).

gevrāş [güvāriş]: Bir terkip adı. “gevrāş-ı maştaki ıssı ve qurudur mi‘deye kuvvet virür” (172/12-13).

gicik: Kaşıntı, giyicik. “qurı gicik için ki aña ħakeh dirler” (102/6-7).

ğünāğīnā / ğünāğīnā: Kınakına otu. “üç çekirdek ğünāğīnāyı saħķ idüp” (101/3).

gülbeşeker: Gül kullanılarak yapılan bir tür macun. “gülbeşekere qarışdırup şıcaķ şu ile isti‘māl eyleye” (101/4-5).

güllāb / cüllāb: Far. Gülsuyu, gül şerbeti. “ħāliş güllāba altı dirhem rāvend ve beş dirhem kibrīt şuyı qatup” (79/4-5).

götür-: 1. Gidermek. 2. Taşımak. (8) “birini üzerinde götürüp ve birin bir kāseye vaz‘ idüp” (33/8-9).

göynek: Hindiba. “göynek şovuk ve yaşdur ıssı çigere eyüdür gec siñer” (161/10).

h

h̄alt: Ar. Karıştırma, karışım. “sumāka h̄alt idüp bir aştar ile ‘alilün şadrından” (130/4).

hilāl: Ar. Diş, kulak karışdıracak alet; kürdan. “cürimiş dişe bir hilāl ucıla kibrit şuyı işāl eylese” (134/6-7).

h̄unnāk: Ar. Öksürük nöbetleriyle kendini belli eden bulaşıcı bir hastalık, boğmaca. “h̄unnāk ‘arız olan adamuñ kanğı tarafında ise” (104/3).

h

h̄āya: Far. Testis, taşak. “h̄āya ıssı ve kurıdur şehveti ziyāde ider” (166/13).

h̄abs: Ar. Hapis. “bir şişeye h̄abs idüp bir h̄ānenüñ niḥāyetine defn olınşa” (35/7-8).

h̄alvā: Ar. Un, seker, yağ ve irmikle yapılan bir tatlı. “h̄alvası gibi pişirüp bir kāsede h̄ıfz ider” (127/5).

havāş: Ar. Hususiyetler, nitelikler, özellikler; akrabalar. “‘ibādullah

nef’i olaçak havāşş-ı laḫifeler” (2/14-15).

h̄iltit: Ar. Kadiağacı. “finduk ḫadār h̄iltiti bir fincān şıçak şu ile ḫall idüp içse” (147/9).

h̄ımya: Ar. Perhiz. “belki yalñuz h̄ımya ile ‘ilāca teşaddī itmeksizin (92/13-14).

h̄ınna: Ar. Kına. “ateş yanığına bir miḫdār sirkeye h̄ınnā ḫalt idüp sürmek” (97/4-5).

h̄ummā: Ar. 1. Atesli hastalık. 2. Sıtma nöbeti. “h̄ummā munḫatı‘ oldı” (77/15).

h̄ummā-yı rub‘: Nöbeti dört gün de bir tutan humma, sıtma. “h̄ummā-yı rub‘ için ta‘lîmi ile taḫtîr eyledüm” (77/3-4).

h̄umre: Ar. Kaşıntılı bir cilt hastalığı, yilancık, alazlama; kızılık, kırmızılık. “h̄umre ve tā‘ün ve ḫiddetlü ḫarāretlü cerāḫate ‘ilāc” (III-57).

h̄unnaḫ: bkz. h̄unnāk. “eger h̄unnaḫ balğamı ise sıçak” (134/13-14).

h

hab / habb: Ar. 1. Hap. Hap biciminde ilaç. “masrū‘a onar hab virseler ‘azîm nef’ ider” (148/10-11).

Hacı Paşa: Celâleddîn Hızır Paşa 14-15. yüzyıl hekimlerinden. “hâcî pâşa mikdâr-ı şerbetini iki kırağ yazmış” (122/1).

helile: Far. Helile otu. “bevâsîre yaramaz helîle ile yiyeler” (165/15-166/1).

hercend: Far. herçend. Her ne kadar, gerçi. bkz. çend.

herîse: Ar. Kavrulmuş un. “herîse ıssı ve yaşdur şehveti ziyâde ider” (167/8).

herle: Yağda kavrulmuş un çorbası; bulamaç. (Derleme Sözlüğü). “mi‘deye yaramaz herle ile yiyeler” (162/6).

humâmâz: Ar. Kuzukulağı otu. “mi‘deye eyüdüdür ıssı cigere yaramaz şarâb-ı humâmâzla yiyeler” (172/15).

hüzâl: Ar. Zayıflık. “hüzâl-i mefrût ‘ârız olan kimselere” (75/10-11).

1

ıtrafîl (ıtırîl) : ıtırîl: Zencefilgillerden tırfiletu, cennet biberi, edrefil. “yürek ağrıdur ıtrafîl ile yiyeler” (159/4).

ısıtma: Sıtma; bir grup ateşli hastalığın umumi adı. “ısıtma nüshalarından kavıyyü’l-eşer bir nüshadır” (38/3).

ıssı: 1. Isı, sıcak. 2. Eski tıpta nesnelere dört ana özelliğinden sıcak özellik. “yaş üzüm ıssı ve yaşdur tabî‘at yumuşak ve semûz ider” (158/4-5).

‘ı

‘ırk: Ar. Kök, asıl, damar.

‘ırku’n-nisâ: Ar. Siyatik, kalça damarı, iki diz altında bulunan damarlar. “‘ırku’n-nisâ ve bedende olan riyâhı def‘ ider” (89/11-12).

i

ihtirâz: Ar. Sakınmak, kaçınmak. “maḥzūrât-ı diniyyeden olan şirkden ihtirâz eyleye” (54/12-13).

ibrâm: Ar. Üzerine düşme, usandırma, yıldırma; sağlamaştırma. “ve bir ‘ilâc var mıdır diyü ibrâm idinçe” (40/14-15).

İpokrât / ebûkrât (M.Ö. 460-337): Hipokrat / Hippokrates, günümüz klinik tıbbının kurucusu kabul edilen İyonyalı antik dönem hekimisi. “bir zekî mürîdi ipokrâtuñ ilâhiyyâtda kelâmına nazâritse” (27/9).

inçırık: Hıçkırık. “inçırık ‘ilâcî” (IV-74).

iriş-: Erişmek, ulaşmak. “bu şu hemān irişince” (113/7).

istiskā’: Ar. Beden şişmesi. Vücutta su toplanması hastalığı. Karaciğerin büyümesi veya körelmesi ile ortaya çıkan bir hastalık, ciğer şişmesi. Siroz hastalığı. “istiskāya müeddā olaçak süddeleri cümle hall idüp (80/2-3).

istiskā-yı maḥmiyye: Hararetli istiska. “istiskā-yı maḥmiyyeye bir dirhem qarafil döküp” (144/11).

istiskā-yı taḥlī: Siroz türlerinden şişkinlikle ortaya çıkan bir hastalık. “istiskāya taḥliye mübtela olmuş” (145/2-3).

izdiyād: Ar. Artış, çoğaltma. “sālīşen izdiyād-ı menīde bir sırr-ı a‘zamdur” (135/10-11).

ķ

ķārūre: Ar. Tahlil etmek üzere alınan idrar ve idrarın içine konulduğu cam kap, ördek. “ķārūresine nazar eyleye ki naḥve şuyı ne dimekdür ma‘lūm ola” (78/4-5).

ķand: Ar. Şeker, ham şeker. “çigere eyüdüür boğaz ķurudur sikencübīn ķandla yiyeler” (162/12).

ķand-i nebāt: nebat şekerı. “südde getürür ķand-i nebād ile yiyeler” (168/4).

ķavuķ: Sidik torbası, mesāne. “ḥunnāķ ‘ārız olan adamuñ ķanğı tarafında ise ol tarafda olan ķavugına” (104/3-4).

ķırmız: Kırmızı. "kırmız" adlı bir böcekten elde edilen ve eskiden romatizma tedavisinde kullanılan, koyu kırmızı renkte bir ilacın adı. “saķızuñ fi‘lini bir vaķıyye ķırmız ma‘cūnı itmez” (120/4).

ķıvām: Ar. Kıvam. Koyuluk derecesi. “merhem ķıvāmına geldükde” (58/7).

ķop-: Oluşmak, meydana gelmek. “öksürüğe eyüdüür yil ve şafra ķopur ekşi nār ile yiyeler” (158/11).

ķopar-: Oluşturmak, meydana getirmek. “iştiḥā götüür sevdā ķoparur yağla sirkeyle yiyeler” (161/8).

ķoz: Ceviz. “südde götüür bal ile ķozla yiyeler” (163/9).

ķūlinc: Ar. < Grk. Kabızlıktan ve gaz birikmesinden dolayı bağırsaklarda görünen bir tür sancı. “eyleveş didikleri ķūlınca mübtelā olanlara” (143/9).

ķuruķ: Ar. Yaralar, ũlserler; nemli kar-
şıtı. “sivilciler ve ekile gibi ķuruķ
ķabıseye mũbtelā olmazlar”
(31/1).

k

kāriķāne: Far. kārķāne. Fabrika.
“mevlā-yı mũte‘āl kāriķāne-i
‘ālemi bu niķām-ı bedī‘ ũzre ķalk
idũp” (53/15-54/1).

kasnī: Far. Yaban marulu, hindiba.

keķķāl: Ar. kũķlũl: Sũrme. keķķāl:
Sũrmeciler. “keķķāl elinde esīr
idi” (144/6).

kelem: Lahana. “kelem űovuķ ve
yaşdur ķabi‘at nerm ider”
(162/10).

kiprit / kibrit : Kenevir ķŕpũ, kũkũrt.
“kipritũn cũmle sevādı ķıķdıķını
mũşāhede ideyũm dir ise” (73/5-
6).

kīse: Far. Kese. “ķammāma varup kise
ve şabun sũrine” (102/12-13).

kitre: Geven otu zamkı. “ve kitre ķamm
itmek mũnāsibdir” (88/1).

l

lāciverd: Bir cevher ķeşidi. “yarım
mişķāl incũ ve yarım mişķāl
lāciverd” (114/12).

laķva: Ar. Yũz felci. “geyik eti issı ve
ķurudur ķũlınķa ve laķvaya
eyũdũr” (164/5).

lehāt: Ar. Dilcik. “lehāt didũkleri ‘uzv-
ı şerīfe ki diltũk dimekdũr”
(135/2).

m

maşķākī: Sakız, sakız aķacından elde
edilen reķine.

mā ķazar: Ar. Hazır olan hen ne varsa.

maķmiyye: Ar. istiskā-yı maķmiyye:
Hararetli istiska, beden şişmesi,
vũcutta su toplanması. “istiskā-yı
maķmiyyeye bir dirhem ķaranfil
dŕkũp” (144/11).

maķmũm: Ar. Hummāya tutulmuş
olan, sıtmalı olan.
“maķ[m]ũmların iķeķek şuların
ķorlar” (112/7-8).

maķũle: Ar. Takım, ķeşit. “bunlar
la‘ib-i şıbyān maķũlesidũr” (81/7-
8).

mālihulyā: Gr. melas (kara) + khole
(safra) karasafra; >Ar. Karasevda,
melankoli, kuruntu, depresyon,
ruh hastalıķı.

mastaki: Sakız aķacı, mastaki sakızı.
“bir direm (15) maşķākī bir direm
rāvend” (128/14-15).

māşer: Titremek. “yani ditremek” (MHK 1859, s. 46a-11). “māşer ihdās ider bu ikisi dağı faķire vāķi‘ oldı” (91/8).

ma’şer: Ar. Kabarma.

memhūr: Mühürlenmiş. Farsça mühür kelimesinden. “memhūr ve kündī emrāz-ı mühlike ile ađirete giden kibār atı ođdur (93/7-8).

menāver: Ar. Fener. “menāver aşşāb dūkkānlarında ibler üzerinde atı ođdur” (143/4-5).

meshūk: Ar. Ezilmiş. “üzerine ‘āķırarhā-i meshūkdan ekeler” (60/14).

miraş: Ar. Makas.

mul: Günlük ağacı. mul-i ezraq: Mavi günlük. “göl urusı mul-i ezraq her birinden altışar dirhem” (141/3).

mürdeseng / mürtek: Far. Tabii kurşun oksit. mürtezeng, mürteseng. “mürdeseng sirkenūñ amūzateyn olur” (57/10).

müştemi‘: Ar. mumlamak. “hāmil (7) olduğı nüşhaları çıkarur ve müştemi‘ itizā itmez” (13/7-8).

n

naħve: Ar. örek otu. “keyfiyyet-i istihrācı budur ki bir vaıyye hāliş naħveye” (77/8).

nāřinc: Ar. Turunç. Şerbet-i nāřinc: Turunç şerbeti. “şerbet-i nāřinc şovuk ve urudur mi‘deye uvvet virür (169/8-9).

nebād [t]: Nöbet şekerı. “şovuk mizāca yaramaz and-i nebāt ile yiyeler” (173/12).

naķır u ıtmır: Ar. Sağır ve kebırden, cüz’iyyattan kināye. “aħvālini naķır u ıtmır tafşil idince fehm itdüm ki” (131/2).

nım: Far. Yarı, yarım, buçuk. nım bereşte: Far. Yarı pişmiş. “aymağ iünde nım bereşte yumur ile” (146/15).

p

pāça: Far. Hayvanın ayak kısmından yapılan yemek. “pāça mu‘tedildür kemigi sināne eyüdüş” (166/9-10).

penbe: bkz. benebe.

perverde: Far. 1. Beslenmiş, terbiye olmuş. 2. Far. üzüm şirasından yapılmış bir çeşit tatlı. “on ikinci bāb perverdeler beyānındadır” (157/10).

pesāpāse: Küçük hindistan cevizi. bkz. besbāse. “beş dirhem pesāpāse ve beş dirhem aq günlük beraber saḥk olunup” (99/14-15).

r

rāvend: Işgın bitkisi. “10 direm eftīmūn 3 direm rāvend bu eczāları ḥurde ince toğrayup” (76/8-9).

revs-i zübāb: Ar. Sinek pisliğı. “revs-i zübāb ki sinek necisi dimekdür” (143/4).

ruāf: Ar. Burun kanaması.

ş

şabr: Ar. Sabırotu, sabırlık. Bu otdan elde edilen tıbbi zamk. “ve altmış dirhem şabrı altı dirhem maştakī ile evvelā saḥk idüp” (141/5-6).

şaded: Ar. Konu, asıl mesele. “ve şaded digeriden eşer ḳalması didükde” (131/7).

şagulcan: Yuvarlak veya yassı; uzun kurtlara verilen genel ad, tenya. “müshil isti‘māl eylese vāfir şogulcan iḥrāc ider” (78/6-7).

şafra: Ar. Öd, sarı safra, eski tıp anlayışına göre vücuttaki dört ana hilttan -kan, safra, sevda ve bal-

gam- biri. “gāliben ma‘dede şafra olmaḳdan zuhūr idüp” (94/7-8).

şaparna / şaparına: İsp. Zambakgillerden yeşilimsi çiçekli, yapraklarını dökmeyen, saponin içeren, bu yüzden halk hekimliğinde kan arındırıcı olarak kullanılan dikenli tırmanıcı çok yıllık bitki. “bir mübārek ma‘cündür şaparna çubıcını” (132/7-8).

s

saḥk et-: Ar. Ezmek, yumuşatmak. “mürdesengi saḥk idüp” (57/12).

sandal: Ar. Sandalgillerden kerestesi sert ve kokulu bir ağaç. “şoñra çıkarur saḥk idüp deymī şandaldan geçirüp” (136/13-14).

selc: Ar. Kar. “meşhūr herkesüñ ma‘lūmı selc-i ḥükemā” (138/9).

semmiyye : Ar. Zehirli. “ve tågūn ḥiddetlü ve ḥarāretlü semmiyyelü cerāḥat ki” (113/6).

semird-: Semirtmek. “semirdür südde götürür” (163/9).

semüz / semiz: 1. Semiz, şişman, besili. “tabī‘at yumuşak ve semüz ider” (158/5). 2. Semiz otu. “bunuñ ‘ilacı semüz toḥmı muḥkem döğüp” (154/3).

senderūs / sendirūs: Far. sandolos, kızıl ağaçdan elde edilen tıbbî bir zamk. bir miqdâr senderūsi kapaca dögüp (64/12).

sevdā: Ar. Eski tıpta bünyeyi oluşturan dört ana unsurdan -kan, safra, sevdā ve balgam- kara safra maddesi. “sevdādan neş’et iden ‘illetlere iksirdür” (78/13-14).

sevdāviyye: Ar. Kara safra maddesiyle ilişkili, kara safra maddesinden kaynaklanmış. “emrāz-ı sevdāviyyenūñ ibtidāsında sināmekî maṭbūḥını içürmekdir” (14/11).

siñ- : Sinmek, hazmolmak. gec siñer: geç hazmolur. “cevz-i hindī ıssı ve yaşdur gögsi yumuşak tuṭar yimegi gec siñür” (159/10).

sin (sinn): Ar. yaş, sene. “eṭippā bu ‘illet şu sinde olan adamdan zāil olmaz dimişler” (6/2-3).

siñir: Sinir, kas kirişi ve zarı; kişinin ruhsal durumu. “kulinça ve laqvaya eyüdü siñiri ḳurudur” (164/6).

siñüz[r]li yaprağı: Sinirli otu yaprağı. “boğaz ‘illetine siñüzli yaprağı dögüp şuyını şıḳalar” (105/15).

sikencübīn / sikengübīn: Ar. (Far.: sirkengübin) Bal, şeker ve türlü

meyvelerin öz suyundan yapılan bir grup şuruba verilen ad. “bu sufüfdan sikencübīn büzüri ve kerefis şuyıla aḥşam ve şabāḥ birer mişḳāl” (116/14-15); “yürek yelin ve bit ziyāde ider sikengübīn ile yiyeler” (158/4).

siyyemā / lāsiyyemā: Ar. Hususiyle, hele. “siyyemā bu ṭarafā mecbūr olmazdan aḳdem” (2/12-13).

söyündür-: Söndürmek, tükenmek, yok olmak. “söyündürdüksensoñra yigirmi dört dirhem maṣṭaki” (80/10).

sufūf: Ar. Toz halindeki ilaçların genel adı. “zencebīl ve ‘aḳırḳarḥā sufūfi diş etlerine sürer” (134/4-5).

sü‘āl: Ar. Öksürük başlangıcı. “ḥattā nezleden sü‘āle ḡalebe idüp nevme māni’ olduḳda” (98/10-11).

südde: Ar. Peklik, mide dogunluğu, vücudun bazı organlarına arız olan tutukluk. “süddeden şikāyet iden ‘alīle” (79/13).

süst: Far. Gevşek, güçsüz. süstlük: Güçsüzlük. “eger belden aşağıda dizlerde ve ayaklarda süstlük var ise” (59/12-13).

ş

- şakaķul: Ar. Yabani havuç, karakök.
“şakaķul perverdesi ıssı ve yaşıdur
şehveti ider öksürüğe yaramaz
(171/6-7).
- şebān: Far. geceler. “ba‘de‘l-müşilāt
şābān ardınca içile” (IV. sayfa
kenarı).
- şırlağūn / şırūğan: Far. şırlağın, şırūğan
veya şırlağan otu. Susam yağı.
“şırlağūn ıssı ve yaşıdur ğıdā olur”
(168/10), “yigirmi dirhem şırūğan
beş dirhem kibrīt çiçeği” (66/15).
- şurū‘: Ar. Başlama. “hayāsından nāçar
iftirāya şurū‘ ider” (21/3).
- şurū‘ it-: Ar. Başlamak. “tūl dirāz
tebīre şurū‘ itmedükce” (6/5-6).

t

- tarḥūn: Ar. Tarhun otu. “tarḥūn ıssı
ķurudur ta‘āmla yiyeler şuşadur
kerfesle yiyeler” (161/13-14).
- teşaddī etmek: Ar. Vaz geçmek.
“teşaddī itmege ṭabī‘atı ruḥşat
virmez” (4/13).
- tebelvā: Ar. tebelvā et-: yormak, bitkin
hale getirmek. “teni ıssı ṭutar
tebelvā ider” (174/11).
- tebevvl: Ar. bevl etme, işeme.
“tebevvl itme ķadār inzāl olmaķ
kendi ihtiyārında” olup (88/3-4).

tehāfet: Ar. şiddetli korku. “ve şiddet-i
teḥāfetden ḥayzı münķaṭı‘ olan”
(75/11).

temregü: deride yer yer küme duru-
mundaki birtakım kabartılarla gö-
rünen hastalık, temriye hastalığı.
“ba‘z kimsenūñ bedeninde
temregü şeklinde ḥuşūnetlü”
(146/5).

tendürüst: Far. Sağlam, sağlıklı. Sağ-
lıklı olma hali. “tendürüst adama
eyüdüür mi‘deyi ķarışdırur
sumāķla yiyeler” (164/9).

tennūr: Ar. tandır. “tennur etmegi
mu‘tedildür semüz ider cigere
südde götüürür māyesi çok gerek”
(163/15).

toḥm : Ar. Tohum. “çörek otı ve üzer-
lik toḥmı maḥlūṭ olup” (32/6).

tūtiyā: Far. Çinko madeniyle yapılan
ve göz hastalıklarının tedavisinde
kullanılan bir tür ilaç. “bu tūtiyāyı
isti‘māl eyledim” (136/15-137/1).

ṭ

ṭabī‘at: Mizaç özelliği; eski tıpta bün-
yenin “ḥılt-ı arba‘a” denen: kan,
safra, sevda ve balgamdan mey-
dana geldiği kabul edilir. Bu dört
özelliğın her biri soğuk-nemli, sı-
cak-kuru olmak üzere iki özelliğe

sahiptir. Bütün nesnelere buna bağlı olarak soğuk-nemli, sıcak-kuru özelliklerine sahiptir. Nesnelere bu özelliklerine tabi'at denilmekte idi. "tabi'atı ruḥṣat virmez" (4/13).

ṭablī: (Ar. Tef, davul). Şişme. bkz. İstiskā

ṭahīn: Ar. Un. "rodos ṭahīninden me'ḥūz bir miḳdār" (72/15).

ṭencere: Ar. Tencere, içinde yemek pişirilen kapaklı kap. "sırlı toprak tencerede iki vaḳıyye keskin sirkeden" (58/3).

ṭilā': Ar. Yakı. Sürülerek kullanılan ilaç, merhem.

ṭül: Ar. Boy, uzunluk. tül u dirāz: Enine boyuna, boylu boyunca. "ammā faḳīre meccānen virmesi bir ṭül u dirāz mübeyyindir" (16/7).

'u

'ūd: Ar. öd, öd ağacı. "'ūd ve 'anber ve misk ve cedvār mişillü ḥavāşş-ı 'azīme" (125/7).

'unuḳ: Ar. Boyun.

unutsaḳlıḳ: Unutkanlık. "yiyeler kelem şovuk ve yaşdur ṭabi'at nerm ider unutsaḳlıḳ götürür" (162/10-11).

v

vaca': Ar. Ağrı, sızı. "şadırlarına vaca' 'arız olmuş" (85/7).

vaca'-i şadr: Göğüs ağrısı. vaca'-i ḳalb: Ar. kalp ağrısı; kalp krizi. "vaca'-ı şadr didükleri vaca'-ı ḳalb imiş" (85/9).

vaḳıyye: Ar. 1,282 gramlık ağırlık ölçüsü. "āḥir zarfa yarım vaḳıyye zeyt yağı koyup" (58/6).

vesāṭat: Ar. Vasıta, vesile, aracılık, arabuluculuk. "aşḳ vesāṭātile ta'alluḳ iden ervāḥ-ı 'alīle" (14/13-14).

virem / verem: Ar. Siş, ur. virem 'illetine 'ilāc" (III-58), "eger diş şālim ve eṭrāfında virem yok ise" (133/15-134/1).

viremsalık: veremlilik. "viremsalık envā'ına ber'ü's-sā'adür" (143/8).

y

yil: Mide ve bağırsak gazı; romatizma; hastalık etkenlerinden. 2. Yel, rüzgâr. "yil ḳobarur sikengübīn ile yiyeler" (158/7).

yu-: Yıkamak. "ağız yuyalar" (163/7).

yonmaḳ: Yontmak, tıraş etmek, tıraşlamak, düzeltmek. "yonmaḳ ḳaftān ıssı ve yaşdur" (174/11).

Z

zarf: Ar. Kap; kılıf. “öñine bir def`ada
içecek kadar bir zarfa şu koyup”
(31/10-11).

Z

zamğ-ı arabi: Bir çeşit sakız ağacı.
“benefşe veya zamğ-ı ‘arabî
anberin rub‘ı kadâr izāfe” (91/10).

zibāk: Far. Civa. “zībak süreler”
(174/12).

zükām / zükkām: Ar. Soğuk almaktan
ileri gelen, burun akması ile beli-
ren hastalık, soğuk algınlığı. Nez-
le. “kırk elli gün zükkām ‘illetine
maṭbūḥlar virüp” (132/1).

EKLER

METNİN FOTOKOPİSİ

EBŪ BEKİR NUŞRET'İN
MÄ HAŽAR ESERİ
MANİSA İL HALK KŪTŪPHANESİ
YAZMA ESERLER
BÖLŪMŪ NŪSHASI

“45 MHK 5332”

ÖZGEÇMİŞ

1986 yılında Manisa’da dünyaya geldi. İlk ve lise öğrenimini Manisa’da yaptı. Süleyman Demirel Üniversitesi Fen ve Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünü bitirdi (2010).

Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Yeni Türk Dili Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans’a başladı (2010).

Ege Üniversitesi Eğitim Fakültesi’nde pedagojik formasyon eğitimi aldı (2011-2012).

CBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü dergisinde “Gök Türk İmparatorluğu İleriş, Kapgan ve Bilge’nin Hükümdarlıkları (680-734)” adıyla kitap inceleme yazısı yayınlandı.